

บทที่ ๒
เพลงปฏิพากย์

เพลงปฏิพากย์ (Dialogue Songs) คือ เพลงที่ชายหญิงใช้ร้องโต้ตอบกัน ส่วนใหญ่จะเป็น เรื่องของการเกี่ยวพาราสีซึ่งมีจุดเด่นอยู่ที่ไวยาหาร การชิงไหวชิงพริบกัน

ในประเทศตะวันตกไม่ปรากฏว่ามีเพลงพื้นบ้านที่มีลักษณะแบบเพลงปฏิพากย์^๑ เพลงพื้นบ้านของชาวยุโรปส่วนใหญ่จะเป็นการขับลำเล้าเรื่องประเภทบัลลาด (Ballad) คำานาน ประวัติศาสตร์ (Historical Song) และมหากาพย์ (Epic) มิเช่นนั้นก็เป็น การขับร้อง กรำครวญแสดงความรู้สึกภายในใจแบบเพลง Serenade หรือเพลงรัก (Love Song) หวาน ๆ เพลงชนิดที่ร้องโต้ตอบกันโดยใช้ถ้อยคำกำกวมในเรื่องเพศ ที่เรียกว่า คำสองแง่สองง่าม อย่างเพลงปฏิพากย์ภาคกลางของไทย เช่น เพลงฉ่อย เพลงเรือ ไม่มีปรากฏ

เพลงปฏิพากย์มีปรากฏในทุกภาคของไทยและมีปรากฏในต่างประเทศซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นประเทศในเอเชียที่วัฒนธรรมคล้ายคลึงกับประเทศไทย ดังจะจำแนกเพลงปฏิพากย์ออกเป็น ๒ หมวด ดังนี้คือ เพลงปฏิพากย์ในต่างประเทศ และเพลงปฏิพากย์ในประเทศ

เพลงปฏิพากย์ในต่างประเทศ

เพลงพื้นบ้านของประเทศเพื่อนบ้าน ฮับไกแก่ หม่า อินเคีย เขมรมีลักษณะเดียวกับ เพลงปฏิพากย์ไทย ดังนี้

ศูนย์วิจัยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

---

^๑สัมภาษณ์ กิ่งแก้ว อัคราการ, ผู้เชี่ยวชาญทางทฤษฎีคติชนวิทยา, คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๕ พฤษภาคม ๒๕๒๐.

เพลงพื้นบ้านประกอบการแสดง "ยาตรา"^๑ ของอินเดีย เป็นเพลงร้องโต้ตอบ
ระหว่างชายและหญิงในระหว่างการแสดง เนื้อเพลงแบ่งออกเป็น ๓ ลักษณะ คือ

- ก. เนื้อร้องเป็นบทสวดสรรเสริญพระเป็นเจ้า เช่น พระวิษณุ พระคเณศ
- ข. บทรำพัน การพลัดพรากของตัวละคร
- ค. บทเกี่ยวพาราสีของหนุ่มสาว

แต่ถึงกระนั้นไม่ปรากฏว่าเนื้อร้องจะมีคำหยาบโลเฬะปนอยู่ด้วย

นอกจากนี้ที่เมืองกัวและแคว้นมทิสาสูร์ (ไมซอร์) ทางอินเดียได้มีการละเล่นพื้นเมือง
อย่างหนึ่ง เล่นตอนเริ่มฤดูฝน ระหว่างเดือนกรกฎาคม - ตุลาคม เรียกว่าพิธีโพกุล
(Fertelity Ceremony) โดยแบ่งชายหญิงออกจากกัน ยืนประชันหน้ากัน และร้องโต้ตอบ
เป็นคู่ ๆ จนครบทุกคน โดยมีกรับ ช้องโหม่ง และกลองสองหน้าประกอบจังหวะที่เรียกว่า
Tabha^๒

เพลงพื้นบ้านของเขมรที่มีลักษณะเป็นเพลงปฏิพากย์คล้ายคลึงกับเพลงปฏิพากย์ของ
ภาคกลางมากที่สุด กล่าวคือ คล้ายคลึงทั้งโครงสร้างของเพลงและวิธีการแสดง เพลงปฏิพากย์
เขมรจะเริ่มต้นด้วยบทไหว้ครูระลึกถึงพระพุทธรเจ้า พระวิศวกรรม คุรุบาอาจารย์ ต่อจากนั้นจึง
จะร้องทักทาย เครื่องดนตรีที่ใช้ประกอบประจำได้แก่ โทนสกวล (กลองพิณพาทย์) ซอและใช้การ
ปรบมือเข้าจังหวะ เพลงปฏิพากย์ที่เล่นกันในดินแดนเขมรหรือประเทศกัมพูชา จากบทสัมภาษณ์

ยาตรา เป็นการแสดงของชาวทมิฬแถบอินเดียใต้ที่รัฐ Kerela ใญ่แสดง ๔ คน
เป็นชายหมด ไม่สวมเสื้อ ลักษณะการแสดงคล้ายมะโนราทางใต้ เครื่องดนตรีที่ใช้ได้แก่ กลอง
สองหน้า (Tobha) ฉิ่ง ฉาบ ปี่ เนื้อร้องที่ประกอบการแสดงเป็นเนื้อร้องโต้ตอบระหว่าง
ชายและหญิง

^๒สัมภาษณ์ พรหมศักดิ์ เจิมสวัสดิ์, ผู้ช่วยศาสตราจารย์ในแผนกวิชาประวัติศาสตร์
คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๗ ธันวาคม ๒๕๒๑.

นายฮ้อ กิ่งจันทร์ พบว่ามี เพลงปรบเกอย เพลงอาโย เพลงอมตุกและจรวงต่าง ๆ^๑

เพลงปรบเกอยหรือปรบโก่ เป็นเพลงเขมรที่เล่นในกัมพูชา ไม่มีเล่นในกลุ่มชาวเขมรแถบสุรินทร์ ศรีสะเกษ เพลงปรบเกอยเป็นเพลงโต้ตอบชายหญิง บางครั้งก็เล่นเป็นเรื่องโดยมีโทนและซอคลอตามไป เพลงปรบโก่เขมรมีวิธีร้องและท่วงทำนองแตกต่างจากเพลงปรบโก่ไทย ชื่อเพลงทำให้หน้าสงสัยว่าจะรับไปจากไทย เพราะตามปกติเขมรเรียกโก่ว่า มาน์เกอยไม่มีความหมายในภาษาเขมร อีกทั้งพิจารณาจากยุคสมัยทางประวัติศาสตร์ประกอบจะพบว่าตลอดสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ราชสำนักไทยและราชสำนักเขมรมีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดพระเจ้าแผ่นดินไทยมีพระราชอำนาจแต่งตั้งพระเจ้าแผ่นดินเขมร พระเจ้าแผ่นดินเขมรทุกพระองค์ที่ได้รับการแต่งตั้งส่วนใหญ่จะเจริญวัยอยู่ในราชสำนักไทยและออกไปปกครองเขมรเมื่อโตแล้ว เช่น สมเด็จพระนารายณ์รามา (นักร้องเอง) ในสมัยรัชกาลที่ ๑ สมเด็จพระนโรคมพรหมบริรักษ์ในสมัยรัชกาลที่ ๔ พระเจ้าแผ่นดินเขมรจึงมักนำชนบทรบเนียนประเพณี ตลอดจนศิลปวัฒนธรรมของไทยติดกลับไปด้วย เช่น สมเด็จพระอุทัยราชาไคทรงนำเอาครูละครจากกรุงเทพฯ ไปฝึกหัดและรื้อฟื้นละครของหลวงขึ้นในราชสำนักกัมพูชา สมเด็จพระหริรักษ์ (นักร้องแก้ว) ทรงไคครูละครผู้หญิงไปจากกณะละครของเจ้าพระยาบดินทรเดชา (สิงห์)^๒ และแม่แต่

^๑สัมภาษณ์ ฮ้อ กิ่งจันทร์, พ่อเพลงเขมร, ๑๕ ตุลาคม ๒๕๒๐.

นายฮ้อ กิ่งจันทร์ เป็นชาวเขมรโดยกำเนิด เกิดที่จังหวัดมณฑลบุรี เมื่ออายุ ๑๕ ปีได้เรียนเพลงที่บ้านจากครูลาแปง ครูแดง ครูแก้วจึก ซึ่งเป็นครูเพลงในราชสำนักกรุงเทพมหานคร เมื่ออายุ ๑๘ ปีจึงเริ่มเป็นพ่อเพลงอาชีพ ต่อมาเดินทางเข้ามาอยู่ที่จังหวัดสุรินทร์ก่อนสงครามอินโดจีนและอยู่ที่นั่นถึง ๕๕ ปีเต็ม เป็นพ่อเพลงเขมรที่มีชื่อเสียงมาก ถึงแก่กรรมเมื่ออายุ ๗๗ ปีหลังจากที่ให้สัมภาษณ์ได้ ๒ เดือน

^๒ชนิด อยู่โพธิ์, "กำเนิดนาฏศิลป์ไทย" ใน คึกฤทธิ์ ๒๐, (พระนคร : สำนักพิมพ์ก้าวหน้า, ๒๕๑๘), หน้า ๑๑๘ - ๑๑๙.

ลิเกเขมรก็กล่าวกันว่าสมเด็จพระนโรดมได้ไปจากไทยเช่นกัน^๑ จึงเป็นไปได้ที่เพลงปรัมไปไทย
ซึ่งนิยมเล่นอยู่ในช่วงรัตนโกสินทร์ตอนต้นจะไปปรากฏอยู่ที่เขมร

ตัวอย่าง เพลงปรัมเกอย ของ นายฮ้อ กิ่งจันทร์

สักรวูแสนกัองวาลแอออมปอดตุก
จวมแตมชวกแตเม็งเปรินปรุปราย
เยอะออนอ เนียง นอ
เนา มะพริกนิกมะพริกปรีมะคักบ้าน
มารวมฐานมานรวมทานชะงักชะเงอเย นอแก เอย เออ เออ เอ็ง เอย

กำแปลโดย นายเทพ ฉัตรทอง

สักรวูแสนกัองวาลเป็นทวงทกซ์
เห็นแต่หน้าคุณเพลินเกิดเป็นทุกซู่ในใจ
อยู่ก็ไม่รู้สึก นึกก็ไม่รู้สึก ทำอย่างไรงี้จะได้
มารวมฐาน รวมสติอยู่สนิหเสนาหา

เพลงอมตูก หรือ เพลงเรือ เป็นเพลงที่ใช้ร้องโต้ตอบระหว่างชายหญิง นิยมเล่น
ในเทศกาลลอยกระทง โดยเฉพาะที่ศรีโสภณจัดเป็นงานใหญ่ หนุ่มสาวลอยเรือร้องโต้ตอบเหมือน
เพลงเรือของไทยภาคกลาง

ตัวอย่างเพลงอมตูกของ นายฮ้อ กิ่งจันทร์

(รับ) หัสซารียัง กะเรมาโคง โคง โคง หัสซิมมาโคง
หัสซารียัง กะเรมาโคง โคง โคง ซิมมาโคง หัสซามาซาเว

พอเพลง บองเจงตุกกรัง บองจิงหะระแจวเปริยค (ลูกคู่ หัสซารียัง)
บองแสรกปคำเจียค เมอลเซมาเจอบอง (ลูกคู่ หัสซารียัง)

รับ หัสซารียัง กะเรมาโคง โคง โคง ก็ซิมมาโคง หัสซารียัง
มะโคงซาเล มัมเจียค ซิมมาว่า หัสซามาซาเว

คำแปล

พี่ออกเรือค้าขายไม้แก่น
พี่ร้องส่งญาติ

พี่ก็จำแจวพลาค
กุนองคำให้พี่ควย

เพลงอมตुकี้มีทั้งทำนองและวิธีร้องแตกต่างไปจากอมตูกของสุรินทร์ คือ มีทริ้มของลูกคู่กระทู้
ทุก ๆ วรรคเป็นการให้จังหวะมีพาย ส่วนเพลงอมตูกของสุรินทร์เป็นเพลงหนึ่งในกันตรึม
(มโหรีเขมร)

เพลงอาโย เป็นเพลงโต้ตอบชายหญิง มีเนื้อหาไปในทางเกี่ยวพาราสีและใช้คำสอง
แง่สองงามเช่นเดียวกับเพลงน้อย

เพลงปฏิพากย์ในประเทศไทย

ประเทศไทยปัจจุบันเป็นศูนย์รวมของวัฒนธรรมหลากหลาย กลุ่มชนที่อาศัยอยู่ในท้องที่
ต่าง ๆ ของประเทศมีหลายกลุ่ม แต่ละกลุ่มต่างก็มีการสะสมวัฒนธรรมของตนเองมาเป็นเวลา
นาน แม้ว่าโครงสร้างหลักทางวัฒนธรรมจะคล้ายคลึงกัน แต่ภาษา ประเพณี และสภาพภูมิศาสตร์
ของท้องถิ่นมีส่วนกำหนดผลพวงทางวัฒนธรรมเหล่านั้นให้แตกต่างกันออกไป

เพลงปฏิพากย์เป็นเพลงพื้นบ้านชนิดหนึ่งที่พบในทุกภาคของไทย ทั้งของเฒ่าไท
และของชนกลุ่มน้อยอื่น ๆ แต่เพลงที่ร้องนั้นแตกต่างกันไปทั้งทำนอง เนื้อหา เครื่องดนตรี
ประกอบและโอกาสที่ร้อง จึงจะจำแนกเพลงปฏิพากย์ตามภาคต่าง ๆ ออกเป็น ๒ กลุ่ม ดังนี้

ก. เพลงปฏิพากย์ในภาคเหนือ ภาคอีสาน

ข. เพลงปฏิพากย์ของภาคกลางและภาคใต้

การจัดแบ่งดังนี้ สืบเนื่องมาจากภาคเหนือและภาคอีสานมีวัฒนธรรมใกล้เคียงกัน คือ
มีประเพณีให้เสรีภาพแก่คู่หนุ่มสาวในการเลือกคู่อันเป็นโอกาสทำให้เกิดเพลงปฏิพากย์เช่นกัน

เฒ่าไท ในความหมายของผู้เขียน คือ เฒ่าไทน้อย อันได้แก่เฒ่าไทบนลุ่มน้ำ
เจ้าพระยา ไทลานนาและไทอีสาน

และเพลงของทั้งสองภาคนี้ยังเป็นเพลงที่เน้นทำนอง (melody) โดยใช้เครื่องดนตรีประเภท คีตลีและเป่าประกอบ ในขณะที่เพลงของภาคกลางและภาคใต้เป็นเพลงที่เน้นจังหวะ (rhythm) ใช้เครื่องดนตรีประเภทเครื่องตี และมีบทลูกทุ่งร้องรับเหมือนกัน

ก. เพลงปฏิพากย์ของภาคเหนือและภาคอีสาน

เพลงปฏิพากย์ในภาคทั้งสองนี้ได้แก่ เพลงขอของไทยลานนา หมอลำของชาวไทย อีสาน เพลงเบริน เพลงเจริญของชาวไทย-เขมรแถบจังหวัดสุรินทร์ ศรีสะเกษ หรือที่เรียกว่า ชาวเขมรสูงและเพลงของชนกลุ่มน้อยอื่น ๆ ที่กระจัดกระจายอยู่ตามท้องที่ต่าง ๆ ในภาคเหนือ และภาคอีสาน อันได้แก่ ชาวละว้าหรือชาวนน และเพลงของชาวไทยภูเขาเผ่าต่าง ๆ

ชาวไทยลานนาและชาวไทยอีสานมีประเพณีเหมือนกันในการให้เสรีภาพในการเลือก คู่แก่หนุ่มสาว เมื่อหญิงสาวมีอายุ ๑๕ ปีขึ้นไป พ่อแม่จะให้ลูกสาว "ลงช่วง"^๑ ทำงาน เช่น ทอผ้า บั่นฝ้ายหรือกรอไหมในยามค่ำคืน ในขณะที่สาวกำลังทำงานนั้นหนุ่มจะถือโอกาสมานั่งสนทนาเกี่ยว พาราตีสาวที่ตนหมายปอง ในการสนทนานั้นทั้งสองฝ่ายจะได้คบกันด้วยคำพูดที่คล้องจองกัน มีลักษณะเป็นคำกลอนพื้นบ้าน เต็มไปด้วยโวหารเปรียบเทียบ ลักษณะคำกลอนเช่นนี้ทางไทยลานนา เรียกว่า "คำเครือ" หรือ "คำลาย" และทางไทยอีสานเรียกว่า "คำญา"

ตัวอย่างคำเครือหรือคำลาย

หญิงสาวว่า ป้อเอื้อนคำจาง เมียขางบู้ มาจาพ้อเป็นเอน
(พ้อมีเมียแล้ว หนีมาเกี่ยวทางบ้านไมรู)

หนุ่มตอบ กันมีแต่ จะม้คคิขนคว จะลัวคคิขนตา เหมือนคอกไฟคามัดคคิคอกก้าน
(หากพ้อมีจริง คงม้คคิขนคว้นตามาคัง เชนคอกไฟคาคคิคคอกก้าน)^๒

^๑ช่วง คือ บริเวณสนามหรือร้านที่ปลูกในบริเวณบ้าน

^๒บุญช่วย ศรีสวัสดิ์, สามสิบชาติในเชียงราย, ม.ป.ท., ม.ป.ป.

ตัวอย่างคำฉญา

- ชาย โอนอนองเอย กกไม้ใหญ่บ่มีผี สาวผู้คืบมีชู ชุรณ็อกบ่แตกละลื้อ
(นองเอย ต้นไม้ใหญ่ไม่มีคนเฝ้า สาวดีไม่มีคู่รัก แมธรมีไม่เสียใจจนอก
แตกหรือหรือ)
- หญิง โอ้ยอ้ายเอย ใหญ่กะใหญ่แต่เคี้ยกก กกกะกกแต่เคี้ยเค่า หาผีเฝ้ากะบ่
มีอ้ายเอย
(พี่เอย ต้นไม้ใหญ่จริงแต่ต้นมันเคี้ย คกแต่กึ่งก้าน หากคนดูแลไม่มีเลย)

จาก "คำเครือ" ของหนุ่มสาวนี้เองต่อมาได้พัฒนามาเป็น "เพลงขอ" และเช่นเดียวกันจาก
"บทชะงาย" พัฒนามาเป็น "หมอลำ"

เพลงขอ เป็นเพลงปฏิพากย์ของภาคเหนือ มักจะร้องในงานสำคัญทางศาสนาและ
งานพิธีต่าง ๆ โดยมี ปี่ ซอขลุ่ย สะล้อและซิงเป็นเครื่องดนตรีประกอบ คนร้องเพลงขอเรียกว่า
"ช่างขอ" ช่างขอชายหญิงจะร้องเพลงขอสลับกันไป คือ ชายร้องครึ่งหนึ่ง หญิงครึ่งหนึ่งจนกว่า
จะจบบท ชายจะเป็นผู้เริ่มบทรัก ต่อจากนั้นถึงบทสนทนาในเรื่องรัก ๆ ใคร่ ๆ บางทีสมมุติ
เป็นสามีภรรยาแล้วร้องตัดพ้อต่อว่า เช่น บทขอน้ำตาเมียหลวง ถ้าเล่นเป็นเรื่องมักจะจบ
ด้วยขอเก็บนกซึ่งเป็นบทชมธรรมชาติ ชมนกชมไม้ บทขอส่วนใหญ่มักจะร้องเป็นบทเบ็ดเตล็ดมาก
กว่าเจเนเป็นเรื่อง เช่น ขอเงี้ยวเงี้ยวสาว ขอแอ้วสาวป่นฝ้าย เป็นต้น ทำนองเพลงขอมีอยู่
หลายทำนองแล้วแต่ความนิยมของท้องถิ่นได้แก่ ทำนองขึ้นเชียงใหม่ จะปู้ ละม้ายเชียงแสน
ขอเมืองน่าน ขอพม่า และทำนองเงี้ยว^๑

หมอลำคู่ หรือ หมอลำประชัน เป็นการแสดงของภาคอีสานที่จัดเข้าลักษณะของ
เพลงปฏิพากย์ หมอลำคู่หรือหมอลำประชัน เป็นหมอลำประเภทหนึ่งที่ใช้ผู้แสดง ๒ คน อาจเป็น
ชายหนึ่งหญิงหนึ่งหรือเป็นชายคู่ก็ได้มาร้องแข่งขันคารม ไหวพริบและปฏิภาณ เนื้อหาของบทกลอน
ที่ใช้ "ลำ" เป็นการถามตอบ ปัญหาโลกปัญหารธรรม เหตุการณ์บ้านเมือง ความรู้ต่าง ๆ และ
รวมทั้งการเกี่ยวพาราตี การว่าหมอลำคู่แบ่งออกเป็นชั้นตอนดังนี้

^๑ฉณี พยอมยงค์, ประวัติวรรณคดีล้านนา, (เชียงใหม่ : โรงพิมพ์คนเมืองการพิมพ์,
๒๕๑๓), หน้า ๗๖.

เริ่มด้วยบทไหว้ครู ต่อจากนั้นเป็นการแนะนำหมอลำแต่ละฝ่าย แล้วเริ่มต้น "ลำโจทย" คือ การลำถามปัญหาประเภทกลอนสอนใจและนิทานต่าง ๆ

ยกที่ ๒ เรียกว่า การลำเกี่ยว เป็นการลำเชิงสังวาส เริ่มด้วยบทชมโฉมจนถึงบทเกี่ยวพาราสี

ยกที่ ๓ เรียกว่า กลอนล่อง เป็นบทชมธรรมชาติมีลักษณะแบบนิราศ

ยกที่ ๔ เรียกว่า กลอนอ่านหนังสือ เป็นบทสังลา บทจาก แสดงความอาลัย

ยกที่ ๕ เรียกว่า กลอนเคียดง เป็นบทชมธรรมชาติ หมอลำสมมุติตนเองกำลังเดินทางกลับบ้าน กล่าวลาผู้ฟัง^๑

หมอลำชิงชู้ เป็นหมอลำอีกประเภทหนึ่งประชันคารมระหว่างชาย ๒ หญิง ๑ มีลักษณะแบบบพชิงชู้ของเพลงภาคกลาง คือ เล่นเป็นเรื่องสมมุติให้หญิงลักลอบมีชู้และหนีตามชู้ไปสามีออกติดตามไปพบจึงเกิดปะทะคารมขึ้น สมัยปัจจุบันเปลี่ยนเนื้อเรื่องการแสดงให้เป็นเรื่องของการคัดสินใจเลือกคู่ระหว่างชาย ๒ คนที่เสนอตัวมาให้หญิงเลือก ถ้าเป็นชาย ๑ หญิง ๒ จะร้อง "ลำกลอนชิงชาย" ซึ่งก็เหมือนกับ "บทตีหมากมั่ว" ของภาคกลาง

เพลงเบริน เป็นเพลงของชาวไทย-เขมรหรือชาวเขมรในจังหวัดบุรีรัมย์ สุรินทร์ และศรีสะเกษ เบรินเป็นเพลงที่ร้องคลอกับแคนหรือซอ ผู้ขับร้องจะร้องคู่ ชาย-หญิง เหมือน "ลำ" ของชาวไทยอีสาน เป็นเพลงที่เล่นได้ทุกงาน และมักจะเล่นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับบาป-บุญ^๒

เจี๋ยงนอระแหว หรือ แหวนอ เป็นเพลงของชาวไทย-เขมร นิยมเล่นกันในคืนห้า ยามตรุษสงกรานต์ เจี๋ยงนอระแหวเป็นเพลงเก่าแก่ นิยมเล่นกันในวัน "ตรอม" คือวันสุกดิบก่อนวันตรุษ เจี๋ยงนอระแหวเป็นเพลงร้องโต้ตอบชายหญิง มีพ่อเพลงแม่เพลงและลูกคู่เหมือนเพลงปฏิพากย์ภาคกลาง

003206

^๑จารุวรรณ ธรรมวัตร, เพลงพื้นเมืองอีสาน, เอกสารทางวิชาการศูนย์ศิลปและวัฒนธรรมอีสาน, (มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม), (อค์สำเนา) หน้า ๑๑.

^๒สัมภาษณ์ เทพ ฉัตรทอง, ผู้รู้ทางวัฒนธรรมพื้นบ้านของสุรินทร์, ๑๕ ตุลาคม ๒๕๒๐.

เพลงอาโย เป็นเพลงของชาวไทย-เขมร เป็นเพลงร้องโต้ตอบเชิงเกี่ยวพาราสิระหว่างชายหญิง มีชื่อวง ซอฮู โทน ฉิ่ง ฉาบและกรับเป็นเครื่องดนตรีประกอบ เพลงอาโยนี้เป็นเพลงที่ได้มาจากกัมพูชาในสมัยสงครามอินโดจีน^๑ ปัจจุบันเล่นเป็นทแบ็คเต็คคิในวงกันตรึม^๒

เพลงอมตูก หรือ เพลงเรือ เป็นเพลงร้องโต้ตอบชายหญิง ปัจจุบันเป็นทแบ็คเต็คคิในกันตรึม ทั้งเพลงอมตูกและเพลงอาโยเป็นเพลงที่มีสำนวนสองแง่สองงามเหมือนเพลงปฏิพาศย์ภาคกลาง

เพลงกระแจ๊ะ ของชาวสระบุรี หรือชาวบนนในท้องที่อำเภอป่าแพ่งจังหวัดชัยภูมิ และอำเภอปักธงชัย นครราชสีมา เพลงกระแจ๊ะนี้คล้ายคลึงกับเพลงสักราวาและเพลงเรือของภาคกลาง^๓ เป็นเพลงร้องเกี่ยวโต้ตอบระหว่างชายหญิง มีการร้องว่าโคโยใช้โหนดี่ประกอบจังหวะ เนื้อร้องง่าย ๆ ไม่มีคำหยาบคาย

เพลงของชาวไทยภูเขา หรือ ชาวเขาที่อยู่ทางภาคเหนือของไทย อันได้แก่ เพลงของชาวลื้อ ชาวข่า ชาวขามุ ชาวข่าเม็ด ชาวยางขาว ชาวยางทะเล ชาวม้ง ชาวมูเซอคำ ชาวมูเซอแดง ชาวเย้า ชาวอีเก้อ ชาวลีซอ ล้วนเป็นเพลงเกี่ยวพาราสิระหว่างหนุ่มสาว มีเนื้อหาเกี่ยวกับความรักและธรรมชาติ

^๑ สัมภาษณ์ เทพ ฉัตรทอง และฮ้อ กิ่งจันทร์, ๕ ตุลาคม ๒๕๒๐.

^๒ กันตรึม เป็นชื่อการเล่นดนตรีประกอบคำร้องของชาวไทย-เขมร นิยมเล่นในงานมงคลทั่วไป เนื้อหาที่ร้องมักจะนำมาจากทแบ็คเต็คคิต่าง ๆ กันออกไป คือ เริ่มด้วยบทไหว้ครู ต่อด้วยบทว่าเปยยหรือว่าพันถึงความรัก การพลัดพราก บทนอระแวงกลายเป็นทแบ็คเต็คคิอาโยกลายเป็นต้น เครื่องดนตรีประกอบได้แก่ กลองกันตรึม ๒ ลูก ปี่ฮ้อ ซอฮู ฉิ่ง

^๓ บุญยี่ จินทนา, "ละว้าชาวบนน" วารสารศิลปากร, ๒ (พฤษภาคม, ๒๕๐๑)

กล่าวได้ว่าเพลงปฏิพากย์ของไทยลานนา ไทยอีสานและชนกลุ่มน้อยอื่น ๆ เป็นเพลงว่าด้วยการเกี่ยวพาราसीโดยตรงระหว่างหญิงชาย เนื้อหาส่วนใหญ่เป็นเรื่องของความรักและธรรมชาติ มีลักษณะเป็นบทเบ็ดเตล็ดมากกว่าเล่นเป็นชุดหรือถูกเป็นเรื่อง ลักษณะการร้องไม่กระแทกลงจังหวะ แต่จะร้องทอดเสียงเข้ากับทำนองต่าง ๆ เครื่องดนตรีที่ใช้ประกอบส่วนใหญ่จะเป็นเครื่องดนตรีประเภทเครื่องดีด เครื่องสีและเครื่องเป่า

ข. เพลงปฏิพากย์ของภาคกลางและภาคใต้

ภาคกลางเป็นแหล่งที่มีเพลงปฏิพากย์อยู่หลายสิบชนิด เช่น เพลงเกี่ยวข้าว เพลงฉ่อย เพลงอีแซว เป็นต้น เพลงปฏิพากย์ของภาคกลางและภาคใต้มีลักษณะเฉพาะที่แตกต่างไปจากเพลงของภาคอื่นตรงโครงสร้างของเพลง คือ มีลักษณะเป็นเพลงชุดและหนักไปในทางเพลงสังวาสเต็มไปด้วยคำไหวหวนสองแง่สองง่าม ท่วงทำนองการร้องค่อนข้างเร็วและกระชั้น มีลักษณะเหมือนคนกลอนสคมมากกว่าร้องเป็นทำนอง มีลูกคู่ช่วยร้องรับเพื่อเพิ่มน้ำหนักบทเพลงและสานต่อเนื้อเพลง มีการให้จังหวะร่วมกัน คือ ปรบมือหรือใช้เครื่องดนตรีประเภทเครื่องตีซึ่งเป็นเครื่องดนตรีชั้นพื้นฐานที่สุด อันได้แก่ กรับ โทน ฉิ่ง มาช่วยประกอบจังหวะ

๗) เนื้อหาของเพลงมีได้มุ่งเพื่อการเกี่ยวพาราซีโดยตรงแต่ใช้เป็นเครื่องผ่อนคลายขณะที่มีการทำงานร่วมกัน เช่น การลงแขกเกี่ยวข้าว หรือใช้เป็นการละเล่นในโอกาสที่ได้มาพบปะกันตามเทศกาลต่าง ๆ เช่น งานสงกรานต์ งานทอดผ้าป่า

เพลงปฏิพากย์ของภาคใต้มีอยู่ ๒ เพลง คือ เพลงเรือ และเพลงนา

เพลงเรือ มีที่จังหวัดสุราษฎร์ธานีและชุมพร ชาวบ้านเล่นเพลงเรือในฤดูน้ำหลาก เคื่อนสับเอ๊กและเคื่อนสับสอง ในเคื่อนสับเอ๊กมีงานชักพระหางเรือหนุ่มสาวจะลงเรือเพลงพายไปตามลำน้ำ เมื่อเรือเพลงของทั้งสองฝ่ายมาพบกันเข้าจะมีการโต้เพลงเรือเป็นที่สนุกสนาน เช่นเดียวกับเพลงเรือของภาคกลาง

เพลงนา เป็นเพลงปฏิพากย์อีกชนิดหนึ่งของภาคใต้ เล่นกันในตอนเกี่ยวข้าวและในงานมงคลต่าง ๆ รวมทั้งเป็นเพลงที่หนุ่มใช้ร้องเวลาไปเกี่ยวสาวตามบ้าน การเล่นเพลงนาใช้คนร้องโต้ตอบกันเป็นคู่ ๆ ๒ - ๔ คู่ ก่อนเล่นจะมีการไหว้ครูก่อนรวมทั้งขอภัยสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในนา

เสร็จแล้วจึงเล่นเพลงโต้ตอบกัน เนื้อหาของเพลงนาจะเป็นเชิงสังวาสเช่นเดียวกับเพลงปฏิพากย์ของภาคกลาง ลำดับขั้นตอนในการเล่นก็เช่นเดียวกับลำดับขั้นตอนของเพลงปฏิพากย์ยาวของภาคกลาง

ทั้งเพลงเรือและเพลงนาของภาคใต้มีโครงเรื่องและเนื้อหาคล้ายคลึงกับเพลงปฏิพากย์ของภาคกลางมากที่สุดโดยเฉพาะในโวหารสองง่าม บางบทมีเค้าว่ามีการถ่ายทอดเนื้อเพลงไปต่อ ๆ กันทำให้เกิดท้องถิ่นขึ้น เช่น บทตามเกี่ยวกับเรื่องโอบเสมาและอุกนิมิตในเพลงยาวของชาวอำเภอพนมทวน กาญจนบุรี ไปพ้องกับเนื้อเพลงนาของภาคใต้

เพลงปฏิพากย์ของภาคกลาง

โครงสร้างของเพลงปฏิพากย์ภาคกลาง

เพลงปฏิพากย์ของภาคกลางถ้าเล่นไปตามลำดับจะมีลักษณะดังนี้

บทไหว้ครู

บทเกริ่น

บทประ หรือ บทหักท่าย

บทผูกรัก

บทสอ หรือ บทลักหาพานี้

บทชิงชู หรือ บทตีหมากฉั่ว

บทจาก

บทไหว้ครู เป็นบทไหว้สิ่งศักดิ์สิทธิ์และผู้มีพระคุณ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ไหว้มีทั้งพระพุทธเจ้า เทพเจ้าในศาสนาพราหมณ์ เทพในศาสนาพุทธ, ปีส่างเทวดา, เจ้าพ่อ, เจ้าแม่ต่าง ๆ รวมทั้งปูชนียสถานสำคัญทางพุทธศาสนาในท้องถิ่น, ผู้มีพระคุณได้แก่ พ่อแม่ ครูบาอาจารย์หรือครูเพลง

สุมาลย์ เรื่องเคซ, เพลงพื้นเมืองจากพนมทวน, เอกสารการนิเทศการศึกษาน. ๑๓๑ (กรุงเทพฯ : หน่วยงานนิเทศการนิเทศการศึกษ, ๒๕๑๘), น. ๑๑๘.

บทไหว้ครูนี้ชายจะร้องก่อน เมื่อชายร้องจบฝ่ายหญิงจึงจะเริ่มร้อง

ตัวอย่างบทไหว้ครู ของ คณะศิษย์พรรัตน์ อ.สองพี่น้อง สุพรรณบุรี

นายภู่   คิ้วลูกจะขอไหว้ครูที่ลูกได้รู้ว่าเรียน ลูกมายกพานขึ้นเหนือเศียร
 ถวายตางรูปเทียนทอง
 อีกทั้งเส้นผมบนหัว ขอให้เป็นดอกไม้ว่ากายกอง เออ เออ เอ็ง เอย
 เอง เอย ไว

ลูกคู่   อีกทั้งเส้นผม เอ็งเงย บนหัว เส้นผมเอ็งเอยบนหัว ขอให้เป็นดอกไม้
 ว่ากายกอง ขอให้เป็นดอกไม้ว่ากายกอง เออ เออ เอ็ง เอย เออ เอย ไว
 ซา ะ ละ ะ ซา ฉา ซา นอยแม่

นายภู่   เอ็งเอย ลูกจะไหว้ทุกสันโศ จะไหว้พระโคตมาม พระศรีอาริยะกัสสป
 ลูกจะไหว้พระสมณโคตม จะไหว้โพศรีเจ้าแม่โพสพ ที่ลูกโคตมนามประนม
 เอย...ไว (ลูกคู่รับ)
 จะไหว้พระพุทธรูปที่ลำ จะไหว้พระธรรมที่เลิศ จะไหว้พระสงฆ์องค์พระเสริฐ
 ไปทั่วทั้งแปดพระองค์ ขอให้ลูกผูกพันมั่นหมาย ลูกจะได้ยศชายสมบเอย...ไป
 ลูกจะไหว้ยุมนาพาคิน ไหว้ทั้งองค์อินทหรณารายณ ที่โคตมาสอดส่องลูกไต่หลา
 มาช่วยเชิดคำชู้ ขออย่าให้ศัตรูไปละนะเข้ามา เอย...ไป
 ลูกจะไหว้พระแทนศิลาอาสน ไหว้ทั้งพระบาทสี่รอย
 ไหว้ทั้งพระฉายแฉมชอย อักคีคังคาแม่ทะเลหลวงใหญ่ลึก
 ขอใ้มาช่วยลูกนี้กับปัญญา...ให้
 จะไหว้พระศรีศรีเนตร ไหว้ทั้งเทเวศร์ถวณหน้า ที่อยู่ในคาวคิงส์สาที่
 ทานแจงไวทุกสิ่งสรรพ ลูกจะไหว้พระเพชรณลูกรรบที่ทานโคตมสรสรภ
 บทกลอน เอย...ให้
 จะไหว้ครูพิทักษ์จำที่ทานแนะนำทำนอง ให้ลูกกระเคื่องเปรี๊องปราศลูกไหว้
 คุรรระนาคหงพิณพาทยมองกลอง เอย....ใหญ่
 จะพอไหว้ครูเสร็จจสรพจะขอคำนับคุณมารดา
 ที่ทานอมอทรปอนขาว ทุกคำทุกเซาทุกวันเวลา
 อีกทั้งน้ำอุนแม่ก็มีให้อาบ ขมิ้นหยาบ ๆ แม่ก็มีให้ทา
 เวลาลูกจะร้องแม่ก็มีไทรอง ฐประคัมประคองถนอมเลี้ยงลูกมา
 แมมาอาบนำปอนขาว ให้เลี้ยงลูกไปวันละสามเวลา
 พอลูกเต็มโตสันทัก แม่เอาไปฝากวัดแม่เอาไปฝากวา
 ลูกจะยกคุณหนุนพระแม่เจ้า ขึ้นวางไว้บนเกล้าเกล้า เอย...ใจ

(ทำนองเพลงฉ่อย ประมอญควย)

ละคะพอไหวกรเสร็จสรรพ
 ลูกจะไหวคุณครูที่ท่านอยู่ข้างหลัง
 ครูเขียนไว้มคจกไว้มคหมึก
 ทั้งพระบาตีท่านก็มีพรอม
 ลูกจะไหวคุณครูที่ท่านอยู่ข้างหลัง
 ครูลักครูละครเป็นนักเลง
 ลูกจะไหวพระภูมิเจ้าที่
 ลูกจะไหวคุณพ่ออยู่ที่ศาลนอก
 ที่นี้ลูกจะซ้อบ้านไม่ใคร่จกบ้าน
 คุณพ่ออย่าถือคุณแม่อุสา
 แต่พ่อถึงลูกไม่ลบหลู่
 ไหว้จนมานี้ไม่มีใครตีเสมอ
 ไหว้พระบาทสมเด็จพระภูมิพลภูมิ
 ไหว้สยามมกุฎราชกุมารี
 ลูกจะไหวหลวงพ่อบาเตาเครา
 จะไหวคุณพ่อบานแหลม
 ลูกจะไหวไชยะขันว่าไชโย
 ลูกจะไหวคุณครูทองคำ
 ลูกจะไหวคุณครูทองคำ
 ไหมมาอยู่บนนมรมเกล้า
 ครั้นลูกจะร้องกลัวท่านเองจะขาด
 ขอให้กระแสน้ำเสียงของลูกเกลี้ยงเกล้า
 ลูกว่าอะไรขอให้เขาหุคน
 ขอให้เป็นมงคลอันนภระบาล
 ขอให้เป็นฉัตรแก้วลงมากางกัน
 ข้าแม่เอ๋ย สวยเอ๋ย แม่น่ารักเอ๋ย

ลูกคู่

ลูกจะขอคำนับไหวใหม่
 ครูไ้สอนไ้สั่งลูกก็จำไ้
 ครูไ้จรรักเอาไ้ให้
 สอนหมคไปทั้งหมคทั้งไทย
 ครูไ้สอนสั่ง จำไ้
 ลูกจะไหวครเพลงเป็นใหญ่
 ไหว้พระธรณีเป็นใหญ่
 ให้ไปบอกคุณแม่ศาลใน
 คุณแม่อย่าพึ่งถือไปกับลูกชาย
 ลูกรักไ้มาซึ่งถวายไ้
 มาถึง เขา ลูกจะซ้อมือไหว
 สมเด็จพระพันางเธอ ลูกก็ไหว
 พระราชินี ลูกก็ไหว
 ของวงศจักรี ลูกก็ไหว
 เญยเสด็จมา เขาคลใจ
 ไ้มาช่วยต่อแถมเพลงให้ เอ้อชา.....
 คำนับหลวงพ่อบาเตาที่วัดไ้
 แกศายไป เมืองมีมานานหลาย
 ขอให้แกมาแนะนำเพลงให้
 เวลา ลูกจะวา เพลงไป
 ขอให้เสียงคอบาถึงหัวใจ
 หวานดังปีเป่าพระอภัย เออย
 ตลอดทั้งคอตนคอปลาย
 ของลูกรักตั้งแตวันนี้ไป ของลูกรักตั้งแตวันนี้ไป
 สะหนอย เดิครูปรรพเออย (ข้า)

(เพลงฉ่อย ส่วนวนที่ ๓)

บทเกริ่น หลังจากไหว้ครูจบแล้วทั้งชายและหญิงก็มาถึงขั้นตอนที่ชายจะเป็นผู้เชิญชวน
 ฝ่ายหญิงออกมาเล่นเพลง บทเกริ่นนี้บางที่เรียกว่าบทหน้าโรง ที่เรียกดังนี้เพราะเมื่อเวลา
 แสดงบนโรงนั้น หญิงจะอยู่ภายในโรงจะไม่ยอมออกมาจนกว่าชายจะร้องเชิญชวน ฝ่ายชายจะ

สมมุติสถานที่ว่าหน้าโรงเป็นข้างรั้วบ้านหญิง ตัวเองมายืนอยู่ข้างรั้วบ้านตะโกนร้องให้หญิงออกมา ฝ่ายหญิงเป็นเจ้าของบ้านเมื่อได้ยินชายเรียกต้องออกมาดู ในบทเกริ่นนี้จะมีบทแต่งตัวแทรกเข้ามา เพราะฝ่ายหญิงต้องแต่งตัวให้เรียบร้อยก่อนออกมา ฉะนั้นชายขึ้นเรือน

ตัวอย่างบทเกริ่น

พอไหว้ครูเสร็จสรรพแล้วขยับร้องเชิญแม่สาวระบำ	ก็ถอยสุนทรغامช้าคนไซ
มาเถอะมานองมามารองระบำ	มาเล่นกันคนละคำมันจะเป็นไรไป
วันเฝ้ามาเล่นเล่นกันพอหอมปาก	เขาเขวเราาก็จากกันไป
เรามาเล่นเรื่องรักเรามาซักเรื่องคลุม	แม่มกุนเอยแม่มกุนอย่าเสียคุณเสียกาย
จะเนิ่นอยู่นักนองจะซักก็อยู่ช่า	วาพระสุริยานั้นแหละจะไม่คอยใคร

(เพลงระบำบ้านนา)

บทแต่งตัวหญิง

น้องก็หยิบผ้าแพรพาดมาสวยจริง	ไอ้หูกใส่ตุ้งติ้งไว้ข้างใต้
หัวละนอยเอามาสอยเสย	เส้นผมนองก็เลยกระจาย
พอวิตกไปชะเส้นนองก็เห็นงาม	น้องก็หยิบเอาน้ำมันใส่
พอหยิบแหวนนอยพลอยนพรัตน์	ไอ้สืบสองนักษัตรสวมใส่
มาเถอะพวกเราแกจะมาอยู่ช่า	เอะพวกผู้ใดใครมายังใจ
นองลงจากเคหาก็มีโคธ่าอยู่นาน	สองคนแม็กฝานเรือนใหญ่
เห็นพอยกมือก๊วกไปปองหน้า	ก็ใหม่เหมเถอะแก็กมันทำไม
ถาพอรุระเย็นพอยเอยกัทยุกอน	มาเถอะชะรุระร้อนก็ให้พวกแกเลยไป

(เพลงระบำบ้านนา)

บทประ หรือ บทหักท่าย เป็นบทที่นิยมร้องกันที่สุด เพราะเป็นบทที่แสดงฝีมือได้เต็มที่ และสามารถแทรกเรื่องต่าง ๆ ไว้ได้มากที่สุด ถ้าเล่นไปตามขั้นตอนของเพลงหญิงเจ้าของบ้านจะเชิญแขกขึ้นเรือน พอถึงตอนนี้ก็ร้อง "ตัมกระไล" คือ เป็นชุดเล่นคำสองแง่สองง่ามเกี่ยวกับกระไล บางเพลงอาจจะข้ามไปเป็นชุดอื่น เป็นชุดถามความรู้ของชาย เช่น "ตัมบาลีหรือวินัย" ตามปัญหาโลกปัญหารวม ฝ่ายชายจะพยายามแปลความหมายหรือบิดเบือนไปในเชิงเกี้ยวพาราสี ฝ่ายหญิงก็จะโต้ตอบด้วยโวหารเผ็ดร้อน เพลงฉ่อย เพลงอีแซว นิยมว่าบทประมาก

ตัวอย่าง

ชาย	ว่ากันทั้งห้ามากันทั้งหก แต่ฉันมากันทั้งห้ามากันทั้งหก แต่ฉันมากันทั้งห้ามากันทั้งหก	ถามว่าร่วมสายรอกันหรือไม่ นี่แหละร่วมสายรอกี่ตัวค้าย เลขขอฝากไขนกกคนละใบสองใบ
หญิง	เออว่าไซ้คนเจ้านั้นเอามา มึงไปทำสังขยาหน้าชาวเหนียว	ห่อพอกหมกผ้ากลับใบ เอาไปให้แม่มึงเคี้ยวที่ละใบสองใบ

(เพลงฉ่อย ส่วนวันที่ ๓)

บทผูกรัก เป็นบทชายเกี่ยวหญิงให้ปลงใจในตัวเขา ฝ่ายหญิงจะตอบบายเมียง
ฝ่ายชายก็ตามเกี่ยวจนหญิงรับรัก

ถ้าแม้นใดก็จะขออยู่เป็นข้า ถึงไม่ได้เป็นข้าจะฝากตัวเป็นบอย เวลาจะกินก็จะป้อนข้าวกอน	อยู่ตามริมชายคาข้าก็ไม่ว่าอะไร จะไรเล็กใจนอยก็ตามแต่จะไร เวลาจะนอนก็จะพักโบกไฟ
ถ้าปวดคกรงใหญ่ก็จะทาบสายทาบเส้น จะถนอมแล้วพุ่มพัก	แสนองแม่ม่าเป็นพี่จะสู้แก่ไข ถารวมเป็นผัวรักก็จะไม่ห่างไกล

(เพลงอีแซว ส่วนวน นายชั้น แคงทองคำ)

บทสุขอ เมื่อหญิงปลงใจรักแล้วก็บอกให้ฝ่ายชายเตรียมตัวมาสู่ขอตามธรรมเนียม
นิยม ถ้าไม่มีอุปสรรคชายจะตกลง ต่อจากนั้นชายก็เตรียมแห่แก้วมาสู่ขอฝ่ายหญิง

ตัวอย่าง

เขาแก่	ไต่บ่กระเบิดมาด้วยควมว่าปาก มาถึงเคหังยังเคหา แมช่าช่าช่าจะเขาของ แมจ่าแมจ่าคумаให้ฉันควย	ไปด้วยความยากจริงให้เคยคั้นตาย แลเห็นหลังคาแวบแวบไวไว นี่มันบ้านแมก่องหรือแม่ใคร อย่าให้หมากัดขาฉันได้
เจ้าของบ้าน	นั่นใครเล่าหนอใครเล่าหนา หรือจะเป็นพวกเขาแก่ เห็นผมไม้ไหวไม้โยนโยน จะเป็นเสียงคนหรือก็ไม่ซัด	เสียงใครมาเรียกข้าอยู่ตรงไหน สองตาฉันแสบไม่รู้ใคร มันจะเป็นเสียงคนเสียงใคร มันจะเป็นเสียงสัตว์หรือก็ไม่ไซ้

(เพลงอีแซว ส่วนวนที่ ๑)

บทลักหาพาหนะ ในกรณีที่เกิดอุปสรรค ฝ่ายชายบ่นว่าอยากจนให้หญิงหนีความทรมานไป ถ้าหญิงตกลง ชายจะนัดแนะวันหนึ่งซึ่งมักจะเป็นวันศุกร์ บทนี้พ่อเพลงแม่เพลงนิยมร้องกันมากเพราะมีหลายรสครบถ้วน ฝ่ายหญิงจะร้องลาห้องนอนที่ตนเคยอยู่ ลาเครื่องใช้ต่าง ๆ ก่อนที่จะเป็นหน้าตาทางหนีตามชายออกไป ชายจะพาหญิงเข้าป่าชมนกชมไม้ ตอนนี้จะแทรกบทชมธรรมชาติไว้ด้วย

ตัวอย่าง

โฉมนางแน่น้อยแซมช้อยไสกา	แม่อ้อมกอดกายจริงใจให้ตาย
เสียงพินา เรียบน่อง แม่นอนไม่หลับ	น่องแม่อุกคตลูบหลับแล้วจำพี่ได้
แม่อ้อมมาจัดแจง แม่อ้อมแต่งกายา	แม่อ้อมหัวผัดหน้า เคี้ยวแม่อ้อมจะไป
ทั้งกะทอแควก็หอหวิ	แม่อ้อมเตรียมไปให้พี่จริงใจให้ตาย
ทั้งแม่อ้อมหัวน้ำมันตานีก็เสย	แม่อ้อมไม่ซาอยู่เลยจริงใจให้ตาย
แม่อ้อมมาแต่งตัวแม่อ้อมไม่มีตัวบอย	แม่อ้อมรักมากอ้อม เคี้ยวแม่อ้อมจะไป
แม่อ้อมหยิบผ้าสี ซามาหอยหมา	แม่อ้อมหยิบเอาสีจำปา เขามาหอยไหล
แม่อ้อม เคนกระชกแม่อ้อม เคนกระช้อย	แม่อ้อม เคนยิ้มน้อยแม่อ้อม เคนยิ้มใหญ่
วันนี้มีตัวกันเสียที เออ...	ถ้าหากว่า ได้ตัวก็คงสบาย

ชาย	มาเถิดน้อง เอ็งอย่ามัวช้า	ตัวพี่มีมาจริงใจให้ตาย
	พี่มาแล้วตัวรักแล้วตัวแก้วเอ...	พี่มาก่อนแล้วให้น้องแม่อ้อมมาไวไว

บทชมธรรมชาติ

โน้นต้นเต็งเป็นแถวโน้นต้นแต้วเป็นทิว	โน้นกาหลงสูงลิ่วเรียงราย
โน้นต้นเข้มนิมทนองนี้หญ้าปล้องริมคัน	โน้นแพงพวยขึ้นพันชุกออกเป็นไฟ
โน้นอีเห็นเหาหอนอยู่ที่บนขอนไม้แห้ง	เหยียดหางใหญ่หนักมักไซ
โน้นแะชะนี้เรียกตัวตัวไหวยตัวไมมาสักที	ส่งสารแม่อ้อมนี่แล้วกลางไพร
ตัวไหวยแล้วตัวไวย เอ	ไม่เห็นตัวไวยทันที
คู่สัตว์ชะนี้ตัวไม่มีกะเขา	มันนั่งโศกนอนเศร้ารักกันมากมาย
วิสัยเขาป่าต้องชมนกวิสัยเขารก	วิสัยเขารกชมไม้
โน้นนกพิราบเขารังมันนาฟังจริงหนา	โอ้ตัวผู้เขาเคลาแล้วนางตัวเมียพักไซ
โน้นนกเป็ดร้องจวนนกระจามรองแจก	มันเขาคูงหนีแค่อ้อมสบาย
นกเขวมันเคลาคูเอ	เสียงจากรุกกรุ่นองไคยใหม่
ให้หนูนองหันก้นเขามาหาฉัน	มาสิจะไคยประชันกับนกยกอกไม้

(เพลงอีแซว สำนวนที่ ๔ นายชั้น แดงทองคำ)

บทชิงชู เป็นบทชายสองแฉ่งหญิงหนึ่ง สมมุติว่าอยู่กินกันมานานจนมีลูกสองคน คือ
ไอ้ชองกับไอ้ปู้ ต่อมาหญิงนอกใจไปมีชู ฝ่ายสามีต้องออกตามพาดินศาลให้ตุลาการตัดสิน บทชิงชู
เป็นบทที่เพลงเรื่อนิยมเล่นมาก

ตัวอย่าง

สามี	ลึงงวลักควายเจ้านายยังโกรธ กูไปฟ้องมึงก็ตองตีคราน ขโมยหนาเหี้ยมาลักเมียกูได้ ไอ้ชโมยหัวใจคนเอย	มึงรักสีมีโทษเสียรู้จักเท่าไร จะมาลอยนวลอยู่ไค ลักเมียเสียมิตรกูไม่คิดเสียคาย
------	---	---

ชู หุดไอ้หน้ากระกองมึงจะไปฟ้องก็ไป จะไปฟ้องค่าสีหรือมึงไม่มียางอาย

(เพลงเรื่อ ส่วนวน ภิกษุพร้อม)

บทตีหมาแมว หรือ ตีหมาแมว เป็นบทชายหนึ่งหญิงสอง อันได้แก่สามี เมียหลวง
เมีย่น้อย เมียหลวงออกตามพบสามีไปมีเมีย่น้อยเกิดการทะเลาะตบตีกัน บทตีหมาแมวนี้นี้ไม่
ค่อยนิยมเล่นนักอาจเป็นเพราะในสังคมไทยเกิดขึ้นอยู่ทั่วไปจนเห็นเป็นเรื่องปกติ ไม่น่าสนใจ

ตัวอย่าง

ชาย	เมีย่น้อยอย่าหวง เมียหลวงอย่าหึง ขึ้นไปเรื่อนมีสองหลัง เรื่อนตะวันตกยกให้เมียหลวง เรื่อนตะวันออกบอกให้เมีย่น้อย พี่จะเป็นคนห้ามกลาง ถ้าใครไม่เชื่อพี่ของพี่จะหึงนำ	จะอ้อจะอึงกันทำไม ไอ้แม่ร้อยจิ้งน้องอย่าเสียใจ จะมาหึงหวงกันทำไม อนิจจาแรมชวยนะชั้นใจ อยู่ในระหว่างเขาควาย เมียใครรักให้เขาตามคำไป
-----	---	---

(เพลงอี่แซว ส่วนวน นายโมรา)

บทจาก เมื่อเล่นเพลงจบแล้ว อาจมีบทจากเป็นการให้พรผู้ฟังหรือเป็นการลากัน
ระหว่างผู้เล่นทั้งสองฝ่าย

ตัวอย่างบทจาก ลากนฟัง

เออระเหยลอยมา พอแม่ทั้งหลายหญิงชายที่มา	ฉันจะลาสายใจ ลูกขอสมากภัย
--	------------------------------

วันนี้แล้วพอเนื้อเย็น
 ออกซอจะจากออกปากจะลา
 ขอให้เป็นเศรษฐีมหาเศรษฐี
 ถาnung ฉา ลาย ไท กลาย เป็น มวง
 ให้เป็นเศรษฐีมหาเศรษฐี
 ให้เป็นเจ้าสัวเทียบหัวตะเกา
 ให้คนคุกเขาเขามาหา
 ยกมือถวาย

วันนี้มันเย็นยกใหญ่
 ดึกแล้วจะลาเกรงใจ
 เงินทองให้มันมีมากมาย
 ให้เป็นนายเป็นหลวงโตใหญ่
 ให้แม่มังมีมากมาย
 ขอให้มียุงขาวใหญ่ ๆ
 วันละสามเวลาไม่รู้จักวาย
 จะขอลาไปแล้วเอย

(เพลงพวงมาลัย ส่วนวน นางสนธิ อรชร)

ตัวอย่างบทจากร้องลากันเอง มีการเปรียบเทียบกับการพลัดพรากของตัวเองในวรรณคดีที่แพร่หลาย

กรรมวิบากจากจดเหมือนยังพระรถกับเมรี
 มาลักเอาหอยาพระรถก็พาเอาหอนี้
 แผลวกลับบุรีรัตนไปครองสมบัติกรุงศรี
 เอาพี่เลี้ยงมาเทียบหนึ่ง จะกล่อมขวัญนางเมรี
 ขอเชิญนางกลับธานี เถอะนะแม่เมรีเมียเอย

(เพลงเกี่ยวข้าว ส่วนวน ภิกษุพร้อม)

โครงสร้างทั้งหมดนี้เป็นโครงสร้างยี่คยาวและใช้เวลามากถ้าจะเล่นให้ครบทุกบท
 จึงปรากฏว่าพอเพลงแม่เพลงนิยมนิยมร้องบางบทเท่านั้น ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นบทประ
 บทอื่นไม่นิยมเล่นแล้วในปัจจุบัน

การแบ่งประเภทเพลงปฏิพากย์ของภาคกลาง

เพลงปฏิพากย์ของภาคกลางมีอยู่เป็นจำนวนมากกว่าภาคอื่น ๆ และสามารถจำแนก
 ประเภทออกได้ ๓ วิธี ดังนี้คือ

๑. จำแนกตามโอกาสที่ร้อง
๒. จำแนกจุดประสงค์ในการร้อง
๓. จำแนกตามลักษณะของเนื้อเพลง

วิธีที่หนึ่ง จำแนกตามโอกาสที่ร้อง คือ จำแนกตามเวลาที่ใช้ร้องเพลงชนิดนั้น ๆ สามารถแบ่งย่อยได้เป็น ๒ ประเภท คือ

- ๑.๑ เพลงที่เล่นตามเทศกาล
  - ๑.๒ เพลงที่เล่นได้โดยไม่ว่ากัเวลา
- ๑.๑ เพลงที่เล่นตามเทศกาล เป็นเพลงที่เล่นและร้องกันในเทศกาลใดเทศกาลหนึ่ง ได้แก่
- ๑.๑.๑ หน้าเกี่ยวข้าว ร้องเพลงเกี่ยวข้าว เพลงแทนกำรำเคียว เพลงร้อยชั่ง เพลงพานฟาง เพลงส่งฟาง เพลงส่งคอลำพวน เพลงตะขั่ว เพลงชักกระดาน
  - ๑.๑.๒ หน้าครูขสงกรานต์ ร้องเพลงประกอบการละเล่นต่าง ๆ ได้แก่ เพลงระบำ เพลงพวงมาลัย เพลงข้าเจ้าหงส์ เพลงระบำชาวไร่ เพลงพืษฐาน เพลงเหยอย เพลงฮินเลเด เพลงกล่อ่งช้าง
  - ๑.๑.๓ หน้ากรู้น หน้าผ้าป่า เป็นเวลาที่มีผ้าป่าไปทั่ว ชาวบ้านจะร้องเพลงเรือ เพลงหน้าโย
- ๑.๒ เพลงที่เล่นได้โดยไม่ว่ากัเวลา ได้แก่ เพลงที่ชายหญิงใช้ร้องโต้ตอบกันในงานรื่นเริงต่าง ๆ มีลักษณะเป็นการแสดงมากกว่าร้องโต้ตอบเกี่ยวพราสาธรรมคา ได้แก่ เพลงน้อย เพลงเทพทอง เพลงปรบไก่ เพลงอีแซว เพลงระบำบ้านนา เพลงโคราช

วิธีที่สอง จำแนกตามจุดประสงค์ในการร้อง คือ จำแนกตามจุดมุ่งหมายที่เกิดเพลงชนิดนั้นขึ้น ได้แก่

- ๒.๑ เพื่อผ่อนคลายความตึงเครียดในการทำงานและเพื่อให้เกิดจังหวะในการทำงานร่วมกัน ได้แก่ เพลงเกี่ยวข้าว เพลงร้อยชั่ง เพลงส่งฟาง เพลงพานฟาง เพลงส่งคอลำพวน เพลงตะขั่ว เพลงชักกระดาน เพลงเรือ
- ๒.๒ เพื่อความเพลิดเพลินสนุกสนานบันเทิง ได้แก่ เพลงพืษฐาน เพลงระบำ เพลงข้าเจ้าหงส์ เพลงพวงมาลัย เพลงระบำบ้านไร่ เพลงเหยอย เพลงกล่อ่งช้าง เพลงเรือ เพลงฮินเลเด

๒.๓ เพื่อใช้เป็นการแสดงประเภทหนึ่ง ได้แก่ เพลงฉ่อย เพลงอีแซว เพลง
ส่งเครื่อง เพลงโคราช เพลงเทพทอง เพลงปรบไก่ เพลงเรือยุกหลัง

วิธีที่สาม จำแนกตามลักษณะของเนื้อเพลง คือ จำแนกตามความสั้นยาวของบทเพลง ซึ่งสามารถ
แบ่งย่อยเป็น ๒ ประเภท ได้แก่

๓.๑ เพลงปฏิพากย์สั้น

๓.๒ เพลงปฏิพากย์ยาว

๓.๑ เพลงปฏิพากย์สั้น คือ เพลงปฏิพากย์ชนิดที่มีความยาวไม่เกิน ๒ วรรคในการร้องโต้ตอบ
แต่ละครั้ง บางเพลงก็ยาวเพียงวรรคเดียวแล้วลัดให้อีกฝ่ายหนึ่งว่าแก่ เพลงชนิดนี้
ได้แก่ เพลงร้อยชั่ง เพลงส่งฟาง เพลงทานฟาง เพลงส่งคอลำพวน เพลงเตชะขาว
เพลงชั๊กกระทาน เพลงพินฐาน เพลงคลองช้าง เพลงระบำ เพลงชาเจ้าหงส์ เพลง
พวงมาลัย เพลงระบำบ้านไร่ เพลงเหย่อย เพลงฮินเลเล

๓.๒ เพลงปฏิพากย์ยาว คือ เพลงปฏิพากย์ชนิดที่มีความยาวหลายบทในการร้องโต้ตอบแต่ละ
ครั้ง มักเล่นเป็นลำดับขั้นตอนตามโครงสร้างของเพลงปฏิพากย์ เมื่อฝ่ายหนึ่งร้องจบอีก
ฝ่ายหนึ่งจะร้องแก้เป็นข้อ ๆ ไม่จำกัดความยาว เพลงชนิดนี้ได้แก่ เพลงฉ่อย เพลงเรือ
เพลงอีแซว เพลงแอวเคล้าขอ เพลงปรบไก่ เพลงเทพทอง เพลงระบำบ้านนา เพลง
หน้าใย เพลงโคราช เพลงเกี่ยวข้าวยาว เพลงพวงมาลัยยาว

ในการจัดแบ่งประเภทของเพลงปฏิพากย์ด้วยวิธีทั้งสามนี้ จะเห็นได้ว่า การแบ่งตาม
วิธีที่สามนั้นเหมาะที่สุด เพราะความสั้นยาวของเนื้อเพลงครอบคลุมโอกาสและจุดประสงค์ใน
การร้องอยู่ในตัวแล้ว คือ ถ้าเป็นเพลงที่ร้องในยามเทศกาลเมื่อต้องการผ่อนคลายความตึงเครียด
ขณะทำงานหรือใช้ประกอบการละเล่น จำเป็นที่จะต้องเป็นบทสั้น ๆ ง่ายต่อการสานต่อเนื้อเพลง
เพื่อให้ทุกคนร่วมร้องเล่นได้ ส่วนพวกที่เล่นเพื่อใช้เป็นการแสดงก็จำเป็นที่จะต้องเล่นเป็นบท
ยาว ๆ ค่อย ๆ คลี่คลายไปที่ละขั้นตอนเพราะเวลาไม่จำกัด อีกทั้งโหวทที่นำมาใช้ร้องโต้ตอบ
ก็จำต้องให้ถึงอกถึงใจเพื่อดึงดูดผู้ฟังให้ติดตามฟังจนเลิก

ดังนั้นในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ผู้วิจัยจะแบ่งเพลงปฏิพากย์ออกตามวิธีที่ ๓ คือ จัดแบ่ง
ตามลักษณะของบทเพลง ดังนี้

๑. เพลงปฎิพากย์สั้น มีทั้งหมด ๑๕ ชนิด ได้แก่

เพลงร้อยชั่ง

เพลงเต็นท์กำรำเคียว

เพลงสงฟาง

เพลงพานฟาง

เพลงส่งคอกลำพวน

เพลงเตะข้าว

เพลงชักกระตาน

เพลงพืษฐาน

เพลงระบำ

เพลงช้าเจ้าหงส์คงลำไย

เพลงพวงมาลัย

เพลงระบำชาวไร่

เพลงกลองช้าง

เพลงฮินเลเล

เพลงเหยอย

๒. เพลงปฎิพากย์ยาว มีทั้งหมด ๑๑ ชนิด ได้แก่

เพลงเทพทอง

เพลงปรบไก

เพลงเรือ

เพลงเกี่ยวข้าว

เพลงฉอย

เพลงส่งเครื่อง หรือ เพลงทรงเครื่อง

เพลงอีแซว

เพลงระบำบานนา

ศูนย์วิจัยศิลปกรรม
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

เพลงหน้าโถ หรือ เพลงโซ่

เพลงแฉวเคล้าขอ

เพลงโคราช

๑. เพลงปฏิพากย์สั้น

เพลงปฏิพากย์สั้นเป็นเพลงปฏิพากย์ที่มีความยาวไม่เกิน ๒ วรรคในการร้องโต้ตอบแต่ละครั้ง เป็นเพลงที่ใช้ร้องโต้กันสด ๆ โดยไม่ต้องมีท่อนไหว้ครูนำ เพลงปฏิพากย์สั้นที่รวบรวมมาได้นี้แบ่งออกได้เป็น ๒ ประเภท ตามโอกาสที่ร้องดังนี้

๑.๑ เพลงปฏิพากย์สั้นที่ร้องในเทศกาลเก็บเกี่ยว ๑๘๙

๑.๒ เพลงปฏิพากย์สั้นที่ร้องในเทศกาลตรุษสงกรานต์

๑.๑ เพลงปฏิพากย์สั้นที่ร้องในเทศกาลเก็บเกี่ยว หรือ เพลงปฏิพากย์สั้นที่เกี่ยวข้องกับการผลิต

เมื่อถึงเดือน ๑๒ ชาวเริ่มออกรวงเต็มไปทั่วท้องทุ่ง ชาวนาจะชักธงขึ้นในนาเป็นสัญญาณบอกให้รู้ว่าจะมีการ "ลงแขกเกี่ยวข้าว" เพื่อนบ้านข้างเคียงเมื่อเห็นธงชักขึ้นที่นาใครก็จะถือเคียวไปช่วยเกี่ยว ในระหว่างที่เกี่ยวข้องชาวนาเองใครที่ร้องเพลงเป็นจะเป็นคนเลี้ยงขึ้นเพลง เพลงที่ร้องกันอยู่ในตอนนี้มีอยู่ ๓ ชนิด ได้แก่ เพลงเกี่ยวข้าว (มีทั้งเพลงปฏิพากย์สั้นและยาว) เพลงเตนกำรำเคียว เพลงร้อยซัง

หลังจากเกี่ยวข้าวเสร็จเรียบร้อยแล้ว ชาวนาจะมัดข้าวเป็นพ่อน ๆ นำมาไว้ที่ลานนวดข้าวซึ่งเป็นบริเวณที่เรียบ ดินแข็งและอยู่ใกล้บ้าน ในการทำลานนวดข้าวนี้ชาวนาจะถากลานให้เรียบเสมอกันแล้วใช้ขี้วัวขี้ควายผสมน้ำทาลาน เมื่อแห้งขี้วัวจะติดดินแน่นป้องกันฝุ่นหรือดินไม่ให้ไปรวมกับเมล็ดข้าวได้ เมื่อเก็บข้าวเข้าลานแล้วจะมีการทำ "บุญคูณลาน" นิมนต์พระมาสวดเพื่อความ เป็นสิริมงคล ต่อจากนั้นก็ถึงขั้นตอน "นวดข้าว" ซึ่งอาจใช้แรงงานคนหรือแรงงานสัตว์เพื่อให้เมล็ดข้าวร่วงหล่นออกจากพ่อนข้าว ถ้าเป็นแรงงานคนก็จะใช้ไม้ตีรวงข้าว ถ้าเป็นแรงงานวัวควายก็จะผูกวัวหรือควายเป็นแถวแล้วไล่ให้วิ่งย่ำไปบนพ่อนข้าว เพลงที่เกิดขึ้นในขั้นตอนนี้มี ๕ ชนิดเรียงตามลำดับขั้นตอนของการนวดข้าวดังนี้ คือ เพลงส่งฟาง เพลงพานฟาง เพลงส่งคอดำพวน เพลงเตชะว และเพลงชักกระดาน

รวมเพลงที่ร้องในเทศกาลเก็บเกี่ยวได้ ๘ ชนิด ได้แก่

เพลงเกี่ยวข้าว (จะรวมกล่าวถึงกับเพลงปฏิพากย์ยาว)

เพลงร้อยซัง

เพลงเต้นกำรำเคียว

เพลงส่งฟาง

เพลงพานฟาง

เพลงส่งกอดำพวน

เพลงเตะข้าว

เพลงชักกระดาน

เพลงร้อยซัง

เพลงร้อยซังเป็นเพลงที่ร้องตอนเกี่ยวข้าว ฝ่ายชายหรือหญิงจะขึ้นก่อนก็ได้ เป็นเพลงที่ร้องยืดยาวและเล่นลูกค้อมาก เพลงชนิดนี้ไม่มีการปรบมือหรือมีท่ารำประกอบเพราะคนร้องจะร้องขณะทำงานไปด้วย

สถานที่ที่ปรากฏพบเพลงชนิดนี้ พบแห่งเดียวที่ อ.สองพี่น้อง สุพรรณบุรี

ลักษณะคำประพันธ์ ๑ บทมี ๘ วรรค วรรคละ ๘ - ๑๐ คำ เฉพาะวรรคสุดท้ายมี ๓ คำว่า "แมร้อยซัง" หรือ "พอร้อยซัง"

๐	๐	๐	๐	๐	๐	๐	๐	๐	๐	๐	๐	๐	๐	๐	๐	๐	๐	๐	๐
๐	๐	๐	๐	๐	๐	๐	๐	๐	๐	๐	๐	๐	๐	๐	๐	๐	๐	๐	๐

ตัวที่รักน้องหวังว่าจะมาขอ

...ทั้งแม่ทั้งพ่อเขายังว่าเล็ก

เล่นกะโหลกทะเลตามประสาเด็กเด็ก

แมร้อยซัง

วิธีร้อง ชายหญิงจะร้องโต้ตอบกันไปเรื่อย ๆ ขณะเกี่ยวข้าว เพลงร้อยซังร้องยาวและซ้ำมาก ลูกคู่จะสนุกตรงร้องรับว่า "วู้ วู้" เป็นทอด ๆ

ตัวอย่าง

วิทยากร : นางเหม อินทร์สวาสกี

ค.เนินพระปรางค์ อ.สองพี่น้อง

สุพรรณบุรี

บทเริ่ม

	พระตะวันทันทน์มาปลอยแซก	สองมือก็แหวกแหวกจากป่าพง
	หงส์เอ๋ย หงส์ทองเจ้าพานองมาส่ง	ในทองคองนะทองเอ๋ย
หญิง	เอ เอ เอ ตัวพี่รักน้องหวังว่าจะมาขอ	ทั้งแม่ทั้งพ่อเขายังว่าเล็ก
	เออ เออ เออ เออ เออ เออ เออ	เล่นกะโหลกกะลา (ลูกกู วูย วูย)
	ความประสาเด็กเด็ก เออ พรออย เออ	เออ เออ เออ ชิง เออ เออ
	เออ เออ เออ เออ	
ชาย	เอ เอ เอ พี่มารักน้องหมายว่าจะมาขอ	ทั้งแม่ทั้งพ่อเขายังว่าเล็ก
	เออ เออ เออ เออ เออ เออ เออ	เล่นกะโหลกกะลา (ลูกกู วูย วูย)
	ความประสาเด็กเด็ก เออ แมรอชิง	

เพลงเตนกำรำเคียว

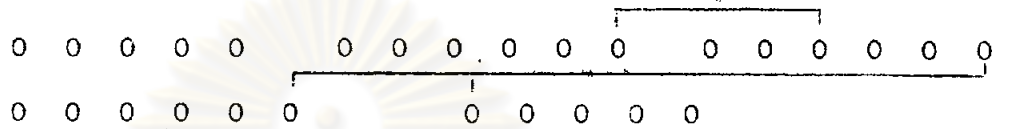
เพลงเตนกำรำเคียวเป็นเพลงที่เล่นต่อเนื่องมาจากเพลงเกี่ยวข้าว ชาวบ้านจะเล่นตอนหยุดพักเกี่ยวข้าวหรือที่เรียกว่าตอน "ตกหน้า" แบ่งหญิงชายออกเป็น ๒ ฝ่าย มีพ่อเพลงแม่เพลงอยู่แถวร้องแกลกันสองคน ที่เหลืออยู่เป็นลูกคู่คอยร้องรับ ทั้งชายและหญิงจะถือเกี่ยวมีมือขวาและถือรวงข้าวมีมือซ้าย ร้องไปค้ำยรำเคียวไปค้ำยเป็นวงกลมเพราะฉะนั้นบางที่จึงเรียกกันว่า "เพลงวง" ในการร้องเพลงพ่อเพลงจะเป็นคนออกไป "ล่อกำ" คือ พ่อเพลงเตนเข้าไปใกล้ฝ่ายหญิง ไซ้เคียวหรือศอกกระทิงฝ่ายหญิง ฝ่ายหญิงจะรำเคียวป้องบักและร้องแกล

สถานที่ที่ปรากฏพบเพลงชนิดนี้ ว่ากันว่ามันกำเนิดอยู่ที่ อ.พยุหะคีรี นครสวรรค์ ในปี พ.ศ. ๒๕๐๘ นายชนิด อยู่โพธิ์ อธิบดีกรมศิลปากรในขณะนั้นได้นำศิลปินจากกรมศิลปากรไปถ่ายทอดฝึกฝนจากชาวบ้านบ้านสระทะเล บ้านมัทรี เนินมะกอก หนองหญ้า บางปราย อำเภอพยุหะคีรี^๑

^๑เอนก นาวิกมูล, เพลงนอกศตวรรษ, หน้า ๑๕๐.

นอกจากนี้ที่ ตำบลเขาทอง อำเภอพยุหะคีรี ก็มีการร้องรำเพลงเต้นกำรำเคียว แต่ชาวบ้านที่นี่เรียกว่า เพลงแถ นอกจากนี้ยังมีเล่นกันที่ อำเภอบรรพตพิสัย นครสวรรค์ และสิงห์บุรี

ลักษณะคำประพันธ์ ๑ บทมีประมาณ ๕ วรรค วรรคละ ๔ - ๗ คำ สัมผัสบังคับจะลงเสียงสระตามชื่อของเพลงประจำบท เช่น ถ้าเป็นเพลง "มา" สัมผัสบังคับจะลง "สระอา" ตามไปคล้าย

ย่างกันเด็กนางเอย	เจอะเื่อที่ก็จะยิง	เจอะกระทิงที่ก็จะย่าง
ไม่ว่าเนื้อเื่อเนื้อช้าง	ย่างไปฝากเมียเอย	
ยงกันเด็กนายเอย	บุกพงอะไรแกรกแกรก	ส่องมือถึแหวกนัยน์ก้มอง
พมฝูงละมั่งวางทอง	พวกเราก้จ้องยิงเอย	

วิธีร้อง เพลงเต้นกำรำเคียวมีเพลงแก่ ๑๐ - ๑๑ เพลง คือ เพลงมา เพลงไป เพลงเดิน เพลงรำ เพลงบิน เพลงร่อน เพลงแถ เพลงยักษ์ เพลงย่อง และเพลงถอง ในแต่ละเพลงผู้ร้องจะแสดงท่าทางประกอบไปคล้าย เช่น เพลงถอง ขณะที่ฝ่ายหญิงร้อง ฝ่ายชายจะเข้ารำล่อกำ เอาพ่อน้ำวแตะแก้มฝ่ายหญิง ฝ่ายหญิงจะใช้ศอกถองบ้าง เอาสันเคียวสับหน้าหรือตีแรง ๆ

ตัวอย่าง วิธีร้องแบบกรมศิลป์ากร

ชาย	มาเื่อเด็กนางเอย เอยรา แมมา มารีมา แมมา (ข้า)
	มาเต้นกำย่าหญากันเื่อในน้านเอย
(ลูกคู่)	เอยเยอะละเหยนเอย นาเต้นกำย่าหญากันเื่อในน้านเอย เอ้เอ้า เอ้เอ้า
หญิง	มาแล้วเอย เอยรา พ่อมมาหรือมาพ่อมมา มาหรืออะไรมาแล้ว พ่อมพวงควงแก้ว
	นองมาแล้วนายเอย
(ลูกคู่)	เอยเยอะละเหยนนายเอย พ่อมพวงควงแก้ว น่องมาเื่อแล้วนายเอย
	เอ้เอ้า เอ้เอ้า โหยย ๆ บับตะละล่า)

ในขณะที่พ่อเพลงแม่เพลงร้องโต้ตอบกันนี้ ลูกคู่จะปรบมือให้จังหวะและร้องส่อว่า "ซักระ" ทุก
ระยะ

เพลงแถ ที่สายสุมาลย์ ไกรฤทธิ รวบรวมมาจากชาวบ้าน ตำบลเขาทอง อำเภอ พยุหะคีรี และมอบให้ผู้นวิจัย มีเนื้อความและวิธีร้องแตกต่างไปจากสำนวนของกรมศิลปากรบ้าง

แถไปเถิดนางเอ๋ย (โห้ฮิ้ว) เข็ญแถเถิดแถ เข็ญแถ แม่นกกระสาปลากกระเท
แถให้ชิตคินเอ๋ย เอ๋ยเจ้าเอ๋ย คินเอ๋ย โนนน้ำ สาหร่ายแห่น แถให้ชิตคินเอ๋ย (ซำ)

(ลูกคู้ ซะ ซา สะ ซา)

มาแล้วนายเอ๋ย (โห้ฮิ้ว) มาแล้วมา พอมมา มาแล้วมา พอมมา พอมพอมพอมพอม
พอดูกมาแล้วนายเอ๋ย (ซำ) เอ๋ยวาเราเอ๋ยนายเอ๋ย

เพลงส่งฟาง

หลังจากที่ควายหรือวัวย่ำรวงข้าวจนเมล็ดหลุดจากรวงแล้ว จะถึงขั้นตอนที่เรียกว่า "ส่งฟาง" ส่งฟางหมายถึงการคุ้ยฟางเพื่อให้เมล็ดข้าวที่ร่วงปนอยู่กับฟางหลุดร่วงออกมา หญิงชายชาวบ้านจะร้องเพลงส่งฟางโต้ตอบกันในช่งนี้ เพลงส่งฟางจึงเป็นเพลงสั้น ๆ เย้า แหย่กันในช่งทำงาน

สถานที่ที่ปรากฏพบเพลงชนิดนี้ มีพบที่อ่างทอง สุพรรณบุรี สิงห์บุรี กาญจนบุรี

ลักษณะคำประพันธ์ เพลงส่งฟางเป็นเพลงปฏิพากย์ขนาดสั้น ๑ บทมี ๓ วรรค วรรคแรกขึ้น ด้วยคำว่า "ส่งเถิดหนาแม่ (พ่อ) ส่ง" และวรรคสุดท้ายลงท้ายด้วย "มาช่วยกันส่งฟางเอ๋ย" หรือ "ขอเชิญมาส่งฟางเอ๋ย" วรรคที่ ๒ จะลงสัมผัสด้วยเสียง "อง" ทุกบทเพลงส่งฟางหนึ่ง บทมี ๑๗ คำ วรรคแรก ๕ วรรคที่สองและสาม ๖ - ๗ คำ

๐ ๐ ๐ ๐ ๐ ๐ ๐ ๐ ๐ ๐ ๐ ๐ ๐ ๐ ๐ ๐ ๐

ส่ง เถิดหนาแม่ส่ง แม่คิวตอคอระหง มาช่วยกันส่งฟางเอ๋ย

วิธีร้อง เพลงส่งฟางมีวิธีการร้องแตกต่างออกไป ๒ แบบ วิธีการร้องแบบอ่างทองและ สุพรรณบุรีทางเหนือ คือ แถบอำเภอศรีประจันต์ จะร้องดังนี้

วิทยากร : นายไสว วงษ์งาม
อ.ศรีประจันต์
สุพรรณบุรี

สงัดึกหนาแม่มสง แม้ควักคอกอระหง ขอเชิญแม่มสงฟางเอย
เอ็งเงย ฟางเอย แม้ควักคอกอระหง ขอเชิญแม่มสงฟางเอย

อีกสำนวนหนึ่งเป็นวิธีการร้องแบบชาวสุพรรณตอนใต้ ร้องเหมือนเพลงเกี่ยวข้าว

วิทยากร : นายใหญ่ บุษบา
ค.บางสาม
อ.สองพี่น้อง
สุพรรณบุรี

สงัดึกนะแม่มสง (ลูกคู่ เอ้ เอ้) แม่มสงละลี้วักัง มาช่วยกันสงฟางเอย
เอ็งเงยฟางเอย แม่มสงละลี้วักัง มาช่วยกันสงฟางเอย)

เพลงพานฟาง

พานฟาง ก็อ การเขี่ยฟางที่ไม่มีเมล็ดข้าวติดอยู่แล้วออกไปกองรวมกันตรง "ลอมฟาง"
โดยใช้ไม้คั้นฉายเขี่ยฟาง ในช่วงนี้ชาวบ้านจะร้องเพลงสั้น ๆ โต้ตอบกัน

สถานที่ที่ปรากฏพบเพลงชนิดนี้ พบที่สุพรรณบุรี กาญจนบุรี

ลักษณะคำประพันธ์ เหมือนเพลงสงฟาง เพียงแต่เปลี่ยนคำว่า "สง" เป็น "พาน" เท่านั้น

วิธีการร้อง ร้องเหมือนเพลงสงฟางทุกประการ แต่วิธีการรับของลูกคู่ของชาวบ้านที่อำเภอพนมทวน
กาญจนบุรี^๑ แตกต่างไปจากบทรับของสุพรรณบุรี เพลงพานฟางของชาวพนมทวนร้องดังนี้

พานเกิดนะแม่มพาน มายืนอยู่รอบขอบลาน มาช่วยกันพานฟางเอย
(ลูกคู่) มายืนอยู่รอบขอบลาน มาช่วยกันพานฟางเอย)

^๑สุมาลย์ เรืองเดช, เพลงพื้นเมืองจากพนมทวน, หน้า ๑๖๗.

เพลงพานฟางที่พบที่สุพรรณบุรี ร้องดังนี้

พานเถอะนะแม่พาน อ้วนม่อต้อเหมือนคอกหม้อศาล มาช่วยกันพานฟางเอย

(ลูกคู่ เอ็งเอย ฟางเอย แม้อ้วนม่อต้อเหมือนคอกหม้อศาล มาช่วยกันพานฟางเอย)

เพลงส่งคอดำพวน

หลังจากผ่านขั้นตอนของการส่งฟางและพานฟางไปแล้ว ฟางส่วนใหญ่จะกองอยู่รวมกันตรงกองฟางที่เรียกว่า "ลอมฟาง" ส่วนฟางบางส่วนที่เป็นเศษขังจะหักปนอยู่กับข้าวเปลือก เศษฟางเหล่านี้ชาวบ้านเรียกว่า "ลำพวน" จะต้องเก็บออกไปให้หมด

ชายหญิงจะนั่งล้อมวงอยู่รอบลานนวดข้าวและช่วยกันเก็บเศษฟางทิ้ง ในขณะที่เก็บเศษฟางนี้จะมีการร้องเพลงโต้ตอบกันเรียกว่า "เพลงส่งคอดำพวน"

สถานที่ที่ปรากฏพบเพลงชนิดนี้ สุมาลย์ เรื่อง เศษ ได้กล่าวถึงเพลงส่งคอดำพวนว่าไม่ปรากฏในที่ใดนอกจากที่อำเภอพนมทวน กาญจนบุรี* แต่ผู้วิจัยได้พบเพลงส่งคอดำพวนอีก ๒ ส่วนนที่อำเภอบางแพ ราชบุรี และที่ ตำบลสระกระเทียม อำเภอเมือง นครปฐม

ลักษณะคำประพันธ์ ลักษณะคำประพันธ์ของสำนวนราชบุรีและนครปฐมเป็นแบบเดียวกัน คือ เป็นกลอนหัวเดียว^๒ ชนิดกลอนโล^๓ จำนวนคำในแต่ละวรรคประมาณ ๖ - ๘ คำ บทหนึ่งประมาณ ๖ วรรคเป็นอย่างต่ำ วรรคแรกขึ้นต้นด้วยคำว่า "ส่งคอดำพวน" ส่วนเพลงส่งคอดำพวนของอำเภอพนมทวนสั้นกว่า บทหนึ่งมี ๔ วรรค คำสุดท้ายของบาทที่ ๑ ส่งสัมผัสมายังคำสุดท้ายของบาทที่ ๒ และจำนวนคำในวรรคหน้า ๖ คำ วรรคหลัง ๘ คำ

* เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๖๘.

^๒ กลอนหัวเดียว คือ กลอนที่ลงท้ายด้วยสระเดียวกันไปเรื่อย ๆ

^๓ กลอนโล คือ กลอนที่มีคำสุดท้ายของวรรคหลังลงด้วยสระโใดทุกคำกลอน

ตัวอย่าง ส่วนวนอำเภอมณฑน กาญจนบุรี

0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0

คิ้วก่งส่งคอนมลำพวนแอย	ลำพวนก็ข้าวหนัก
หยับหยับขึ้นแล้วก็ส่ง	จะชอวางลงก็ตรงคู่รัก

ส่วนวน ชาวบ้านอำเภอบางแพ ราชบุรี และชาวอำเภอสระกระเทียม อำเภอมือง

นครปฐม

0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0

ส่งคดลำพวนแอย	ลำพวนแล้วก็ลำไ
ว่าลูกเมียอะไรที่อยู่ข้างหลัง	ทำไมจะเด่นเป็นหนึ่งหน้าไฟ
ถึงว่าลูกเมียก็อยู่เต็มตัก	จะให้น้องรับรักเห็นอย่างไร
ขอแม่แอยคอกไม้	ยกโองเทให้ชะนวนลแอย

วิธีร้อง เพลงส่งคดลำพวนของราชบุรีและนครปฐมร้องทำนองเดียวกันทั้งบทร้องและบทลูกคู่ แต่เพลงของชาวพนมทวนมีบทลูกคู่ที่แตกต่างไป

ตัวอย่าง เพลงส่งคดลำพวนร้องทำนองชาวบ้านอำเภอบางแพ ราชบุรี และชาวสระกระเทียม นครปฐม

วิทยากร : นางสนธิ อรรถ
 ค. สระกระเทียม อ. เมือง
 นครปฐม

ส่งคดลำพวนแอย	ลำพวนก็ลำไ (ลูกคู่ ข้า)
พอมมาถึงพี่จะมาฝากรัก	แมงามนุองนี้ยังหนักน้ำใจ
พื่อยามารักนุองนี้เลย	ฉันไม่ไขว่เขยของพี่ชาย.

ฉันไม่รู้จักพี่เอยมักจ้
 ไม่รู้หัวนอนหรือว่าปลายตีน
 ซอแม่เอยคอกไม้
 (ลูกคู่ เขียะ ซอแม่เอย คอกไม้

บ้านช่องของพี่อยู่ที่ไหน
 บ้านอยู่แถวถิ่นเอยทุ่งโค
 บ้านพี่อยู่ไหนนะนวลเอย
 บ้านพี่อยู่ไหนนะนวลเอย)

ตัวอย่าง วิธีร้องทำนองชาวพนมทวน กาญจนบุรี

คิ้วก่งส่งคอแม่ลำพวนเอย
 หยิบหยิบซันแล้วก็ส่ง
 (ลูกคู่ ไอ้อะเห เออะซ่า รักแม่หน้านวลเอย นวลเอย นวลละรอง มาช่วยน้องส่งเอย
 ส่งเอย ส่งแล้ว ก็ยัดักไปใหญ่รักส่งเอย)^๑

ลำพวนักสาวหนัก (ลูกคู่ ซ้ำ)
 นี้จะขอวางลงก็ตรงคู่รัก (ลูกคู่ ซ้ำ)

เพลงเตชะข้าว

เพลง เตชะข้าว เป็นเพลงที่ร้องหลังจากเก็บเศษฟางที่ปะปนอยู่กับกองข้าวเปลือกออกจนหมด หญิงชายจะยืนจับมือกันเป็นวงกลมที่ขอบลานแล้ว เดินเตชะข้าวเปลือกที่เรียกราคีให้มากองรวมกันที่กลางลาน ขณะที่เดินเตชะข้าวจะร้องเพลงโต้ตอบกันไปด้วย

สถานที่ที่ปรากฏพบเพลงชนิดนี้ พบที่ตำบลสระกระเทียม อำเภอเมือง นครปฐม แห่งเดียว

ลักษณะคำประพันธ์ เป็นกลอนหัวเดียวชนิด กลอนโล ๑ บท มีไม่ต่ำกว่า ๘ คำกลอนหรือ ๘ วรรค วรรคละ ๗ - ๘ คำ วรรคแรกจะขึ้นด้วย "คลอຍเจ้าเอย" และ วรรครองสุดท้ายจะต้องร้องว่า "คลอຍเอยทรามเขยเป็นใหญ่" ทุกบท ลงท้ายด้วย "เอย" เสมอ

คลอຍเจ้าเอย	ทรามเขยกั้มพวงมาลัย
๐ ๐ ๐ ๐ ๐ ๐ ๐	๐ ๐ ๐ ๐ ๐ ๐ ๐
๐ ๐ ๐ ๐ ๐ ๐ ๐	๐ ๐ ๐ ๐ ๐ ๐ ๐
คลอຍเอยทรามเขยเป็นใหญ่	๐ ๐ ๐ ๐ ๐ ๐ เอย
คลอຍเจ้าเอย	ทรามเขยกั้มพวงมาลัย
พอมมาถึงจะมาฝากรัก	หญิงน้องนี่ยังหนักน้ำใจ

^๑ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๖๘.

วิธีร้อง เพลงชกักระดานทั้งสองส่วนฝ่ายชายจะเริ่มร้องก่อน เมื่อร้องจบลูกคู่รับทูลลูกคู่ ๑ ครั้ง แล้วหญิงจะเริ่มร้องแก้ ผลักกันว่าไปเรื่อย ๆ เพลงชกักระดานของราชบุรีแตกต่างจากของชาวอำเภอพนมทวน บทรับทูลคู่ของกาญจนบุรียาวกว่าแต่คำที่ร้องรับเป็นคำสั้น ๆ "แยตลัด บักตาเลอ" เป็นคำให้จังหวะในการออกแรงจึงเชือกให้พร้อมกันเช่นเดียวกับคำว่า "ฮุยเลฮุย" หรือ "เฮโลสาระพา" ของกรรมกรเวลาร่วมมือออกแรงพร้อมกัน

๑. เพลงชกักระดานที่ตำบลบางกะพุยใต้ อำเภอบางแพ ราชบุรี

หญิง	ข้าเจ้าซุงซักเอย ฉันไม่ไขศูกรองของพ่อทองสี่เทา (ลูกคู่ เออ ทนอดสะนอย ทนอดสะนอย)	ซางน้อยห้อยหักหักบนยอดสะเคา (ลูกคู่ ข้า) จะไคมาชวนกันซัก นารัก ซักให้เสมอกันเอย)
ชาย	ข้าเจ้าซางซักเอย ฉันนี้แหละศูกรองของแม่ทองกานคา	ซางน้อยห้อยหักหักบนยอดไฟฟ้า จะไคมาชวนกันซัก (ลูกคู่ รับ)

๒. เพลงชกักระดานที่อำเภอพนมทวน กาญจนบุรี^๑

ชาย	ซางเอยซางซัก นี่แหละศูกรองของแม่ทองเสนียด (ลูกคู่ แยตลัด บักตาเลอ แยตลัด บักตาเลอ)	ซางน้อยห้อยหักอยู่ที่เสาเกียด ใหม่รับเถิดนะเจ้าเอย ซักให้เสมอกันเอย ซักไม่เชื่อมาคู่กันเอย)
หญิง	ซางเอยซางซัก ไม่ไขศูกรองของแม่ทองเสนียด (ลูกคู่ เอย เรามาช่วยกันเออ แยตลัด บักตาเลอ แยตลัด บักตาเลอ)	ซางน้อยห้อยหักอยู่ที่เสาเกียด ไหลกลับไปเถิดนะเจ้าเอย ซักให้เสมอกันเอย ซักให้เสมอกันเอย ซักไม่เชื่อมาคู่กันเอย)

๑.๒ เพลงปฏิพากย์สั้นที่ร้องในเทศกาลตรุษสงกรานต์

เทศกาลตรุษสงกรานต์ หรือ วันขึ้นปีใหม่ของไทยนับความวันที่พระอาทิตย์โคจรเข้าสู่ราศีเมษจะตกอยู่ในวันที่ ๑๓, ๑๔, ๑๕ เมษายนของทุกปี ระยะเวลาพักผ่อนของ

^๑ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๗๑.

ธาวนาหลังจากผ่านฤดูเก็บเกี่ยวที่ยากลำบากมาในคืนสิบสอง เดือนนี้ ช่วงตรุษสงกรานต์เป็นเวลาที่ชาวบ้านจะร่วมมือกันสนุกรื่นเริงอย่างเต็มที่ ในตอนเช้าทุกคนจะไปวัดทำบุญตักบาตร หลังจากนั้นหนุ่มสาวจะพากันไปเก็บดอกไม้ในป่าหน้าหมู่บ้านที่วัด ในช่วงนี้จะมีการร้องเพลงโต้ตอบกัน เสรีบูชาพระควยดอกไม้ก็จะพากันมาเล่นที่ลานวัดหรือลานบ้าน การละเล่นที่นิยมกันมากได้แก่ ลูกช่วง รักเข่อ มอญซ่อนผ้า เป็นต้น ในตอนกลางคืนก็จะมีการเล่นเพลงพวงมาลัย เพลงระบำบ้านไร่ หรือเล่นเข้าทรงแม่ศรี ลิงลม เป็นต้น

เพลงปฏิพากย์สั้นที่ร้องเล่นในเทศกาลตรุษสงกรานต์มีทั้งหมด ๕ ชนิด ได้แก่

เพลงแห่ดอกไม้

เพลงพิชฐาน

เพลงคล้องช้าง

เพลงระบำ

เพลงระบำชาวไร่

เพลงชาเจ้าหงส์

เพลงพวงมาลัย

เพลงฮินเลเล

เพลงเหยอย

จากเพลงทั้งหมดนี้ยังสามารถแบ่งเพลงที่เป็นเพลงประกอบการละเล่นแยกออกมาได้ ๔ ชนิด คือ เพลงคล้องช้าง ใช้ประกอบการละเล่นคล้องช้าง เพลงระบำและเพลงพวงมาลัย ใช้เป็นเพลงปรับของการละเล่นลูกช่วง เพลงชาเจ้าหงส์ ใช้ร้องประกอบการโยนชิงช้า

เพลงแห่ดอกไม้

ในตอนเช้าหลังจากไปทำบุญที่วัด หนุ่มสาวจะพากันไปเก็บดอกไม้ป่าหน้าหมู่บ้านพระ ในระหว่างทางที่เดินหนุ่มสาวจะร้องเพลง "แห่ดอกไม้" โต้ตอบกัน

สถานที่ที่ปรากฏพบเพลงชนิดนี้ เสฐียรโกเศศกล่าวว่าร้องกันในภาคกลาง แต่ผู้วิจัยยังไม่เคยพบ เพลงชนิดนี้ ดังนั้นเพลงที่จะยกมานี้จะกล่าวตามที่เสฐียรโกเศศอธิบายไว้

ตัวอย่าง

- หญิง หน้าพองาม หน้าเจ้านกกระเหว่าเสียงหวาน ถ้าที่เรียกขานน้องก็เรียกเขา
พอเนื้อเย็นเขาาเจรจา ขาเจ้าจะแจ้งใจรองลงใจวานองมิไคซาเลยเอย
เอยเอยนะพอ เปรียบเหมือนกระต่ายกินตำ ลงมากินน้ำที่ปลายหญ้า ตัวที่เป็น
หงส์ ที่จะมาหลงควยหนู มันไม่ดมสกุลกอนะที่ซา ตัวที่เป็นหงส์มาหลงควยกา
ใจจะวาเลยเอย
หนาเจ้าโฉมยง น้องเป็นวิหคณกป่า มากินเตลุกหัวลูกพง อยู่ตามภูเขา
เนาไม่ ไม่มีใครเขาตองประสูญ ไคยินสำเนียงเสียงก๊กก้อง เสียงที่มาร้อง
ถึงในคง พี่เป็นนกคอกที่จะมาล่อให้หลง พอนิมอนงคนางเอย
- ชาย เอยเอยแม่เอวบาง พี่จะเอาพะเนี้ยค่นอง เอยมาพิงเอาไว้ที่กิ่งฝรั่ง
ใจตจใจจู่ทกโก ถ้าแม่เองไม่ไผ่ลงมาหาพี่บาง หรือมาคิตตาชายใจ
หวัง จะพานองเขารังนอนเอย
โฉมเอยแม่โฉมยง พี่เป็นนกคอกที่ไม่ล่อให้หลง แม่มีมอนงคนางเอย
โฉมเอยแม่โฉมฉิน ถ้าพี่เป็นนกเป็นกา พี่จะพานองบิน ไม่ให้ตกดินเลยเอย^๑

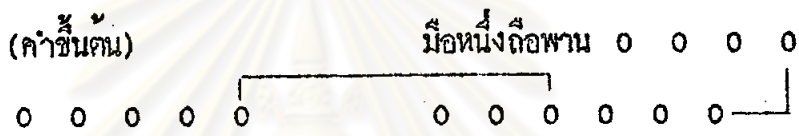
เพลงขนิษฐาน

หลังจากเก็บดอกไม้ได้แล้วชายหญิงจะพากันนำดอกไม้ไปที่วัด โดยจะนำไปที่โบสถ์หรือ
เจดีย์ดั่งนึ่งยง ๆ ทนมเมื่อถ้วดอกไม้กล่าวคำขนิษฐาน โดยชายจะเริ่มต้นว่าก่อนแล้วหญิงจะว่าแก้
ในการว่าแก้เน้นความแหลมคมอยู่ที่การหาชื่อดอกไม้มาสัมพันธ์กับชื่อคน ชื่อหมู่บ้านหรือชื่อที่เกี่ยวข้องกับ
ฝ่ายตรงข้ามที่หมายปอง เพลงที่ร้องกันในโบสถ์นี้เรียกว่า เพลงขนิษฐาน ซึ่งคงจะเลือนมาจาก
คำว่า "ขนิษฐาน" นั่นเอง เนื่องจากเป็นเพลงที่ร้องในโบสถ์ถ้อยคำจึงเรียบ ๆ ไม่ตลกคะนอง
หรือผาดโผน

^๑เสฐียรโกเศศ (นามแฝง), ประเพณีเนื่องในเทศกาล. (กรุงเทพฯ : สมาคม
สังคมาศสตร์แห่งประเทศไทย, ๒๕๐๖), หน้า ๑๕๔ - ๑๕๕.

สถานที่ที่ปรากฏเพลงชนิดนี้ ในหนังสือลัทธิธรรมนิยมต่าง ๆ มีการอ้างถึงเพลงพิษฐานที่มีเนื้อความพาดพิงถึงบ้านกระบองและบางพลับ ในห้องที่อำเภอสองพี่น้อง สุพรรณบุรี แต่จากการออกเก็บข้อมูลภาคสนามที่อำเภอสองพี่น้อง ผู้วิจัยไม่พบเพลงพิษฐานที่นี้เลย สถานที่ที่มีการเล่นเพลงชนิดนี้ได้แก่ ออยุธยา นครสวรรค์ สุโขทัย กาญจนบุรี

ลักษณะคำประพันธ์ • บทมีอย่างน้อยที่สุด ๒ คำกลอนหรือ ๔ วรรค วรรคละ ๔ - ๗ คำ คำขึ้นต้นของแต่ละแห่งจะแตกต่างกัน ได้แก่ "พิษฐานเอ๋ย" "ตั้งจิตพิษฐาน" หรือ "ยกหัดชันนมัสการ"

ตัวอย่าง

พิษฐานเอ๋ย เกิดชาติหน้าฉันใด	มือหนึ่งถือพาน พานดอกพุท ขอให้โคมวิสุทธิ์
---------------------------------	--

วิธีร้อง เพลงพิษฐานเป็นเพลงร้องช้า ไม่มีการปรบมือให้จังหวะ เพลงพิษฐานจากอยุธยาและนครสวรรค์ร้องเหมือนกันแต่ไปแตกต่างตรงบทรับของลูกคู่ ส่วนเพลงพิษฐานของสุโขทัยและกาญจนบุรีแตกต่างกันตั้งแต่บทขึ้นต้นจนถึงบทรับของลูกคู่

๑. เพลงพิษฐานที่อยุธยา

วิทยากร : ชาวบ้านอำเภอท่าเรือ

อำเภอท่าเรือ พระนครศรีอยุธยา

พิษฐานเอ๋ย ขอให้สระของเรามีปลา มีทั้งบ้านทั้งเรือน (ลูกคู่ พิษฐานวานไหว พิษฐาน พิษฐานวานไหว)	มือหนึ่งถือพาน พานดอกคัคเคา ขอให้นาของเรามีข้าว มีทั้งเพื่อนรวมเหมา ขอให้โคด้ั่งใจซำคึก ขอให้โคด้ั่งใจซำคึก)
--	--

๒. เพลงพินธุรานที่นครสวรรค์

วิทยากร : นางม้อย สิ้นธุพรหม
 ค. เขาทอง อ. พุทฺหะคีรี
 นครสวรรค์

พินธุรานเอย
 (ลูกคู มือน่องถือพาน
 ทำบายชออย่าให้ไค
 (ลูกคู พินธุรานวางไหว
 พินธุรานวางลง

มือน่องถือพาน พานคอกเอยคุณ
 พานเอยคอกคุณ)
 ลูกไคอย่างใจนักบุญ
 ขอให้ไคอย่างพินธุราน พินธุรานเอย
 ขอให้ทรง (ตรง) อย่างพินธุราน พินธุรานเอย)

๓. เพลงพินธุรานจากตำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง สุโขทัย^๑

กัจจิทพินธุราน
 เกิดมาชาติไคไค
 (ลูกคู พินธุรานบานแท้
 พินธุรานบานหลง

มือน่องถือพาน พานเจ้าคอกไม้อ้าย
 ขอให้กายชาสวย
 ขอให้แนคังพินธุราน
 ขอให้ตรงคังพินธุราน)

๔. เพลงพินธุราน ส่วนวนชาวบ้านอำเภอพนมทวน กาญจนบุรี^๒

ยกหัตถ์ขึ้นนมัสการ
 เกิดชาติไคแสนไค
 (ลูกคู พินธุรานเอยในโบสถ์
 พินธุรานเอยในแพ
 พินธุรานเอยในแพ

มือน่องถือพาน พานแต่คอกพิศุล
 ขอให้ไคกับคนใจบุญ
 ขอให้ไปรดคังพินธุราน
 ขอให้แนยังพินธุราน
 ขอให้แนยังพินธุรานเอย

^๑อนิรุทธ สุวคันธกุล, บัณฑิต เทพคุณุชร และ ปรีชญา สายะคามันท์ "ประเพณีการ
 ละเล่นในอศิตที่สูญไปแล้ว ความเชื่อเรื่องแพทย์แผนโบราณ การเปลี่ยนแปลงทางสังคมของ
 ชาวบ้านหมู่ที่ ๓ ตำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง สุโขทัย (ปริชญานันท์ศิลปศาสตร์บัณฑิต
 คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๑๔) หน้า ๔.

^๒สุมาลย์ เรื่องเศษ, เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๗๔.

เพลงคล้องช้าง

เพลงคล้องช้าง เป็นเพลงประกอบการละเล่นในตอนม้าย ผู้เล่นหญิงชายไม่จำกัดจำนวนยืนเป็นวงล้อมรอบวงที่วางคว่าไว้ตรงกลาง ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งที่เป็นคนคล้องจะขึ้นไปยืนบนครกถือผ้าขาวมาทำเป็นบ่วงไว้คล้องช้าง ผู้เล่นคนอื่น ๆ จะเดินล้อมวงรอบ ๆ ครกร้องเพลงคล้องช้าง คนคล้องจะใช้ผ้าคอยคล้องคนเดิน ถ้าคนคล้องเป็นหญิงก็จะคล้องชาย ชายคล้องหญิงสลับกันไป เมื่อคล้องได้คนถูกคล้องจะต้องขึ้นไปยืนทำหน้าที่เป็นคนคล้องแทน เพลงคล้องช้างนี้สนุกตรงมีการล้อหลอกคนคล้อง บางคนจะแกล้งทำเป็นเดินเข้าไปใกล้ บางคนแกล้งยัดผ้าไม่ยอมปล่อยให้

สถานที่ที่ปรากฏพบเพลงชนิดนี้ นครปฐม สุพรรณบุรี กาญจนบุรี

ลักษณะคำประพันธ์ ๑ บทมี ๒ คำกลอน วรรคหน้า ๕ - ๖ คำ วรรคหลัง ๗ - ๘ คำ ที่เหลือเป็นบทลูกคู่ซึ่งจะไม่เปลี่ยนแปลงเดิมตลอดวรรคที่ ๒ จะใช้คำว่า "เอามาผูกไว้ ผูกไว้ที่___" จะลงด้วยสถานที่หรือชื่อต้นไม้ คำสุดท้ายของวรรคที่ ๓ และ ๔ จะลงกลอนสระเดียวกัน

๐ ๐ ๐ ๐ ๐ เอย ๐ ๐ ๐ ๐ ๐ ๐ ๐ ๐ ๐
๐ ๐ ๐ ๐ ๐ ๐ ๐ ๐ ๐ ๐ ๐ ๐ ๐

คล้องช้างเอามาได้เอย   เอามาผูกไว้ ผูกไว้ที่คนครก
ช้างเถื่อนมันไม่เคย   เอาหัวไปเกยกับช้างบก

วิธีร้อง เพลงคล้องช้างสนุกตรงบทลูกคู่ซึ่งจะกระทัดเป็นจังหวะสนุกสนาน บทลูกคู่ของสุพรรณบุรีแม้จะคล้ายคลึงกับของอำเภอพนมทวนแต่ก็ไม่เหมือนกันสนิท ดังตัวอย่างการร้อง ดังนี้

วิทยากร : นางใหญ่ บุชา
อ.สองพี่น้อง สุพรรณบุรี

(ลูกคู่)   ช้างของเราได้เอย   เอามาผูกไว้ ผูกไว้ที่คนจำปี (ลูกคู่ ช้า)
                 เราคล้องของเรามาได้   เราจะอาศัยให้คนละที่
                 คนจำปี เอ็งเงยเล็กหนัก   เท่านั้นจะหักลงเอย
                 คนจำปี เอ็งเงยเล็กนอย   เท่านั้นก็ลอยลมเอย)
                 คลองไหนก็คล้องชี้   หักทั้งสองคล้องชี้ ทำใจชี้ที่จะคล้องเอย

(ลูกคู่

เอ็งเงย เอ็งเอย

หัตถ์ทั้งสองคล้องที่สี่ ทำใจซี้ที่จะคล้องเอย)

เพลงคล้องข้างของอำเภอมทพรน กาญจนบุรี^๑

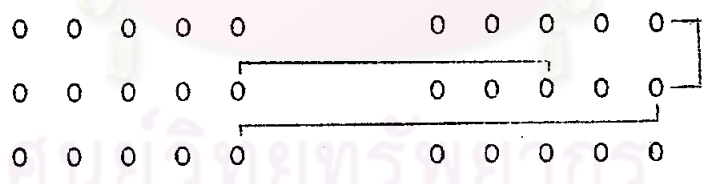
(ลูกคู่

คล้องข้างเอามาไคเอย	เอามาผูกไว้ ผูกไว้ที่ตนครก
ข้างเถื่อนมันไมเคย	เอาหัวไปเกยกับข้างบก
กนุครกละมันเล็กนัก	มันจะหักลงเอย
คล้องไหนคล้องซี้	คล้องไอข้างทางซี้ คล้องไปซี้เล่นเอย
คล้องไหนคล้องเซา	คล้องไหนคล้องเซา
คล้องไอข้างทางยาว	มาคล้องไทเซาคอเอย)

เพลงระบำ

เพลงระบำเป็นเพลงร้องสั้น ๆ ประกอบการละเล่นลูกข่าง เป็นเพลงปรับร้องให้
 ผู้แพรำ เพลงระบำเป็นเพลงที่ชาวบ้านปัจจุบันไม่รู้จัก ส่วนใหญ่จะรู้จักแต่เพียงเพลงระบำ
 บ้านไร่ และมักจะเรียกเพลงระบำบ้านไร่ว่าเพลง "ระบำ"

ลักษณะคำประพันธ์ บทหนึ่งมี ๒ วรรค วรรคละ ๕ คำ ขึ้นต้นด้วยคำว่า "ระบำที่ไหนเอย"
 แล้วต่อด้วยชื่อสถานที่ คำสุดท้ายของวรรคที่ ๒ และวรรคที่ ๔ จะลงด้วยเสียงสระเดียวกันและ
 ลงท้ายบทด้วยคำว่าเอย

ระบำไหนเอย	ระบำคอนเตย
ออกของพีชะช้า	เสียด้วยคำเขาเขย
ระบำคอนเตย	เขาก็ร้างามเอย ^๒

^๑เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๙๗ - ๑๘๘.

^๒แปลก สนธิรักษ์, หนังสือชุดความรู้ไทย เรื่อง เทศกาลสงกรานต์, (พระนคร :
 องค์การการค้าของคุรุสภา, ๒๕๑๖), หน้า ๘๗.

วิธีร้อง การเล่นเพลงระบำในสมัยโบราณมีกำหนดว่า แม้ฝ่ายหญิงจะเป็นฝ่ายแพ้ ฝ่ายชายก็จะ
ต้องร้องเชิญให้หญิงเล่นตามธรรมเนียมก่อน เมื่อหญิงร้องจบแล้วชายจะร้องขึ้นสลับกันไป เพลง
ระบำเป็นเพลงเก่าที่หากคนร้องได้ยากจึงไม่ทราบวิธีร้องได้

เพลงระบำบ้านไร่

เพลงระบำบ้านไร่ หรือ เพลงชาวไร่ เป็นเพลงพื้นบ้านภาคกลางที่มีเอกลักษณ์เด่น
ตรงบทลูกคู่ที่รับว่า "คงไทนเอยลำไย" ทุก ๆ บาท

สถานที่ที่ปรากฏเพลงชนิดนี้ เพลงระบำบ้านไร่พบในท้องถิ่นภาคกลางแถบอยุธยา ลพบุรี อ่างทอง
สุพรรณบุรี สิงห์บุรี และแม้แต่ภาคอีสานจังหวัดบุรีรัมย์บริเวณเขตที่ติดต่อกับจังหวัดนครราชสีมา
ชาวบ้านแถบนั้นก็ร้องเพลงนี้และถือว่าเป็นเพลงพื้นบ้านของตน^๑ แต่ถ้ามองพิจารณาจากภาษาที่ใช้ร้อง
แล้ว โดยเฉพาะบทรับของลูกคู่ที่ว่า "คงไทนเอยลำไย" ชาวบุรีรัมย์น่าจะได้รับไปจากเพลงภาค
กลางแน่นอน โดยอาจได้รับถ่ายทอดผ่านทางโคราชหรือนครราชสีมาต่อหนึ่ง เนื่องจากโคราช
เป็นศูนย์กลางวัฒนธรรมภาคกลางในดินแดนแถบนี้มานานแล้ว^๒

^๑จากคำยืนยันของนักศึกษาวิทยาลัยครูบุรีรัมย์ในงาน "มรดกอีสานใต้" ณ วิทยาลัยครู
บุรีรัมย์ มกราคม ๒๕๒๒ ผู้วิจัยไม่สามารถนำเนื้อร้องของชาวบ้านบุรีรัมย์มาเสนอ ณ ที่นี้ได้เพราะ
นักศึกษาวิทยาลัยครูบุรีรัมย์ได้แปลงเนื้อร้องขึ้นใหม่แล้ว แต่ทำนองการร้องและบทลูกคู่ยังคงรับ
"คงไทนเอยลำไย" เหมือนเดิม

^๒เมืองโคราชอยู่ภายใต้อิทธิพลทางการเมืองของอยุธยามาตั้งแต่สมัยพระเจ้าอู่ทอง มี
ความสำคัญในฐานะเป็นเมืองหน้าด่านป้องกันศึกทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ในสมัยสมเด็จพระ
นารายณ์มหาราชโปรดฯ ให้ช่างชาวฝรั่งเศษสร้างวังเมือง สร้างกำแพงเมืองทอรับใหม่หมด แม้
เจ้าเมืองโคราชก็มักจะเป็นข้าราชการผู้ใหญ่ที่ส่งตรงไปจากอยุธยา ในตัวเมืองโคราชเองเราจะ
พบศิลปะตามวัดต่าง ๆ หลายวัดที่เป็นฝีมือช่างอยุธยา เพราะฉะนั้นจึงเป็นไปได้ที่วัฒนธรรมและ
ประเพณีต่าง ๆ ของอยุธยาจะมาปรากฏอยู่ที่โคราชด้วย ดู วิทยา อินทะกนก, "เมืองนครราชสีมา
แต่โบราณ" วัฒนธรรมไทยภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เอกสารเผยแพร่วัฒนธรรมไทย (นครราชสีมา :
หน่วยประเคราะห์ศูนย์ชุมนุมส่งเสริมวัฒนธรรมไทย วิทยาลัยครูนครราชสีมา, ๒๕๒๐), หน้า ๘.

ลักษณะคำประพันธ์ เพลงระบำบ้านไร่ใช้กลอนเพลงประเภทกลอนหัวเคียงชนิด "กลอนโล" บทหนึ่งอย่างสั้นที่สุดมี ๓ คำกลอน วรรคหนึ่งใช้คำประมาณ ๙ - ๘ คำ เพลงระบำบ้านไร่นี้ถ้าร้องเป็นเพลงปฏิพากย์ยาวจะร้องเล่นเป็นเรื่องเหมือนเพลงปฏิพากย์ยาวที่ใช้เป็นการแสดง แต่ส่วนใหญ่นิยมร้องเล่นสั้น ๆ มากกว่า เพลงชนิดนี้จะขึ้นต้นคำว่า "ระบำที่ไหนเล่าเอ๋ย ระบำของชาวบ้านไร่"

(คำขึ้นต้น)	o o o o o o o o	o o o o o o o
o o o o o o o o	o o o o o o o	o o o o o o o
.....		
o o o o o	o o o o o o	
ระบำที่ไหนเล่าเอ๋ย	แม่ชื่นใจเอ๋ย ระบำบ้านไร่	
ฉันมาธุระที่ตรงนี้	ฉันไม่เลยไปที่ตรงไหน.....	
คงไหนเอ่ยลำไย	หอมหวานอยู่ในคงเอ๋ย	

วิธีร้อง เพลงระบำบ้านไร่ใช้เพลงการปรบมือเป็นเครื่องประกอบจังหวะ ทำยทุกบาทลูกคู่จะรับว่า "คงไหนเอ่ยลำไย" เมื่อจบบาทลูกคู่จะร้องรับว่า "คงไหนเอ่ยลำไย หอมหวานอยู่ในคงเอ๋ย เอ้อระเหยล่อยไป ลอยมาล่อยไปอยู่ที่บ้านไร่" ดังตัวอย่าง

วิทยากร : นางรำพึง คณาवास
อำเภอท่าเรือ พระนครศรีอยุธยา

ชาย	ระบำที่ไหนเล่าเอ๋ย ฉันมาธุระที่ตรงนี้	ระบำของชาวบ้านไร่ (ลูกคู่ ช้า) ฉันไม่เลยไปที่ตรงไหน (ลูกคู่ คงไหนเอ่ยลำไย)
หญิง	จะมากินพลูหรือว่ากินหมาก จะกินพลูคงยากกินหมากเสียชีพ	ฉันจนไม่อยากจะพ้อขึ้นหัวใจ (ลูกคู่ คงไหนเอ่ยลำไย) นี่ยาคำคุณคือนิ่งใจ (ลูกคู่ คงไหนเอ่ยลำไย)
(รับ)	คงไหนเอ่ยลำไย เอ้อระเหยล่อยไป ลอยมา ล่อยไป อยู่ที่ชาวบ้านไร่)	หอมหวานอยู่ในคงเอ๋ย

เพลงข้าเจ้าหงส์

เพลงข้าเจ้าหงส์เป็นเพลงปฏิพากย์อีกเพลงหนึ่งที่แพร่หลายมากในท้องที่ภาคกลาง บางที่เรียกกันว่า "เพลงโยนชิงช้า" เพราะชาวบ้านแถบอยุธยานิยมร้องประกอบการไกวชิงช้า ในหน้าตรุษสงกรานต์ หนุ่มสาวจะแบ่งเป็น ๒ ฝ่าย หญิงนั่งคู่กับหญิง ชายนั่งคู่กับชาย เมื่อฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งนั่งบนชิงช้าซึ่งทำด้วยไม้ไผ่ผูกด้วยเชือกพวน (เชือกถักด้วยหวาย) อีกฝ่ายหนึ่งจะเป็นผู้ไกว ขณะที่ไกวจะร้องเพลงโต้ตอบกัน

การที่เพลงข้าเจ้าหงส์เกี่ยวพันกับการไกวชิงช้าทำให้น่าสงสัยว่าเพลงข้าเจ้าหงส์ที่ชาวบ้านร้องเล่นนั้นจะมีความเกี่ยวข้องกับเพลง "ข้าพญาหงส์" ที่พราหมณ์ร้องในพิธีตรีขัมปาวายโลชิงช้า กล่าวคือ ในพระราชพิธีตรีขัมปาวายนี้เมื่อถึงตอนร้องส่งพระอิศวรกลับเขาไกรลาสจะมีการอ่านพระเวทที่ชื่อว่า "ข้าพญาหงส์" หรือ "ข้าเฉลิมหงส์" ดังปรากฏจากโคลงพระราชพิธีทวาทศมาสของสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหม่อมอมรรตุมหาเศวตฉัตรว่า

อ่านเวทอีกออกอ้าง	นามรุ่ง เจาะแฮ
เรียกว่าบุชาหงส์	ชื่อพรอง
บุชาพระสุเมรุขง	ยิ่งหลัก โลกนา
พระเวทพระมนตของ	สาครสิ้นมทแดง

ลักษณะของเพลงชนิดนี้กล่าวไว้ว่า

บทคนนั้นกล่าวขึ้น	โองการ
ยมะหัดทนต์ศรีสการ	เฉื่อยช้า
สำเนียงเสนาะหวาน	กลมกล่อม
สูงส่งเสียงแจ่มจา	จับสันประสานสังข์
จำเป็นเค้าร่ายขึ้น	บทสอง
ย้ายเปลี่ยนแปลงทำนอง	บทคน
วาคูกอประกาย	คอยสอด เสียงนา
ฟังเพราะลอยเลิศลน	สั่งท่ายถวายเสียง

.....

... ซ้ำหงส์เมื่อจบนั้น	เป่าสังข์
บทหนึ่งเป่าสังข์ครั้ง	กึกก้อง
สามบทหยุดคลงฟัง	สังข์ทุก บทแฮ
กล่าวกล่อมพร้อมเพราะพรอง	พรำซาพระยาหงส์ ^๑

เพลงซ้ำหงส์นั้นก็กล่าวว่าเป็นเพราะไฟเพราะนักคนชอบไปฟังกันมาก อาจเป็นได้ที่ชาวบ้านจำทำนองมาร้องเล่นและเลียนแบบการโยนชิงช้าของพราหมณ์มา เป็นการโยนชิงช้าของหนุ่มสาว

สถานที่ที่ปรากฏพบเพลงชนิดนี้ พบทั่วไปในท้องที่ภาคกลาง เพลงซ้ำเจ้าหงส์ที่นครราชสีมาที่มีวิธีการเล่นที่แตกต่างออกไป หนึ่งเป็นฝ่ายตีโทนเชื่องเชิญชายมาเล่น เมื่อมีคนเล่นพอเพียงแล้วจะมีการตกลงว่าจะเล่นเรื่องอะไร จะแบ่งคนเล่นเป็น ๒ ฝ่าย มีแม่เพลงและลูกคู่ เรื่องที่เล่นมี ๒ ชนิด คือ เล่นซ้ำเจ้าหงส์เกี่ยวพาราสิและเล่นเป็นเรื่อง เช่น พระรถเมรี อินทรีบิดาเป็นต้น^๒ ส่วนเพลงซ้ำเจ้าหงส์ หรือ "ซ้ำเจ้าโหง" ที่จันทบุรี เล่นในโอกาสที่แตกต่างกันไปจากที่อื่น คือ เล่นในฤดูหนาวควานพานพาง ทำให้บางคนเรียกเพลงนี้ว่า "เพลงโหงหนาว"^๓ ชายเท่านั้นที่เป็นฝ่ายร้องรำ หนึ่งเป็นเพียงลูกคู่

ลักษณะคำประพันธ์ ๑ บทมี ๒ วรรค หน้า ๔ คำ วรรคหลัง ๕ - ๔ คำ ขึ้นต้นบทด้วยคำว่า "ซ้ำเจ้าหงส์เอ๋ย" วรรคที่ ๒ ลงต้นไม่ซ้ำอีกก็เปลี่ยนเสียงสระสุดท้ายของวรรคที่ ๔ ตามเสียงสระของต้นไม้นั้น ๆ บาทสุดท้ายลงเหมือนกันหมดว่า "หงส์เอ๋ยหงส์ซ้ำ เจ้าหงส์เอ๋ย"

^๑ สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยาบรมมหาราชวัง, โคลงพระราชนิพนธ์ทิวาทศมาส (พระนคร : สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๐๕), หน้า ๑๓๓ - ๑๓๔.

^๒ ขุนสุภะภักดิ์, ประเพณีการเล่นซ้ำเจ้าหงส์, ใน วัฒนธรรมไทยภาคตะวันออกเฉียงเหนือ, หน้า ๘๒.

^๓ สุพรรณ ทองคล้าย, การเล่นพื้นบ้านจากบ้านเก่า ต.บางกะจะ อ.เมืองจันทบุรี, เอกสารฉบับที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร : โครงการเอกสารเชิงคดีชนวิทยา, ๒๕๒๑) (อัครสำเนาะ) หน้า ๕๕.

๐ ๐ ๐ ๐	๐ ๐ ๐ ๐ ๐ ๐ ๐ ๐ ๐
๐ ๐ ๐ ๐	๐ ๐ ๐ ๐ ๐ _____
๐ ๐ ๐ ๐	๐ ๐ ๐ ๐ ๐

ข้าเจ้าหงส์เอ๋ย
พี่มีปีกอย่างกา
หงส์เอ๋ยหงส์ชา

ปีกอ่อนร้อนลง เข้าในคกงระถิน
พี่จะพานองบิน
เจ้าพญาหงส์เอ๋ย

วิธีร้อง เพลงข้าเจ้าหงส์มีทำนองเหมือนเพลงระบำบ้านไร่แต่ทอกลเสียงยาวกว่า บทลูกคู่จะแตก
ต่างออกไปในแต่ละท้องถิ่น

๑. เพลงข้าเจ้าหงส์ที่อยุธยา

วิทยากร : นางรำพึง คณาวาส

ข้าเจ้าหงส์เอ๋ย
พี่มีปีกอย่างกา
หงส์เอ๋ยหงส์ชา

ปีกอ่อนร้อนลง เข้าในคกงระถิน (ลูกคู่ ข้า)
พี่จะพานองบิน
เจ้าพญาหงส์เอ๋ย

(ลูกคู่ เออ เออ เอ็ง เอ๋ย แซก ชะ ละ แซก แซก)

๒. เพลงข้าเจ้าหงส์ที่สุโขทัย

ข้าเจ้าหงส์เอ๋ย
ฝูงจุมพิตไปควยเนื้อ
คอยตะเลงเคงชา

ปีกอ่อนร้อนลง เข้าในคงแมงแยม
ให้ไปเป็นเกลอกันกับแกม
เจ้าพญาหงส์เอ๋ย

(ลูกคู่ เจยไว้ เจยไว้ ไ้ทาม เบ็ดทาม เจยไว้ เจยไว้)

๓. เพลงข้าเจ้าหงส์ที่นครราชสีมา^๒

(ลูกคู่ชาย ข้าเจ้าหงส์เอ๋ย เออนา เอยข้าเจ้าหงส์เอ๋ย)

^๑ได้รับความเอื้อเฟื้อจาก คุณแสงอรุณ กนกพงษ์ชัย

^๒ขุนสุนงกษศึกษากร, "ประเพณีการเล่นข้าเจ้าหงส์" ใน วัฒนธรรมไทยภาค
ตะวันออกเฉียงเหนือ, หน้า ๔๓.

ชาย   แขนอ่อนจะรอนลง เอื้อ เข้าในกงลำไย
     ปีกเจ้าลาดลาลง เออ เข้าในกงลำไย)
 ชาย   พี่มาประสมมาพบโฉมศรี พบแมกนิงงามวิไล (ลูกคู้ กงเอ๋ยลำไย)
     ปากคู้ควักางงามอย่างตะละปุ่น พวงพุ่มปทุมถันดวงใจ (ลูกคู้ กงเอ๋ยลำไย)
 ลูกคู้   (กงเอ๋ย...ลำไย หอมหวานอยู่ในกงเอ๋ย กงเอ๋ย...ลำไย หอมหวานอยู่ในกง...เอ๋ย)

เพลงชาเจ้าหงส์สำนวนนี้จะได้เห็นว่า มีอิทธิพลเพลงระบำบ้านไร่ป่นอยู่ด้วยครบทุกคู่ หรือมีระบำนั้นก็เป็นการประสมเพลงทั้งสองเข้าด้วยกัน

๘. เพลงชาเจ้าหงส์ที่ตำบลคานแกวียน นครราชสีมา*

(ลูกคู้	ชา ฉ่า เอ๋ย เจ้าพญาหงส์เอ๋ย	แขนอ่อนยอนลงเข้าในกงลำไย
	แขนอ่อนยอนลงเข้าในกงลำไย)	
	พี่จะรักจะเลนแหลวที่ยังมา	พี่ไม่ระอาคอกแม่สายใจ
	หงส์เอ๋ย หงส์ชา	เจ้าพญาหงส์เอ๋ย
(ลูกคู้	ชา ฉ่า เจ้าพญาหงส์เอ๋ย	แขนอ่อนยอนลงเข้าในกงลำไย
	รักจะเหลนก็ให้รำมา	อยูามั้วระอาเนื้อกาย
	หงส์เอ๋ย หงส์ชา	เจ้าพญาหงส์เอ๋ย)

เพลงสำนวนนี้คล้ายคลึงกับเพลงชาเจ้าหงส์ของภาคกลางมากกว่าสำนวนที่ ๓

เพลงชาเจ้าหงส์ที่ปรากฏที่นครราชสีมา นั้นนอกจากจะปรากฏในรูปเพลงโต้ตอบแล้ว ยังปรากฏในรูปของเพลงกล่อมเด็กอีกด้วย และเพลงกล่อมเด็กบางบทยังไปเข้ากับสำนวนที่พบที่สุโขทัยด้วย ดังตัวอย่าง

อูเอ๋ย อูชาพญาหงส์	เข้าคองไหน
ปีกเจ้าอออรอนลง	เขาคองนางแยม
จุมกนั้นเคื้อเอาไวเป็นกะเป็นแกลม	
เหลืองแอมแอม	แอมเป็นยองโยเอ๋ย ^๒

* ทรงพล กาญจนรังสีชัยและคณะ, "เพลงพื้นบ้านจากคานแกวียน" ใน เอกสารประกอบนิทรรศการ วันภาษาไทย ๒๐, (นครราชสีมา : ภาควิชาภาษาไทย วิทยาลัยครู), (อัครสำเนาะ) หน้า ๘๕

^๒ ประณีต บุญนำ, "เพลงกล่อมเด็กจากบ้านวังกาใหญ่" ใน เอกสารประกอบนิทรรศการ วันภาษาไทย ๒๐, หน้า ๕๐.

ในกรณีนี้เพลงกล่อมเด็กมีเพลงชาเจ้าหงส์ร่วมกับเพลงปฏิพากย์ อาจเป็นที่เพลงกล่อมเด็กนำมา จากเพลงชาเจ้าหงส์ของหนุ่มสาว โดยคัดแปลงเนื้อร้องบางตอนให้สมกับเป็นเรื่องของเด็ก ๆ

๔. เพลงชาเจ้าหงส์ที่จันทบุรี

(ลูกคู่)	โห่งอ่อนละเหวยเลยลง	รอนเข้าในคางมะไฟ)
ชาย	เคื่อนักหงาย	ควาไถ้กั้เที่ยง
	ไมเห็นเอาเหลามาเลี้ยง	โห่งไนใจ
	จักกะตอยโห่งเอย โอ	ชาพญาโห่งเอย

เพลงชาเจ้าหงส์ที่จันทบุรีนี้ไม่มีการโต้ตอบ ชายเป็นฝ่ายร้องฝ่ายเดียวโดยใช้ร้อง เกี้ยวพาราสีและเพื่อขอสุรา หรือเล่นเป็นเรื่องยาว เช่น พระอภัยมณี

เพลงพวงมาลัย

เพลงพวงมาลัยเป็นเพลงเก่าแก่เพลงหนึ่งที่ปรากฏพบอยู่ทั่วไปในท้องถิ่นภาคกลาง นายไสว วงษ์งาม พอเพลงชาสุพรรณให้ข้อสังเกตว่าน่าจะมาจากแถวเพชรบุรีซึ่งตรงกับเพลง พวงมาลัยบทหนึ่งซึ่งกล่าวถึงกำเนิดของเพลงว่าเกิดที่เพชรบุรี

เออระเหยลอยมา	เพลงพวงมาลัยนั้นหรือชา
ทราบวว่าแรกเกิดที่เพชรบุรี	การลอยอัคร์คี่ในคางคา
เพ็ญเดือนสิบสองลอยกระทง	บูชาองค์พระศาสดา
ดาปากจันและตรุษสงกรานต์	หรือคราวมีงานในทองนา ^๒

เพลงพวงมาลัยนี้เล่นได้ในเทศกาลมงคลต่าง ๆ แต่ที่นิยมกันมากที่สุดคือเล่นในเทศกาล ตรุษสงกรานต์ โดยใช้เป็นเพลงปรับของการละเล่นลูกข่าง ถ้าฝ่ายใดแพ้จะต้องออกมารำ บาง แห่งก็เล่นกันในตอนกลางคืนตามลานบ้าน

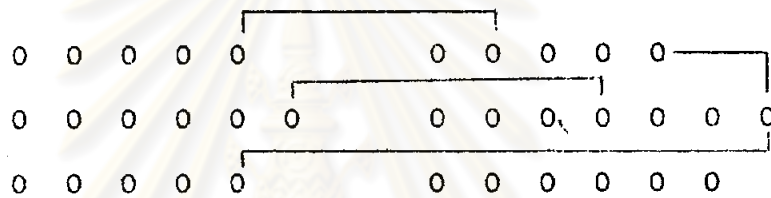
สุพรรณ ทองคลอย, การละเล่นพื้นบ้านจาก บ้านเก่า ตำบลบางกะจะ อำเภอเมือง
จันทบุรี, หน้า ๔๕.

เปี่ยม เนียมศรี, "เพลงพวงมาลัย" วัฒนธรรมไทย ๑๐ (กุมภาพันธ์ ๒๕๑๕) : ๒๒

สถานที่ที่ปรากฏพบเพลงชนิดนี้ พบทั่วไปในท้องถิ่นภาคกลาง

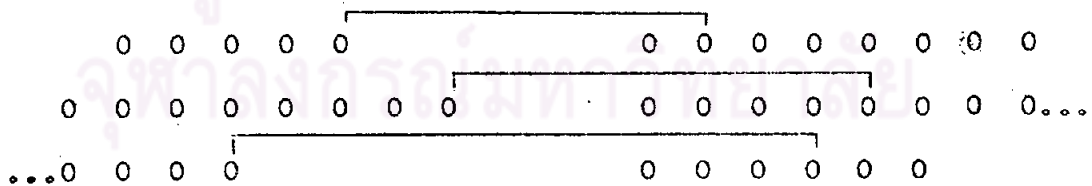
ลักษณะคำประพันธ์ เพลงพวงมาลัยจำแนกตามความยาวของเนื้อเพลงได้เป็น ๒ ชนิด ได้แก่ เพลงพวงมาลัยสั้น หรือ เพลงพวงมาลัยเร็ว และ เพลงพวงมาลัยยาว หรือ เพลงพวงมาลัยช้า

เพลงพวงมาลัยสั้น มีความยาวประมาณ ๓ คำกลอนหรือ ๖ วรรค วรรคละ ๔ - ๗ คำ จึงมีลักษณะคล้ายคลึงกับบทเพลงกล่อมเด็กมาก เพลงพวงมาลัยสั้นแพร่หลายในทุกจังหวัด ใช้เป็นเพลงปรับในการเล่นลูกข่าง มักจะขึ้นต้นด้วยคำว่า "เออระเหยล่อยมา" และลงท้ายด้วยคำว่า "เอย"

เออระเหยล่อยมา	ล่อยมาแก่ไฟเคี้ย
มาจุกตอกมันไม่เป็นเส้น	ซม๊กเขมนจะมีเมีย
หนมนอยไฟเคี้ย	มันไม่โคเมียชะแล้วเอย

เพลงพวงมาลัยยาว เพลงชนิดนี้มีความยาว ๖ วรรคขึ้นไป บทหนึ่ง ๆ จะยาวเท่าไรก็ได้ไม่จำกัด จำนวนคำในวรรคไม่แน่นอนประมาณ ๕ - ๘ คำ แต่บาทสุดท้ายของบทวรรคแรกจะมีเพียง ๔ คำ วรรคหลัง ๖ คำ เพลงพวงมาลัยยาวเป็นกลอนหัวเดียว ชนิด กลอนใดเหมือนเพลงปฏิพากย์อื่น ๆ

เออระเหยล่อยมา	เห็นหน้ามันยังตื่นใจ
วิสัยเป็นเพลงแม่อายอนำเสียง	ผิดถูกก็ต้องเถียงกันเรื่อยไป
เชื่อพี่ฟังพี่แม่ทองดียาคำ	ใครขอตอคำเป็นเพลงไทย
บัวบอระอนใบ	ให้ออนอยู่ในมึงเอย

วิธีร้อง เพลงพวงมาลัยสันมีจังหวัดกระบี่และร้องเร็ว แม้จะปรากฏอยู่ในจังหวัดต่าง ๆ แต่การร้องก็คล้ายคลึงกัน เพลงร่าวกในสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม หลายเพลงได้นำเพลงพวงมาลัยสันมาดัดแปลงเป็นเพลงร่าวก

เพลงพวงมาลัยสันในท้องถิ่นต่าง ๆ จะแตกต่างกันที่คำขึ้นต้นและบทลูกคู่ร้องรับดังนี้

๑. เพลงพวงมาลัยที่อำเภอสองพี่น้อง สุพรรณบุรี

วิทยากร : นางใหญ่ บุชา

เออระเหยลอมมา	ลอมมาแต่โพเคี้ย (ลูกคู่ ซ้ำ)
มาจุกทอกมันไม่เป็นเสน	ขมกั้เขมจนจะมีเมื่อย
หนมนอยโพเคี้ย	มันไมไคเมียชะแลวเอย (ลูกคู่ ซ้ำ)

วิทยากร : นางเหม อินทรล่าวาสัก

เออระเหยลอมไป	ลอมไปก็ลอมมา
ลอมมาพรงนี้	มากวยกันกับที่เรอจา
พวงเอยมาลา	ของชาอยพวงเคี้ยวเอย
(ลูกคู่ พวงเจ้าเอยมาลา	ของชาอยพวงเคี้ยวเอย)

๒. เพลงพวงมาลัยที่อำเภอรวิประจันต์ สุพรรณบุรี

วิทยากร : นายไสว วงษ์งาม

เออระเหยลอมมา	ลอมมาก็ลอมไป (ลูกคู่ ซ้ำ)
รักจะเล่นให้เตมเขา	หอกอนจะชาอูโย
พวงเอยมาลัย	รักกันไมไหวเลยเอย
(ลูกคู่ พวงเอยมาลัย รักกันไมไหวเลยเอย พวงเอย พวงเอยมาลัย	รักกันไมไหวเลยเอย)

๓. เพลงพวงมาลัยที่อำเภอพหะคีรี นครสวรรค์

พวงมาลัยเอย	ลอมไปก็ลอมเล็ศ
(ลูกคู่ ลอมไปลอมไป	ก็ลอมเล็ศ)

ลอยุธยาสนิทนอทางนี้
เอยพวงเจาเอย
(ลูกคู พวงเอยมาลัย)

ลอยุธยาหาพี่สักหน่อยเถิด
เจาพวงมาลา พวงมาลัยเอย
ใจข้าจะซาดเอย)

๔. เพลงพวงมาลัยอำเภอกาเวือ ออยุธยา

พวงมาลัย
จะโตกโตก
จะให้นั่งบนหมอน
บุญเรือนเพื่อนรัก
(ลูกคู เออ เออ เอ็ง เอย พวงมาลัย ควรหรือจะไปจากห้อง
เจาลอยละลอง เข้าในทองไหนดเอย)

เพลงพวงมาลัยยาวมีจังหวะยี่ตกกว่าและมีการปรบมือประกอบ เป็นเพลงร้องโต้ตอบ
ชายหญิง มักจะเริ่มที่บ่ประ ญูรัก จนถึงลักหาพาหนี ก็เล่นเป็นเรื่อง เช่นเดียวกับเพลงปฏิพากย์
ยาวทั้งหลาย

วิทยากร : นายละมุน พันธุ์พวง
ค. สระกระเทียม
อ. เมือง นครปฐม

เออระเหยลอบลิว
มาเถิดคนองมาที่จะพานองจร
แมคนองจาเห็นนามาทางนี้
มาเถิดคนองมาที่จะพานองเลน
บัวบนชอนไม
ว่าไปคู้งกับพี่ไป (ลูกคู ข้า)
เที่ยวสมุทรสาคกร เวียงชัย
เห็นหนาพี่นั้นจะเป็นไร
ลมพระพายพัดเย็นยอดไม้
ชอนอยู่ในวงเอย (ลูกคู ข้า)

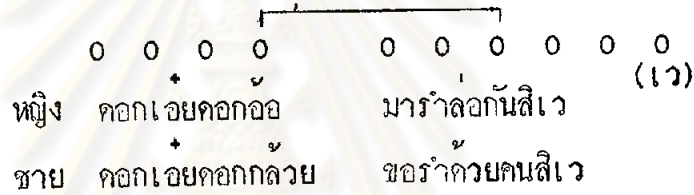
เพลงฮินเลเล

เพลงฮินเลเลเป็นเพลงร้องในยามตรุษสงกรานต์คล้ายคลึงกับเพลงไอ้พิมพ์เพลงของ
สุโขทัยทั้งฉันทลักษณ์และวิธีร้อง ปราณี้ วงษ์เทก ตั้งข้อสมมุติฐานว่าเพลงไอ้พิมพ์เพลงมาจาก
เพลงลำตัด ซึ่งกลายมาจากเพลงซิมเซของภาคใต้ หรือที่เรารู้จักกันก็คือเพลงออกแขกของ

ลิเก เพลงฮินเดเลจะมีที่มา เช่นเดียวกับเพลงไอ้หิมเพเลหรือไม่เป็น เรื่องที่ไม่อาจทราบได้ เพราะชาวบ้านรู้แต่ว่าเล่นกันมานานแล้ว แต่จากการพิจารณาทำนองการร้องที่คล้ายคลึง เพลงลิเกแล้ว ผู้วิจัยเห็นด้วยว่าเพลงฮินเดเลน่าจะคัดแปลงมาจากเพลงชาติอื่น ไม่ใช่เพลงพื้นบ้านของไทยมาแต่เดิม

สถานที่ที่ปรากฏพบเพลงชนิดนี้ ตำบลเขาทอง อำเภอพยุหะคีรี นครสวรรค์

ลักษณะคำประพันธ์ เพลงฮินเดเลไม่จำกัดความยาวแล้วแต่จะต่อกันไป ชายหญิงจะร้องสลับกัน บาทต่อบาท ๑ บาทจะมี ๒ วรรค วรรคหน้ามักขึ้นด้วย คอกเอยคอก.... ส่วนคำสุดท้ายของ ทุกวรรคหลังทุกวรรคจะลงด้วยคำว่า "เว"

วิธีร้อง เพลงฮินเดเลเป็นเพลงร้องโต้ตอบชายหญิง คนร้องจะรำป้ออยู่กลางวง ลูกคู่จะกระทุ้งบทด้วยคำว่า "ฮินเดเล ชะชะ ฮินเดเล"

วิทยากร : นางม้อย สีนุพรหม
นางละม้าย แสนสุข
นางอิก เขียวเกษม

คอกเอยคอกอ้อ	มาร่าลกันสิเว (ลูกคู่ ฮินเดเลชะชะฮินเดเล)
คอกเอยคอกก	ขอร่ากวยคนนะเว (ลูกคู่ " ")
คอกเอยคอกก	ทำไมร่าไมส่วยนั้กเลาเว (ลูกคู่ " ")
คอกเอยคอกมะกลัก	นั้กรักเสียเดวเลาเว (ลูกคู่ " ")

ปราวณี วงษ์เทศ, "เพลงพื้นบ้าน" วารสารมหาวิทยาลัยศิลปากร ๒ (เมษายน - มิถุนายน, ๒๕๒๑), ๗ : ๒๑.

เพลงเหยอย

เพลงเหยอยใช้ร้องในงานนักขัตฤกษ์และครุฑสงกรานต์ บางทีเรียกว่า "เพลงพาคผ้า"
เพราะผู้เล่นต้องมีผ้าไปคล้องฝ่ายตรงข้าม นายใสว วงษ์งามและนายเผื่อน โปธิภักดิ์ พ่อเพลง
พื้นบ้านยืนยันว่าเพลงเหยอยแตกมาจากเพลงพวงมาลัย^๑

สถานที่ปรากฏเพลงชนิดนี้ อำเภอพนมทวน กาญจนบุรี

ลักษณะคำประพันธ์ เพลงเหยอยบทหนึ่งมี ๒ วรรค วรรคหน้าใช้คำ ๔ - ๕ คำ วรรคหลัง
๒ - ๔ คำ คำลงท้ายทุกคำจะลงด้วยคำ "เหยอย" ซึ่งคงเพี้ยนมาจากเสียง "เอย" นั้นเอง

○ ○ ○ ○   ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○

ชาย   พอพูดถึงขอ   พี่ก็หัวใจเหยอย
หญิง   มาขอไว้บ้าง   จะไถ่มีหนทางอย่างไรเหยอย

วิธีร้อง เพลงเหยอยใช้กลองยาวเป็นเครื่องดนตรีประกอบ จะตีกลองยาวโหมโรงเรียกคนก่อน
ชายหญิงจะยืนเป็นวงกลมแคบๆคนละข้าง ชายจะร้องเชิญให้หญิงออกมาเล่น เมื่อหญิงออกรำแล้ว
จะเริ่มร้องบทผูกรักไปจนถึงลักพาพานี้ ในตอนที่รำนี้ชายจะเริ่มรำก่อนโดยรำไปหาหญิงแล้วส่งผ้า
หรือคล้องผ้าให้ หญิงคนที่ได้ผ้าจะออกมารำเป็นคนต่อไป การรำพาคผ้านี้เป็นส่วนที่เพิ่มเติมเข้าไป
ใหม่แต่เดิมไม่มีปรากฏ^๒

เพลงเหยอยเป็นเพลงจังหวะเร็ว เมื่อร้องไปเที่ยวหนึ่งลูกคู่จะทวนซ้ำคำเดิม

ชาย   สวัสดิ์คือนองหญิง   ใจดีจริงนองเหยอย (ลูกคู่ ซ้ำ)
หญิง   สวัสดิ์พี่ชาย   มากันมากมายจริงนะเหยอย (ลูกคู่ ซ้ำ)

^๑ สัมภาษณ์ ไสว วงษ์งามและ เผื่อน โปธิภักดิ์, พ่อเพลงพื้นบ้าน, พฤษภาคม

๒๕๒๑.

^๒ ดูมามาลัย เรื่อง เศร, เพลงพื้นเมืองจากพนมทวน, หน้า ๗๕.

๒. เพลงปฏิพากย์ยาว

เพลงปฏิพากย์ยาวเป็นเพลงที่มีความยาวหลายบทในการโค้คอบแต่ละครั้ง เวลาเล่นมักจะเล่นไปตามลำดับขั้นตอนของโครงสร้างเพลง คือ เริ่มตั้งแต่ทไหว้ครูจนถึงบทจาก เมื่อฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งร้องจบอีกฝ่ายหนึ่งจะร้องแก้เป็นเปลาะ ๆ โดยใช้โวหารสองงามหรือใช้ถึงชั้นหยามที่เรียกว่า "กลอนแดง"

เพลงปฏิพากย์ยาวมีฉันทลักษณ์คล้ายคลึงกัน คือ เป็นกลอนประเภทกลอนหัวเดียว ส่วนใหญ่นิยมลงด้วย "กลอนโล" เพราะฉะนั้นกลอนเพลงชนิดหนึ่งจะย้ายเป็นเพลงอีกชนิดหนึ่งก็เป็นไปได้โดยง่ายเพียงแต่เปลี่ยนจังหวะ และทำนองในการร้องให้เป็นไปตามลักษณะของเพลงนั้น ๆ

เพลงปฏิพากย์ยาวที่รวบรวมมาทั้งหมดมี ๑๑ ชนิด ได้แก่

เพลงเทพทอง

เพลงปรบไก

เพลงเรือ

เพลงเกี้ยวสาว

เพลงฉอย

เพลงส่งเครื่อง หรือ เพลงทรงเครื่อง

เพลงอีแซว

เพลงระบำบานนา

เพลงหน้าโย หรือ เพลงโซ

เพลงแอวเคลาขอ

เพลงโคราช

หญิง วาฬจะ (ลูกคู่ ฮาไฮ) พิจารณามาวอน ล้วนแก่คคคชอน ไว้กายเอยโน (ฮาไฮ)
 เพิ่งจะโก (ลูกคู่ ฮาไฮ) เห็นหนาบอกรัก เหลือสมัครใจปลง หลงเชื่อเอยโก (ฮาไฮ)
 ถึงนองอยู่ (ลูกคู่ ฮาไฮ) คนเคี้ยวแสนเปลี่ยวจิต แต่ชีวิตก็ระวัน ชื่นสคเอยโส (ฮาไฮ)

เพลงปรบโก

เพลงปรบโก หรือ ตบโก เป็นเพลงเก่าแก่อีกเพลงหนึ่งร่วมสมัยเดียวกับเพลงเทพทอง เป็นเพลงที่มีกล่าวถึงบ่อยในวรรณคดีสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น โดยจะกล่าวไว้ในฐานะเป็นมหรสพชนิดหนึ่ง

เพลงปรบโกเป็นเพลงที่มีจังหวะเป็นเอกลักษณ์ของตนเอง เช่นเดียวกับเพลงเทพทอง จึงได้วิวัฒนาการเป็นลักษณะเพลงหน้าทับชนิดหนึ่ง (หน้าทับ คือ วิธีตีเครื่องหนังที่เลียนเสียงจากทับซึ่งใช้เป็นเครื่องกำกับจังหวะแต่โบราณเพื่อให้รู้ส่วนและเสียงสำคัญของเพลง) เรียกกันว่า เพลงหน้าทับปรบโก ไซตะโพนเลียนเสียงจากบทลูกคู่ที่รับว่า "ฉา ฉา ฉา ฉา ชะ ซา ไฮ" มาเป็น "พริง ปะ ตูป พริง พริง ตูป พริง"^๑ ทำนองเพลงใดที่ใช้หน้าทับนี้คือประกอบจังหวะเข้าเป็นเพลงประเภทปรบโก ที่นอกเหนือจากนี้ก็เป็นเพลงหน้าทับสองไม้และหน้าทับพิเศษ เพลงหน้าทับสองไม้^๒ และหน้าทับปรบโกถือเป็นหลักสำคัญในการขับร้องและบรรเลงเพลงไทยเดิม

เพลงปรบโกเป็นเพลงที่มีเนื้อร้องหายากจึงไม่ค่อยมีผู้นิยมในปัจจุบัน ปัจจุบันคนส่วนใหญ่แทบจะไม่รู้จักเพลงชนิดนี้แม้แต่พอเพลงพื้นบ้านเช่น นายโสว วงษ์งามหรือนายเขื่อนโพธิรักษ์ ก็ตาม ผู้ประวัตเพลงเก่า ๆ เป็นอย่างดึกดำบรรพ์ก็แทบจะไม่รู้จักเพลงเหล่านี้ สถานที่ที่ปรากฏพบเพลงชนิดนี้ ปัจจุบันเพลงปรบโกมีเล่นอยู่ที่อำเภอสองพี่น้อง สุพรรณบุรีและตำบลสระกระเทียม อำเภอมือง นครปฐม

^๑มนตรี ตราโมท, "ลักษณะเพลงไทย" ใน เก็บถาวรความรู้เรื่องดนตรีไทย (พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ นายพิมพ์ แชนนาง ๒๕๐๙) หน้า ๒.

^๒เพลงหน้าทับสองไม้เลียนมาจากวิธีร้องเพลงเทพทอง คือ ผู้ร้องจะแยกวิธีการร้องออกไปเป็นการร้องคนดำเนินความได้นาน ๆ เรียกว่า "คนสองไม้"

เพลงปรบโกที่อำเภอสองพี่น้อง สุพรรณบุรี เป็นเพลงปรบโกสำนวนเก่ามีเนื้อหาหายาก
เต็มไปด้วยเรื่องเพศ ไม่ใช่เล่นในเทศกาลทั่วไปแต่ใช้เป็นเพลงแกบน

เพลงปรบโกที่นครปฐมเป็นเพลงปรบโกสำนวนใหม่ เรียกว่า เพลงวง เล่นเฉพาะ
ผู้หญิงไม่ใช่เพลงโต้ตอบเหมือนของสุพรรณบุรี เป็นเพลงร้องส่งให้พิณพาทย์รับ คนร้องจะรำกัน
เป็นวง เมื่อพิจารณาจากเนื้อร้องพบว่า เป็นเพลงที่แต่งขึ้นในช่วงจอมพล ป. พิบูลสงคราม

ลักษณะคำประพันธ์ เพลงปรบโกเป็นกลอนหัวเดียว ไม่จำกัดความยาวในแต่ละบท จำนวนคำใน
แต่ละวรรคประมาณ ๖ - ๘ คำ ดังตัวอย่าง

0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0

พอไหวครุ เสรีจสรพร	ลูกขึ้นขยับเอาท่า
คนไหนเล่าเป็นแม่ไขลุง	ช่วยรักช่วยโยงกันมา
จะมานั่งฟังพาบคาบหญา	เสียเลยนางนงเอยลักษณะ

วิธีร้อง กล่าวกันว่าบทลูกคู่ของเพลงปรบโกจะรับว่า "ฉา ฉา ฉา ฉา ชะ ซา ไส้" จากการ
เก็บข้อมูลทางสนามพบว่าบทลูกคู่รับนี้มีแตกตางออกไป บทลูกคู่เพลงปรบโกที่อำเภอสองพี่น้องรับว่า
"ฉาค ซา ฉา ซา เอ ชะ" และบทลูกคู่เพลงปรบโกที่ตำบลสระกระเทียม นครปฐม รับว่า
"ฉา ตะ ละ ซา ฉา ซา ฉา ฉา ชะ" และจังหวัดสุพรรณบุรีจะเร็วกว่านครปฐม

ตัวอย่าง

๑. เพลงปรบโกที่อำเภอสองพี่น้อง สุพรรณบุรี

วิทยากร : นางเหม อินทร์สวัสดิ์

บทไหวครุ

สิบนิ้วลนอยเอยยกขึ้นเสมอเศียร (ลูกคู่ วุย วุย) จะไหวทั้งรูป
จะไหวทั้งรูปทั้งเทียน ไหวแล้วกบเอยชว
(ลูกคู่) จะไหวทั้งรูป เออ เอย เอ็ง เอย ทั้งเทียน จะไหวทั้งรูปทั้งเทียน ไหวแล้วกบเอยชา)

(ลูกคู่) สิบนิ้วเอียงขึ้นเสมอเกศ (ลูกคู่ ้วย ๆ)
 ไหวพระปฏิภปกเกศ ลูกมาแต่นอยเอยนอย
 ไหวพระปฏิภก เออ เออ เอ็ง อย ปกเกศ ไหวพระปฏิภปกเกศ
 ลูกมาแต่นอยเอยนอย ฉาค ชา ฉา ชา เอ ชะ)

บทประ

(ลูกคู่) เจ้าขุนช่างของแม่น้อย เกิดมาไม่เคยเอยเห็น (ลูกคู่ ้วย)
 เสียแรงแม่อุมทอุงมา จนเลือดตาจะกระเด็น (ลูกคู่ ้วย)
 ช่างไม่มีผมให้แม่ชมสักเส้น
 เอย เกิดเอย ช่างไม่มีผมให้แม่ชมสักเส้น ฉาค ชา ฉา ชา เอ ชะ)

๒. เพลงปรบโกที่ตำบลสระกระเทียม อำเภอเมือง นครปฐม

บทไหวครุ

เออ เออ เออ เอ็ง เอย ฮ้าไฮ
 ยกมือขึ้นวันทา เออ เออ เออ สำการ เออ เออ เออ เอ็ง เอย ฮ้าไฮ
 จะกราบกรานคุณครู เออ เออ เอ็ง เอย ที่บูชา
 หิง นอย นอย นอย นอย นอย นอย นอย นอย นอย นอย
 หิง นอย นอย นอย นอย นอย น นอย นอย นอย นอย นอย นอย
 จะไหวพระภูมิเจ้าที่ทั้งสี่ทิศเอย จะไหวพระลักษณะศักดิ์สิทธิ์ที่เป็นครูเอย

บทเกริ่น

(ลูกคู่) จะไหวครุครบจบเสร็จ ลูกขึ้นสำเริงจวบจรจบ (ลูกคู่ ไฮ)
 กรายเกริ่นเชิญชวน ร้องเรียกแมนาวระหง (ลูกคู่ ไฮ)
 สองแถมเป็นโยเหมือนไขปอก เตานมเหมือนดอกบุษบง
 ขอเชิญตัวเจามาเขาวง นอยเถอะนางนงเอยรัก (ลูกคู่ ฮ้าไฮ)
 พิกระตุกลูกเตี๊ยน เหมือนนงไม่เชื่อนซัก
 ถึงเป่าหนกนงจะถือเลยซึ่งโทสาเอย
 (ลูกคู่) ฉา ตะ ละ ชา ชา ชา ชา ฉา ชะ)

เพลงเรือ

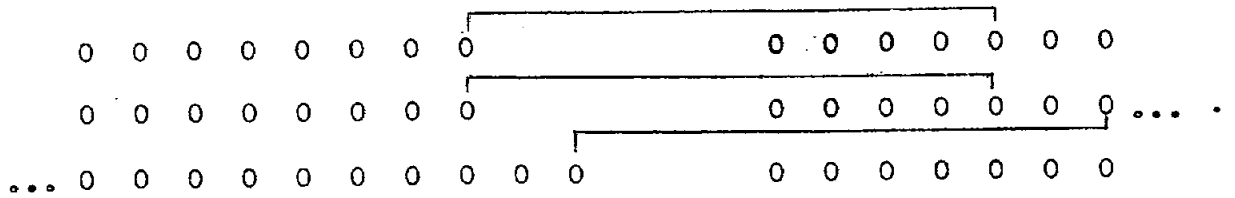
เมื่อถึงฤดูน้ำหลากคือในราวเดือน ๑๐ - ๑๒ ในงานประจำปี งานกรุ่น หมู่สาวชาวบ้านในท้องถิ่นภาคกลางโดยเฉพาะแถบอยุธยา อ่างทอง สุพรรณบุรี จะลงเรือร้องเพลงโต้ตอบกัน เพลงเรือจึงเป็นเพลงปฏิพากย์ชนิดเดียวที่ร้องเล่นกลางลำน้ำ

ในการเล่นเพลงเรือ ชายหญิงจะอยู่กันคนละลำ บางท้องที่เช่นที่สิงห์บุรี เรือที่มีพ่อเพลงแม่เพลงจะปักกรมที่กลางเรือและจุดตะเกียงกลางสว่างจ้า เรืออีกฝ่ายหนึ่งพายมาเห็นจะได้เทียบเรือเล่นเพลงโต้คารมกัน เรือฝ่ายชายจะเข้าไปเทียบเรือฝ่ายหญิง พ่อเพลงจะว่า "เพลงปลอม" ชักชวนให้หญิงเล่น ถ้าฝ่ายหญิงพอใจจะร้องตอบแต่ถ้าไม่พอใจมีสิทธิ์จะนั่งเฉย ฝ่ายชายก็จะปล่อยเรือพายไปหาลำอื่นต่อไป เพลงเรือส่วนใหญ่จะถนัดร้องบทซึ่งรู้จนเป็นที่รู้ว่ายากฟังบทซึ่งรู้ของเพลงเรือ เมื่อถึงเวลาจากกันทั้งสองฝ่ายจะแลงของไว้เป็นที่ระลึก เช่น แหวน คมท หรือมาสไบ แล้วจะร้องบทจาก ซึ่งจะออกซอต่าง ๆ (ออกซอ คือ ออกเป็นดอกต่าง ๆ เช่น เหลืองเอยบายอ หอมช่อมะม่วง....) ในช่วงที่ร้องเพลงจากนี้เป็นช่วงที่พายเรือกลับบ้าน ฝ่ายชายจะพาคามไปส่งฝ่ายหญิง เนื้อเพลงในตอนนี้จะเศร้าสมกับที่คองจากกัน

เพลงเรือเป็นเพลงเก่ามีมาแต่สมัยอยุธยา เริ่มเสื่อมความนิยมเมื่อมีการตัดถนนและการสัญจรทางน้ำเริ่มหมดความหมาย

สถานที่ที่ปรากฏพบเพลงชนิดนี้ เพลงเรือเป็นเพลงของชาวบ้านบริเวณอยุธยา ในหน้าน้ำ, อำเภอบางบาล, บางปะหัน, มหาราช ลำน้ำทุกสายไม่ว่าจะเป็นแม่น้ำเจ้าพระยา แม่น้ำป่าสัก แม่น้ำลพบุรี เคยมีเพลงเรือเล่นกันในอดีต) อ่างทอง (งานวัดพระนอน อำเภอป่าโมก) สิงห์บุรี (ลำน้ำแม่ลา, งานวัดพระนอนจักรสีห์) สุพรรณบุรี (งานวัดป่าเลไลยก์, ลำน้ำสุพรรณ) ลพบุรี พิษณุโลก

ลักษณะคำประพันธ์ เพลงเรือเป็นกลอนหัวเดียว วรรคละ ๗ - ๑๐ คำ วรรคก่อนสุดท้ายจะลงรับลูกคู่คำจะเพิ่มเป็น ๑๐ คำ และวรรคสุดท้ายต้องลงท้ายคำว่า เอย

พอเหลือบชะม้ายเห็นสายสมร   อยู่ที่ฝั่งสาครน้ำเขียว
 ไม่มีชายใดที่จะกลายจะกล้า   เห็นแม่อยู่ลู่ อยู่วุ่นวาย
 ขอเชิญแม่พมมาลาหันหน้ามาเหลียว   น้องจะวาพาก็เลยเอ๋ย

วิธีร้อง เพลงเรือมีจังหวะช้า ประกอบด้วย กรับ ฉิ่ง และในสมัยก่อนมีโหม่งด้วยเป็นเครื่อง
 ประกอบจังหวะ มีเอกลักษณ์ตรงบทกระหังลูกคู่ว่า "ฮาไฮ" และบาทสุดท้ายที่จะต้องร้องทวน
 ตัวอย่าง

บทปลอบ

ชาย   เรียบเรียงเคียงประคอง   สายน้องแมกร่อง (ลูกคู่ ฮาไฮ) ทูลว่า
 ปลอบปลุกลูกเกิดวันทองน้อย   ชุนแผนมาคอยู่ (ลูกคู่ ฮาไฮ) อยู่ที่ท่า
 ไทแม่เผยพระเกล้าไทม่าแลคช่า   เกิดแม่หญิงไคมาเกิดเอ๋ย
 (ลูกคู่)   เกิดแม่หญิงไคมาเกิดเอ๋ย   ไทแม่เผยพระเกล้าไทม่าแลคช่า พระเกล้า พระเกล้า
 ไทม่าแลคช่า   เกิดแม่หญิงไคมาเกิดเอ๋ย ฮาไฮ เขียบ เขียบ)

บทจาก (ออกขอ)

(ลูกคู่)   เหลืองเอ๋ยบายอ   ทอมชอมะเชื้อเปราะ
 รักกันใหม่   เหมือนเชื้อกชั้นชะเนาะ
 สามปีสี่เดือน   ออย่าให้เลื่อนสั๊กเปราะ
 รักน้องใหม่เหมาะใจเอ๋ย
 รักน้องให้เหมาะใจเอ๋ย   สามปีสี่เดือนออย่าให้เลื่อนสั๊กเปราะ   สี่เดือน สี่เดือน
 ออย่าให้เลื่อนสั๊กเปราะ   รักน้องให้เหมาะใจเอ๋ย)

เพลงเกี่ยวข้าว

เพลงเกี่ยวข้าวเป็นเพลงที่ร้องในฤดูเก็บเกี่ยวของชาวนาในภาคกลาง บางทีเรียก
 ว่า "เพลงกม" เพราะร้องในขณะที่กำลังกมตัวพันข้าว ชาวอ่างทองเรียกเพลงเกี่ยวข้าวว่า

"เพลงเตนกำ" คณะความหมายกับเพลงเตนกำว่าเคี้ยวของชาวนครสวรรค์

เพลงเกี่ยวข้าวแบ่งตามความสั้นยาวของเนื้อเพลงได้เป็น ๒ ชนิด ได้แก่ เพลงเกี่ยวข้าวสั้นและเพลงเกี่ยวข้าวยาว

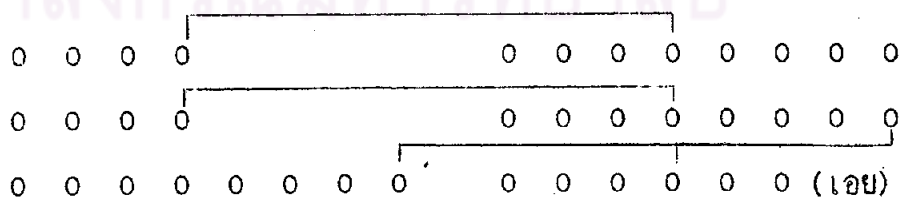
เพลงเกี่ยวข้าวสั้น เป็นเพลงเกี่ยวข้าวที่มีความยาวเพียง ๓ บาทหรือ ๒ วรรค เป็นเพลงร้องโต้ตอบขณะที่กำลังเกี่ยวข้าวอยู่กลางนา คนร้องจะร้องในขณะที่ทำงานไปด้วย ลูกคูจะร้องรับกันเป็นทอศ ๆ เพื่อผ่อนคลายความเหน็ดเหนื่อยในการทำงานและเพื่อความสนุกสนาน

เพลงเกี่ยวข้าวยาว เป็นเพลงเกี่ยวข้าวที่เล่นเป็นชุด ต้องร้องเพลงแม่เพลงโดยเฉพาะเป็นสร้อย ในท่อนเกี่ยวข้าวชาวนาบางคนจะบอกว่าถ้านาปีนี้ให้ผลผลิตที่ดีจะจัดให้มีเพลงมาเล่น เพลงเกี่ยวข้าวที่เป็นการแสดงนี้จะเล่นตอนที่เกี่ยวข้าวเสร็จเรียบร้อยแล้วหรือในวันท้าย ๆ เจ้าของงานจะนิมนต์พระสงฆ์มา ๘ รูป นำฟ้อนชาวมารั้งกลางลานมีธงแดงปัก เมื่อพระทำพิธีเสร็จแล้วชายหญิงแบ่งข้างละ ๔ คน จะออกมาเต้นเป็นวง ร้องเพลงเกี่ยวข้าว

สถานที่ที่ปรากฏพบเพลงชนิดนี้ ท้องที่ทั่วไปบนลุ่มน้ำเจ้าพระยา

ลักษณะคำประพันธ์ เพลงเกี่ยวข้าวใช้กลอนหัวเคี้ยวเหมือนเพลงเรือ แต่จำนวนคำในแต่ละวรรคจะน้อยกว่ากลอนเพลงเรือ เพลงเกี่ยวข้าวสั้นวรรคหน้า ๔ คำ วรรคหลัง ๔ คำ ยกเว้นบาทสุดท้ายวรรคหน้ามี ๓ - ๔ คำ วรรคหลังจะลงท้ายด้วยเอย เพลงเกี่ยวข้าวยาววรรคหน้า ๒ คำ วรรคหลัง ๒ - ๔ คำ บาทลงท้ายเหมือนเพลงเกี่ยวข้าวสั้น

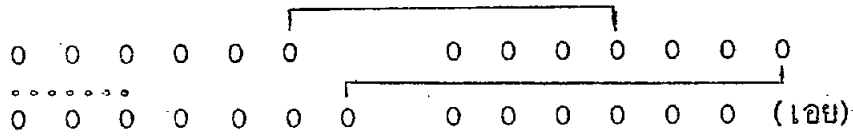
เพลงเกี่ยวข้าวสั้น

เกี่ยวข้าวบ้านฉัน
ไต่บางเสียบาง
มันสั้นแห่งแห่งอยู่แค้น

มันไม่เป็นอย่างนั้นไม่เป็น
ไต่รวงไต่รวงมันก็ไม่
สักองคฺลี้เคี้ยวเอย

เพลงเกี่ยวข้าว

ไหว้ครูสำเริงนึ่งค
 แม่นางช่างามยิ่ง
 คูโอดระอาคังชาติสิ้น
 หังรูปทรงก็สงศรี
 มันรักสนิทธิคุณ
 มาเถิดมาเขาวง
 แมวให้หนักสะบักสะบอม

ข้าขึ้นอีกวงลูกคู่พร้อม
 คู่เพริศพริ้งงามพร้อม
 ทำที่จ๊ะยืมทำที่จ๊ะยอม
 มันไม่สู้จะทีจะยอม
 คู่พี่แม่เนื้อฝรั่งคงหอม
 เดินทางตรง ๆ ไม่คองเดินให้อ้อม
 ลูกขึ้นมาชมเพลงเอ๋ย

วิธีร้อง เพลงเกี่ยวข้าวทั้งสั้นและยาวร้องเหมือนกัน บทกระทู้ในแต่ละบาทร้องว่า "เฮ้ ๆ"
 มีจังหวะคึกคักกว่าเพลงเรือ ดังตัวอย่าง

วิทยากร : นางรำพึง คณาวาส
 อำเภอท่าเรือ อัญญา

ข้าวนาปลานัน
 ไคบางเสียวาง
 มีรวงแหง ๆ อยู่แค่นี้

มันไม่เป็นอันมันไม่เป็นอี (ลูกคู่ เอ้ เอ้)
 ไครวงไคร้งมันก็มี (ลูกคู่ เอ้ เอ้)
 สักองคุดี้เดี่ยวเอ๋ย

(ลูกคู่) สักองคุดี้เดี่ยวเอ๋ย เอ็งเงย เดี่ยวเอ๋ย มีรวงแหง ๆ อยู่แค่นี้ มีรวงแหง ๆ อยู่แค่นี้
 สักองคุดี้เดี่ยวเอ๋ย)

เพลงนอย

เพลงนอยเป็นเพลงที่แพร่หลายและรู้จักกันมากที่สุด บางท้องถิ่นเรียกว่า "เพลงวง"
 ตามลักษณะการยืนล้อมวงเล่นเพลง บางท้องถิ่นเรียกว่า "เพลงฉา" ความทริบของลูกคู่ว่า "เอ้อชา
 เอ้อชา ชา ฉา ชา นอยแม่" เอกลักษณ์ของเพลงนอยจึงอยู่ตรงบทลูกคู่ที่ไม่เหมือนใคร ดังกลอน
 เพลงบทหนึ่งที่ว่า "ลูกมาร้องเพลงนอยมีลูกคู่ชา มีจังหวะไวว่าควรไวต้องไว"

เพลงน้อยเป็นเพลงรุ่นหลัง เพลงเทพทองและเพลงปรบโก่ มีอายุไม่เกิน ๑๐๐ กว่าปี กล่าวกันว่าเพลงน้อยประดิษฐ์ขึ้นมาแทนเพลงปรบโก่และเพลงโคราชที่มีลีลาซ้ำๆ โดยมีเพลงโคราชเป็นครู ดังนั้นจึงใช้กลอนเพลงโคราชเป็นบทไหว้ครูและบทเกริ่น ส่วนบทอื่น ๆ ใช้กลอนหัวเดียวอย่างกลอนเพลงเรือ และใช้การปรบมืออย่างเพลงปรบโก่เป็นเครื่องประกอบจังหวะ^๑ เมื่อพิจารณาจากตัวบทเพลงน้อยแล้วคำกล่าวนี้น่าจะเชื่อถือได้ เพราะกลอนไหว้ครูเพลงน้อยมีลักษณะคำประพันธ์เหมือนกลอนเพลงโคราช ดังตัวอย่าง

บทไหว้ครูเพลงโคราช

(ลูกคู่	โอ้อ้อขอไหว้พระพุทธรูปที่ล้ำ ทั้งพระสงฆ์ของคพระเสวีรัฐ เปรียบกะโสมเพิ่มผา เอ่อน่าเจ้าเอ๋ย เอ๋ย เอ๋ย เปรียบกะโสมเพิ่มผา	ขอไหว้พระธรรมที่เลิศ ครองสัตย์มิให้เสื่อมสูญ ขอให้สัพพัญญาของลูกนี้เพิ่มพูน ขอให้สัพพัญญาของลูกนี้เพิ่มพูน เอ่อ เอ็ง เอ๋ย) ^๒
---------	--	--

บทไหว้ครูเพลงน้อย

(ลูกคู่	ลูกจะไหว้พระพุทธรูปที่ล้ำ จะไหว้พระสงฆ์ของคพระเสวีรัฐ ขอให้ลูกทะเลสมุทรไปรง เอ็ง เอ๋ย ไตรย	ลูกจะไหว้พระธรรมที่เลิศ ที่ทานเป็นยอดวิเศษ ให้เหมือนยังกับองค์พระเมษ เอ่อ เอ่อ ให้เหมือนยังกับองค์พระเมศ เอ่อ เอ็ง เอ๋ย เอ่อ เอ็ง เอ๋ย ไตรย
---------	---	---

ส่วนที่ว่าการปรบมือให้จังหวะได้มาจากเพลงปรบโก่ก็เป็นไปได้อีกเช่นกัน เพราะเพลงปรบโก่มีบทว่า "ฉ่า ฉ่า ฉ่า ฉ่า ชะ ซา ไซ้" หรือ "ฉาด ฉ่า ฉ่า ซา เอี ชะ" และ "ฉา ตะ ตะ ซา ฉา ซา ฉา ฉ่า ชะ" ซึ่งจะกลายมาเป็น "เอ้อซา เอ้อซ่า ซา ฉ่า ซา" หรือ "เอ้อซา

^๑เอนก นาวิกมูล, เพลงนอกศตวรรษ, หน้า ๗๒๕.

^๒ขุนสุนงกชศึกษากร, "เพลงพื้นเมืองโคราช" วัฒนธรรมไทย ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

ระ ละ ระ ชา ฉา ฉา นอยแม่" ไม่ยาก ข้อสำคัญในกลอนไหว้ครู เพลงน้อยมีการกล่าวถึงครู เพลงปรบโกไว้ด้วย ดังบทไหว้ครูของนายเพชร กฤษณพันธ์ ที่ว่า

จะไหว้ครูไหนละครหรือกลอนลำ ไหว้ครูระบำท่อนุ จะไหว้
ครูพิศจำจำไหว้ครูรำครูเลนครู เป็นนักร้อง ไหว้ครู เพลงครึ่งท่อนขบโก^๑

บทไหว้ครูของนายไสว วงษ์งาม มีการกล่าวถึง "ครูลาว" เพิ่มมาอีก ดังความว่า

ลูกจะไหว้ครูลาวที่ลงไปกล่าวกลับ ปลอ่ยลงมาคำนับไหว้ท่านครูไทย
จะถูกหักไม่วานักลัวจะเป็นแม่เพลงจะหักเพลงละคอน กับหมั้นจบครึ่งท่อน เชี่ยวละปรบโก

จากบทไหว้ครูทั้งสองบทอาจสรุปได้ว่า เพลงครึ่งท่อนและ เพลงปรบโกมีความสัมพันธ์กับ เพลงน้อย เพลงน้อยอาจเลียนแบบหรือรับลูกคู่และจังหวะการปรบมือมาจาก เพลงปรบโกก็เป็นได้

สถานที่ที่ปรากฏพบเพลงชนิดนี้ ทุกจังหวัดในท้องที่ภาคกลางตั้งแต่สุโขทัยจนถึงประจวบคีรีขันธ์

ลักษณะคำประพันธ์ นอกเหนือจากบทไหว้ครู เพลงน้อยใช้กลอนหัวเดียวแบบ เพลงพื้นบ้านชนิดอื่น ๆ โดยเฉพาะ "กลอนโล" คำในวรรคมีตั้งแต่ ๘ - ๑๐ คำ คำสุดท้ายของวรรคหน้าจะส่งสัมผัสมาที่ คำที่ ๘ ของวรรคหลัง

๐ ๐ ๐ ๐ ๐ ๐ ๐ ๐ ๐	๐ ๐ ๐ ๐ ๐ ๐ ๐ ๐
ฉันจะแคงไม่เกานคอาการจะชา	เคียวจะเกิน เวลามากมาย
ผมก็เป็น เพลง เหนือชาติเชื้อ เพลงน้อย	เป็น เพลงลือชื่อลือขยไม่ว่าในสถานวิไล
บาดฟัง เรื่องนำเหนือพียงลึก	ร้ายแรงแสนลึกแม่น้ำไหล
ที่ฉันไ้มาเล่นที่เนินคร	ชื่อเสียงไม่กระคอนไปแคโค
เปรียบเหมือนนกการมที่จะพรมรวมแรง	นกตัวอื่นกำแหงมาหาญนโกไพร

วิธีร้อง เพลงน้อยเป็นเพลงชุกเริ่มตั้งแต่บทไหว้ครู ชายไหว้ก่อนหญิงถึงไหว้ตามที่หลัง ในระหว่างที่ไหว้ครูจะไม่มีการปรบมือ

^๑ เพลงครึ่งท่อนเป็นเพลงพื้นเมืองชนิดหนึ่ง ไม่มีผู้ใคร่จักในปัจจุบัน

ตัวอย่างบทไหว้ครูชาย

วิทยากร : นายเพชร กฤษณพันธ์

ชา ชะ ซา ซา ซา ฮ.ไฮ โอง โองโย
 มือของลูกทั้งสิบ บรรจงจับขี้นวางบนหว่างเคียว
 พร้อมทั้งดอกไม้ธูปเทียน เครื่องสักการบูชา
 จะไหว้พระสงฆ์รวมหมู่ ที่ท่านอยู่รวมวัด
 ที่ท่านได้สืบศาสนา เออ เอ็ง เอย เอ็ง เย ไป
 (ลูกคู่ ไหว้พระสงฆ์รวมหมู่ที่ท่านอยู่รวมวัด ที่ท่านได้สืบศาสนา ที่ท่านได้สืบศาสนา
 เออ เอ็ง เย เออ เอ็ง เอย โว เอชา เอชา ซา ฉา ซา....)

หลังจากนั้นจะให้เทพเจ้าในศาสนาพราหมณ์ ไหว้บิดามารดา หลังจากนั้นจะถึงบทไหว้ครูเพลง
บทที่จะเริ่มเข้ากลอนหัวเดียว มีการปรบมือให้จังหวะประกอบ

....พอไหว้มารคาก็จะเสร็จสรรพ ลูกถอยลงคำนับครูใหญ่
 (ลูกคู่ เอชา เอชา ซา ฉา ซา นอยแม่)
 จะไหว้ครูโขน (ปรบมือ) ละคอนกลอนว่า (ปรบมือ) ไหว้ครูระบำ (ปรบมือ)
 ทนทนจะไหว (ปรบมือ)

จบลงที่ชายร้องว่า "ข้าแม่เอย ส่วยเอย แม่น่ารักเอย"

ตัวอย่างบทไหว้ครูหญิง

วิทยากร : นางเหม อินทร์สวาสสิ

เอ เอ... (เล่นลูกคอก)
 ลูกจะขอไหว้ครู ที่ลูกได้รู้ว่าเรียน
 ลูกมายกพานธูปเทียนเสียบ ถวายคางงูปี่เทียนทอง
 อัญหิ้งเส้นผมบนหัว ขอให้เป็นดอกบัวถวายกอง
 เออ เออ เอ็ง เย โว
 (ลูกคู่ ซา ฮี ละ ชะ ซา ฮี ละ ชะ ซา ฮี ละ ชะ ซา ซา นอย ทนด ละ นอ
 ทนด นอ ละ นอย อุษซา.....)

หลังจากนั้นจะร้องเช่นเดียวกับบทไหว้ครูชายและจบลงที่ "ข้าแม่เอย ส่วยเอย แม่น่ารักเอย"
ต่อจากนั้นจะเข้าบทเกริ่น บทผูกรัก ฯลฯ ซึ่งจะมีการปรบมือให้จังหวะ มีลูกคู่สอดบทละครที่ว่า
"นอยแน่ะ" "ซาฉาซา" "อูยแม่"

เพลงน้อยร้องง่าย จังหวะเร็วจึงมีปรากฏแพร่หลายมากกว่าเพลงชนิดอื่น บทรับลูกคู่ มีร้องแตกต่างกัน ชาวสระกระเทียม นครปฐมร้องรับว่า "เอฮา ซา ซา ฉ่า ซา นอยแม่" ชาวสองพี่น้อง สุพรรณบุรี ร้องรับว่า "เอฮา เอฮา ซา ฉ่า ซา นอยแม่" หรือ "เอฮา ซะ ละ ฉ่า ซา ซา ซา นอยแม่" ชาวอ่างทอง สิงห์บุรี ออยุธยา รับว่า "เอฮา เอฮา ซา ฉ่า ซา"

เพลงน้อยนิยมเล่น "บทประ" มากกว่าชุดอื่น ๆ เหมือนเพลงเรือที่นิยมเล่นชุด "ชิงชู" พอเพลงแม่เพลงจะใช้โวหารโต้ตอบกันอย่างถึงพริกถึงขิง การแพ้นะอยู่ที่การแก้โวหารหรือข้อความที่อีกฝ่ายหนึ่งยกมาโต้กลับตน ถ้าไม่สามารถแก้ได้ก็ถือว่าแพ้ แต่เพลงน้อยใช้จะต้องเล่นเฉพาะบทสังวาสเท่านั้น อาจนำมาร้องเล่าเรื่องเล่านิทานต่าง ๆ เช่น เพลงน้อยตำนานพระปฐมเจดีย์ เพลงน้อยชุดญี่ปุ่นบุกไทย เป็นต้น

ตัวอย่างบทประ

วิทยากร : นายเผื่อน โพรภักดิ์
นางมาลัย สรหงส์

เผื่อน ...บอกว่านอนไม่ลุกเมื่อยลุกไม่ตื่น
พูดถึงการงานเอยตัวข้า
ถ้าไถ่ของสักคนจะสูทนทำงาน
ควาจอมเขามาจับพูกจาไมกระดิก
จะทำไรลอมรับลูกคู่ปลุกงา
วาไค่เสียเป็นเมียพี่เสร็จ
จะไรให้ไปหุงจะเค็รียมโถจอบถาก
เสร็จจากงานนอกไหนดองแม่มองงานบ้าน
ก็จจะไรให้มาลัยของเรา

มาลัย

พี่ไค่สิ่งงานที่เปื่อนโคลน
คนชั่วลื้อชื่อชาติเชื่อยาฝัน
ไค่กันเขาแล้วคงไมแคลวคั่น
หมดเงินหมดทองชาวของก็ไม่มี

ตุ่วันไม่ไค่ง ก็ไม่ไป
ชาจะบอกนองยาเสียให้เข้าใจ
ก็ไค่ที่ไค่ไหนเป็นไปจจะพันมันเข้าไป
พันผาไมลุม ไมให้เมื่อยไป
ไมตองไรพอดศาละแมยาย
จะไรงานเม็คเตล็ดไมเลือ่วางงานอะไร
หนุวกรมีรากจะลือให้แหลกทำลาย
ชั้นชื่อวางงานเผื่อนเป็นคนไค่ง่าย
ไค่งานออกงานเขานองไมตองวานใคร เอฮา
ไค่งานออกเข้าก็ไมตองไร
งานไค่ไหนมีเตคน เชียวละเอาไป
ฉันไมประมาทคูนหมื่นไมมีความหมาย
เพราะนิสัยใจพาดเลนไปเลนไฟ
ทำยังไค่กันละพี่ละพี่ชาย เอฮา....

เพลงส่งเครื่อง

เพลงส่งเครื่อง หรือ เพลงทรงเครื่อง คือ เพลงฉ่อยที่พลิกแปลงเล่นเป็นเรื่องแบบละครหรือลิเก ที่เรียกว่า "ส่งเครื่อง" เพราะพอร้องเสร็จจะส่งให้พิณพาทย์รับ นางเหม อินทร์สวาสดี ได้ให้รายละเอียดค่านเพลงส่งเครื่องนี้ว่า มีกำเนิดมาจากเพลงฉ่า (ฉ่อย) และละครชาตรีผสมกันในราวรัชกาลที่ ๕ ผู้คิดเพลงทรงเครื่องขึ้นคือ นางทองดี ศิริสุวรรณ* (ผู้วิจัยไม่แน่ใจว่าข้อมูลนี้จะถูกต้อง นางทองดีอาจเป็นผู้ถ่ายทอดมาอีกทีหนึ่งก็เป็นได้) ที่ว่าดัดแปลงมาจากเพลงฉ่า คือ มีการว่า "ประ" หน้าโรง ส่วนที่ว่าดัดแปลงมาจากละครชาตรีนั้นอยู่ที่เนื้อเรื่องและการแต่งตัวแบบละคร

ในการเล่นเพลงส่งเครื่องสิ่งที่ขาดไม่ได้คือ โรงเวทีแบบโรงลิเก มีฉากพร้อมและพิณพาทย์ เพลงส่งเครื่องจะเริ่มด้วยการไหว้ครู ฝ่ายชายจะร้องไหว้ครูโดยนั่งยอง ๆ หน้าเวที สองมือชูพาน ภายในพานมีดอกไม้ธูปเทียนและค่างานลมหกสลึง เมื่อฝ่ายชายร้องจบฝ่ายหญิงจะร้องบทไหว้ครูต่อ เมื่อหญิงร้องจบพิณพาทย์บรรเลงเพลงสาธุการ ต่อจากนั้นฝ่ายชายจะร้องบท "ปลอบ" เชื้อเชิญฝ่ายหญิงให้ออกมาร้องหน้าเวที ฝ่ายหญิงจะออกมาหน้าเวทีร้องบทโต้ตอบกับปลอบฝ่ายชาย ช่วงนี้เป็นช่วงที่เรียกว่า "ประ" ร้องประสัักพักแล้วจะเริ่มเข้าเรื่อง

เรื่องที่เพลงส่งเครื่องนิยมเล่ามาก คือ ขุนช้าง-ขุนแผน พระอภัยมณี โกมิน แก้วหน้าม้า สุวรรณหงส์ เป็นต้น

วิธีร้อง เพลงทรงเครื่องแตกต่างจากเพลงฉ่อยตรงที่นางองเพลง บทร้องโดยทั่วไปจะร้องทำนอง "สองไม้" แต่เมื่อเล่นเรื่องที่ตัวละครเป็นชาวต่างชาติต่างภาษาก็จะร้องเป็นทำนองต่าง ๆ เช่น ตัวสร้อยฟ้า ลาวทอง พระเจ้าเชียงใหม่ จะร้องทำนองลาวต่าง ๆ ตัวหลายซุ่มพดล ตอนปลอมตัวเป็นสมัยมักจะร้องทำนองมอญ อู๋เรณูร้องทำนอง โยสลัม ฝรั่งเศส ฝรั่งรำเท้า ฝรั่งเศสเย็บตัวตลกที่เป็นจีนจะร้องทำนองเพลงไทยเดิมชุดจีนต่าง ๆ ส่วนบทรับของลูกคู่มีการร้องรับแตกต่าง

---

*นางทองดี ศิริสุวรรณ เป็นชาวอุเรื่อ (ปากท่อ) ราชบุรี เป็นครูเพลงรุ่นเก่าที่มีชีวิตอยู่ในราวรัชกาลที่ ๕ - ๖ เป็นแม่เพลงร่วมสมัยกับขุนสารภีสมิตมุข (ตาอ้อ) เคยร้องอยู่ในโรงบ่อนของหม่อมพุกก่อนจะย้ายไปอยู่ที่ตำบลเนินพระปรารังค์ อำเภอสองพี่น้อง สุพรรณบุรี นางทองดีนี้เป็นครูเพลงของ นางทวน บุญล้น ราชินีเพลงฉ่อยชื่อดังและนางเหม อินทร์สวาสดี

แตกต่างออกไปเป็น ๓ แบบ ดังนี้

ก. แบบทางเหนือ คือ ตั้งแต่จังหวัดอุทัยธานีขึ้นไป ร้องรับว่า "เอ้อชา เอ เอ้อ เอ้อ
ชา เอ ชา ชา โอยมแม่ โอละหน่ย นอยเอย ช้าแม่"

ข. แบบทางกลาง คือ แถบอยุธยา อ่างทอง สุพรรณบุรี ร้องรับว่า "เอ้อชา เอ้อ ช้า
ชา ชะ ฉาค ชา"

ค. แบบทางใต้ คือ ราชบุรี นครปฐม เพชรบุรี ประจวบคีรีขันธ์ รับว่า "ช้า ชา
ฉ่า ชา ช้า นอยแม่"

ตัวอย่าง

ตอนศรีสุวรรณ รมรบกับสินสมุทร

วิทยากร : คณะนางเหม อินทร์สวาสักดิ์

ฉาก - หน้าคานเมืองรมจักร

ศรีสุวรรณ - ศรีสุวรรณแยกพลบหจร ออกมาหน้าพลนิกร ทั้งหลาย (ลูกคู่ ฉ่าชา
ฉ่าฉ่าฉากฉ่า ชะละฉากฉ่า
แต่พอถึงหน้าคาน ใครเป็นแม่สงคราม อยู่ที่ไหน
คูโกรธเคืองหรือไรไฉนนั้น ยกพลตีคานเรื่องไร
หรือบ้านเมืองของมึงจนเต็มที หรืออัฐพลมึงไม่มี กูจะให้
หรือไม่มีชาวสุกชาวสาร มามะนั่งขอทานเราจะให้ (ลูกคู่ ฉ่า ชา..)

(ศรีสุวรรณพูดทาทายสินสมุทร)

สินสมุทร - ลินสมคบคุตรยักษ์ฯ มองเห็นแม่โยธา เป็นผู้ใหญ่ (ฉ่าชา)
ขึ้นมาถือกลดมียุศธา ถ้าจะเป็นเจ้าพารา ไม่ใช่ใคร
สินสมุทรพิศเพงเล็งดู กูกู เป็นครูใหญ่
แลแซนขนงวงพักตร เจาเอยนารัก จริงให้ตาย
แลกูแขงชา กูหน้าหลัง คิ้วคูคาง คูอกใจ
กูละมายคล้ายเหมือนพระบิศา ลินสมทรลิมยาเปลลอกาย (ฉ่าชา)

* สัมภาษณ์ นายไสว วงษ์งามและนายเผื่อน โปธิภักดิ์, หอเพลงชาวสุพรรณและอ่างทอง,

อาน้ำร้อนนอนไฟจนหลังไหลดลอก
จะรีบยกเอาอกของพ่อแมหลัง
อีกทั้งน้ำอุ่นแมก็มีให้อาบ

หน้าแม่ม่าซำซอกเขี้ยวนะพอลูกชาย
เอาเขามาพันถึงเขี้ยวนะลูกไว้
อีกทั้งขมั้นหยาบทาให้เมื่อไร

วิธีร้อง เพลงอีแซวมีทำนองร้องอยู่ ๒ ทำนอง แบบเก่าและแบบใหม่ การร้องแบบเก่ามี
จังหวะช้า มีฉิ่งและกรับประกอบ ดังตัวอย่างบทเก่าจาก นายเดือน โพรภักดี

มาเถิดกะไรแม่ม่า
เห็นโขงสะล่าโขงเอ๋ย
หากจะเล่นให้เตนเขามา

แมคนส่วยจะซำเสียแล้วรำไป
รำกฤษะโรงเห็นแล้วเป็นไร
สาวนอยจะซำชะแล้วทำไม

(ลูกคู่) เอย...ชะแล้วทำไม)

เพลงระบำบ้านนา

เพลงระบำบ้านนาเป็นเพลงระบำอีกชนิดหนึ่งแตกต่างไปจากเพลง "ระบำ" และ
เพลง "ระบำบ้านไร่" เป็นเพลงที่มีถิ่นกำเนิดอยู่ที่จังหวัดนครนายกและปราจีนบุรี ที่เรียกว่า
"ระบำบ้านนา" เป็นการเรียกตามชื่อท้องถิ่นคือ อำเภอบ้านนา นครนายก แต่ชาวบ้านอำเภอ
อื่น ๆ ในเขตจังหวัดนครนายก เช่นที่อำเภอปากพลี เรียกว่า "เพลงระบำ"

สถานที่ที่ปรากฏพบเพลงชนิดนี้ จังหวัดนครนายกและปราจีนบุรี

ลักษณะคำประพันธ์ เป็นกลอนหัวเดียววรรคหน้า ๘ - ๑๐ คำ วรรคหลัง ๗ - ๘ คำ คำสุดท้าย
ของวรรคหน้าจะส่งสัมผัสไปยังคำที่ ๕ ของวรรคหลัง

๐	๐	๐	๐	๐	๐	๐	๐	๐	๐	๐	๐	๐	๐	๐	(๐)	๐	๐	
ว	า	มา	เถ	อู	ะ	แม	ม	่า	น	้อง	มา	ว	่า	ค	ณ	ละ	ค	ำ
ว	า	มา	เ	ล	น	เ	น	ก	ัน	พ	อ	ห	อ	ม	ป	าก	ร	ำ
ร	ำ	มา	เ	ล	น	ระ	บ	ำ	อ	ย	่า	เป็น	ไร					
ห	เ	า	ห	เ	า	เร	าก	ี	จ	าก	ก	ัน	ไป					

วิธีร้อง เพลงระบำบ้านนามีทำนองช้า มีจังหวะ ๕-๕/๕-๒ มีการปรบมือประกอบเรื่องที่เล่น
จะเล่นเป็นชุดตามลักษณะของเพลงปฏิพักษ์ยาว คือ เริ่มตั้งแต่ทไหว้ครู บทเกริ่น บทผูกรัก ฯลฯ

เพลงระบำบ้านนาแตกต่างจากเพลงระบำชนิดอื่นตรงวิธีร้องและบทลูกคู่ บทลูกคู่รับ
ของเพลงนี้คือ "แถวรำเจ้าเอ๋ย รำเน่รำเอ๋ย ไม้ไร่ เขาร่างามเอ๋ย" และในระหว่างที่
ร้องถ้าพ่อเพลงเป็นผู้ร้อง ลูกคู่ชายจะสอดคำรับว่า "ซาไว้" ส่วนลูกคู่หญิงจะสอดคำรับแม่เพลง

ว่า "ฉกฉก"

ตัวอย่าง

วิทยากร : นายแสง คอกบัว, นายท้อม มั่นคง
นางช้อย มูลศรี, นางมะลิ มูลศรี

บทไหว้ครูชาย

ชาย ขอกรชู้

(ลูกคู่

เขาร่างงามเอ๋ย ขอกรชู้ สิบนิ้วขึ้นวันชู้ เขาร่างงามเอ๋ย)

มาขีพอจวงอนไหว ไปพิงชายทั้งขวา

จะไหว้ครูบา (ลูกคู่ ซาไว) วันนี้

จะไหว้พระพุทธรูป จะไหว้พระธรรม

คุณที่มาแนะนำ (ลูกคู่ ซาไว) กลอนดี

ลูกรองอะไร ขอให้เขาใจคลุ

กลายเป็นเหมือนมนต์ (ลูกคู่ ซาไว) ฤทัย

ลูกไหว้ภาคน้ำ แล้วหันมาไหว้ภาคน้ำ

ไหว้พันธุธา (ลูกคู่ ซาไว) แมธธรณี

(ลูกคู่

ขอกรเจ้าเอ๋ย วันชู้

เขาร่างงามเอ๋ย

แหมขอกรเจ้าเอ๋ย ไหยกขึ้นวันชู้

เขาร่างงามเอ๋ย)

บทหลักหาพาหนี

หญิง

นี่พี่กับน้องให้น้องไป

น้ำตานองกัโหล (ลูกคู่ ฉกฉก) เลอะหน้า

ว่าเวรเอ๋ยเวร วากรรมเอ๋ยกรรม

ไมรูเลยว่าจะทำ เสียยังง

ว่าอายแสนอาย น้องอายแสนอาย

แต่ต้องตัดสินใจ วิสัย

จะมาผูกมัดนี้ตามเขา

ก็ไปเหมือนยั้งกะลาว ตามควาย

(ลูกคู่

แล้วรำเจ้าเอ๋ย รำแนะนำเอ๋ย

ไมรูเขาร่างงามเอ๋ย)

เพลงหน้าโย

เพลงหน้าโย หรือ เพลงโซ เป็นเพลงพื้นบ้านที่เล่นในเทศกาลออกพรรษาหรือหน้า
ผ้าป่ากรฐินแถบอำเภอองครักษ์ นครนายก เป็นเพลงเฉพาะถิ่นที่หาคนรู้จักยาก

สถานที่ที่ปรากฏพบเพลงชนิดนี้ อำเภอองครักษ์ นครนายก

ลักษณะคำประพันธ์ เป็นกลอนหัวเดียวเช่นเดียวกับเพลงระบำบ้านนา แต่จำนวนคำในวรรคหน้า
มีน้อยกว่า คือ ประมาณ ๘ คำ วรรคหลังโซ ๗ คำ คำสุดท้ายของวรรคหน้าส่งสัมผัสไปยังคำที่ ๕
ของวรรคหลัง

ตัวอย่าง

๐ ๐ ๐ ๐ ๐ ๐ ๐ ๐ ๐	๐ ๐ ๐ ๐ ๐ ๐ ๐
พี่มาร้องเรียกตั้งแต่หัวค่ำ นึกว่าเอาเสียงเข้ามาประสาน	คนสวยแม่ไปทำ อะไร เสียงใครมันจะหวาน กว่าใคร

วิธีร้อง เพลงหน้าโถมีความเด่นตรงการร้องที่แตกต่างจากเพลงอื่น คือ เมื่อพ่อเพลงแม่เพลงร้องจบมาทแรก ลูกคู่จะร้องรับว่า "โฮ" ค้วยเหตุนี้บางครั้งจึงเรียกว่า "เพลงโฮ" ส่วนบทของแม่เพลงทุกบทจะเริ่มค้วยคำว่า "โยเออ..." ค้วยเหตุนี้จึงเรียกว่าเพลงหน้าโถ

วิทยากร : นายคอม มั่นคง, นายแสวง คอกบัว
 นางบัว รุ่งเรือง, นางมะดี มูลศรี

บทเกริ่นชาย

ชาย	นางมาลัยลอยวน พี่มาเรียกทานอง พี่มาร้องทานาง พี่มาเรียกหาเจ้า นะแม่สาวรุ่นสวย พี่มาตีวงคอยทา	เสียแล้วแม่คนสวยเออ (ลูกคู่ โฮ) แม่รุ่งแจ่มแสงสว่าง (ลูกคู่ เขียะพอเขียะ) ไสว แม่คนแม่หนูเออ แลวนองไปทำ (" ") อะไร จะให้วงพี่ราอย่างไร
รับ	พี่มาตีวงคอยทา พี่มาตีวงคอยทา ไห้วงพี่ราอย่างไร	ไห้วงพี่ราอย่างไร (ลูกคู่ เขียะพอเขียะ) เออแล้วเออ

บทเกริ่นหญิง

หญิง	โยเออ พอจอกน้อยลอยวน นองแม่ฟัง เหลือฟัง พอรอยซังโถมยง หรือจะให้วงชายราอย่างไร นองยังแคงตัว หวีหัวผักหนา นองยังแคงตัว หวีหัวผักหนา	มาโน้นแล้วพอคนสวยเออ (ลูกคู่ โฮ) พอมาเออตีวง (ลูกคู่ ซาไว) คอยทา พี่เออมาเรียกน้องมา (ลูกคู่ ซาไว) ทำไม ถามาพี่เออพี่มา ทำไม
รับ	น้องมาหวีหัวผักหนา น้องมาหวีหัวผักหนา พี่เออเข้ามาทำไม	พี่เออเข้ามาทำไม เออแล้วเออ

เพลงแอวเคล้าซอ

เพลงแอวเคล้าซอ เป็นเพลงร้องโต้ตอบระหว่างชายและหญิง โดยมีซอและแคนคลอตาม บางท้องถิ่นเช่นที่ สุพรรณบุรี เรียกว่า "เพลงลาวเขิน" เพลงปฏิพากย์ชนิดนี้เห็นได้ชัดว่าได้อิทธิพลมาจากเพลงของชาวไท-ลาว ซึ่งอาจเป็นไทยอีสาน

เพลงแอวเคล้าซอเป็นเพลงชุด แต่ไม่แพร่หลายไปทุกท้องถิ่น เคยนิยมเล่นแถบอยุธยา กรุงเทพฯ สุพรรณบุรี ปัจจุบันหากนักร้องไ้ยาก ส่วนใหญ่จะรู้เพียงคำว่า มีทริบว่า "โอโน่ โอโน่ โอโน่ โอโน่ นวลเอ๋ย เอ๋ย เยอะ เอ้อ เอ็ง เอ๋ย"

ตัวอย่างเพลงแอวเคล้าซอจำนวนที่พิมพ์ในหนังสือวัดเกาะ*

บทไหว้ครู

ชาย	โอโน่โอโน่ อ้ายเอ๋ย ถวายบังคมพระนางนองกนก สู่เพื่อนเอยนางฟ้าลงมาดิน ขออัญเชิญคุณครูมาชอุช่วย	ซ้อยก็มายอกรไหว้ แลहनอควงเอ๋ย หนาเจานอยเจาลอยติเล็คเณ
หญิง	โอโน่โอโน่ นองเอ๋ย ถวายบังคมเถื่อนถ้ำ หนาเจานองเจานอยมาระตี ให้ยีนจั้งจั้งตั้งทา ชอยบโคไปจากเอ๋ย	อันชอยจะยอกรเหนือเกศ สู่เพื่อนโอโยนิกชอยแต่ญเคียว ลูกตัวมมีชอยจึงมาวอนตัวชา เลยอ๊ปราชัยเอ๋ยทองบังใบ

บทประ

ชาย	ตัวพี่ก็หมายจะเอากายเข้าฝั่ง พี่ก็เปรียบเหมือนภุมรารอนราสัญจร มาพบเกสรในหุบละหาน ทองกลั่นตระหลุมหอมอบอวน ที่ทองโนนเนินมีนร้อน ถ้าไม่ลิ้นรสไม่หมกกลิ่น จะอยุคถึงเกล้าเผ่าเคลียดคลอ	กับแม่คอกบัวบังใบบาน มันนาให้ชวนใจสำราญ... ลงเกล้าเกสรสุมาบาลย ภุมริมไม้คันทันฐาน อยู่กับแม่ชอกคอกไ้บาน
-----	--	---

*ตามต้นฉบับเรียก "แอวลาวแพน"

เพลงโคราช

เพลงโคราชเป็นเพลงประจำถิ่นโคราชหรือจังหวัดนครราชสีมา แตกต่างจากเพลง
ปักษ์ภาคอื่น ๆ ของภาคกลางที่ภาษา ผู้ร้องจะต้องใช้ภาษา "ไทยโคราช" โดยเฉพาะ

เพลงโคราชเป็นเพลงพื้นบ้านที่มีประวัติความเป็นมาหลายตำนานด้วยกัน ตำนานแรก
ระบุว่า นายพรานชื่อ เพชรน้อย ออกไปล่าสัตว์ป่าแถวหนองบุนนาค (อำเภอโชคชัย) พบลูกสาว
ของพญานาคร้องเพลง นายพรานได้ยินจึงนำมาร้องเป็นเพลงโคราชรุ่นแรกที่เรียกว่า เพลงก้อม
หรือเพลงคู่สอง ต่อมาจึงได้วิวัฒนาการไปเป็นเพลงคู่สี่ และเพลงคู่หก คู่แปด ฯลฯ อีกตำนาน
หนึ่งระบุว่า เพลงโคราชได้มาจากอินเดียโดยพระยาเข้มเพชรนำเข้ามาพร้อมกับลิเกและลำตัด
ให้ลิเกอยู่กรุงเทพฯ ลำตัดอยู่อยุธยาและให้เพลงโคราชอยู่ที่นครราชสีมาโดยถ่ายทอดให้ นายจัน
บ้านสกลไปอีกทีหนึ่ง

ตำนานทั้งสองเป็นเพียงการพยายามอธิบายประวัติความเป็นมาแม้จะเลื่อนลอยไร้
หลักฐานและไม่น่าเชื่อถือเท่าไรนัก ความเก่าของเพลงโคราชเท่าที่จะสามารถหาหลักฐานได้
ปรากฏว่าอยู่ในราวรัชกาลที่ ๓ ดังปรากฏว่าท้าวสุรนารี (โม) ชอบเพลงโคราชมาก จนใน
ปัจจุบันมีการเล่นเพลงโคราชเป็นเพลงแก่นสำหรับผู้ที่มาบนท้าวสุรนารีที่อนุสาวรีย์ของท่าน ต่อ
มาเมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๕ - ๒๔๖๐ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาคำรงราชานุภาพ เสด็จ
มณฑลนครราชสีมา นายศรี บ้านสวนขวา ได้มีโอกาสเล่นเพลงโคราชถวาย และในปี พ.ศ.
๒๔๕๖ นายศรีผู้นี้ได้มีโอกาสเล่นเพลงโคราชถวายสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ จนได้
พระราชทานบรรดาศักดิ์เป็น ขุนอภัย นับเป็นครูเพลงโคราชที่เป็นที่รู้จักกันแพร่หลาย^๑

เพลงโคราชเป็นเพลงเก่า บางคนว่าเป็นเพลงครูของเพลงฉ่อย บางคนก็ว่าได้
อิทธิพลไปจากเพลงทรงเครื่องของภาคกลาง เมื่อพิจารณาจากเหตุผลของฝ่ายที่สนับสนุนว่าเป็น
เพลงครูของเพลงฉ่อยเห็นจะมีน้ำหนักมากกว่า เพราะลักษณะกลอนเพลงโคราชได้ไปปรากฏเป็น
กลอนไหว้ครูของเพลงฉ่อย ส่วนเพลงทรงเครื่องนั้นมีกำเนิดอยู่ในราวรัชกาลที่ ๕ จึงไม่น่าจะ

---

^๑สัมภาษณ์ นายจาก จุงกลาง, พ่อเพลงโคราช, ตุลาคม ๒๕๒๑.

เป็นไปได้ที่ส่งอิทธิพลให้เพลงโคราช

สถานที่ที่ปรากฏพบเพลงชนิดนี้ จังหวัดนครราชสีมาและบางท้องที่ของจังหวัดบุรีรัมย์ที่ติดต่อกับจังหวัดนครราชสีมา

ประเภทของเพลงโคราช เพลงโคราชแบ่งตามวิวัฒนาการตั้งแต่ยุคแรกจนถึงปัจจุบันได้ ๕ ประเภท คือ

๑. เพลงซัดอัน เป็นเพลงสั้น ๆ มีสัมผัสอยู่แห่งเดียว ดังตัวอย่าง

เออเออ.....สระสระ
เมื่อก่อนแล้ว อีแม่กะทะข้าวต้ม
เหมือนกับไขไกร่างรัง

๒. เพลงกอม เป็นเพลงสั้น ๆ แต่เพิ่มสัมผัสสระในระหว่างวรรคที่ ๓ และ ๔ ดังตัวอย่าง

ทำกะต่องกะต่อง อยู่เหมือนกะต่องคอกะตัก
ขอให้พี่ซักหน่อย จะเอาไปฝากถวายนามพรัก

๓. เพลงหลัก เพลงชนิดนี้เพิ่มวรรคเป็น ๖ วรรค และเป็นลักษณะที่ชาวภาคกลางรู้จักแพร่หลาย ดังปรากฏว่า ชุนสุนทรภะนิศ เรียกลักษณะเพลงโคราชประเภทนี้ว่า "เพลงโคราชโบราณ"^๑ และนายอ่อน เจริญรัศมี พ่อเพลงพื้นบ้านชาวอำเภอสองพี่น้อง สุพรรณบุรี ร้องเพลงโคราชชนิดเพลงหลัก เรื่องทิศผีหลวงให้ผู้วิจัยบันทึกก็เรียกว่า "เพลงโคราช" ดังตัวอย่าง

คนธรรพ์เนรมิต แผลงฤทธิ์รอรบ
ไปอยู่ข้างทิศพายัพ เหมาะของยวดยิ่ง
แผลงเพศอำไพ มากล้นกลายเป็นมิ่ง เอยมาร

๔. เพลงสมัยปัจจุบัน เป็นเพลงที่ร้องกันในปัจจุบัน มีขนาดยาวกว่าสมัยก่อน จังหวะไม่สม่ำเสมอและร้องซ้ำ

---

^๑ชุนสุนทรภะนิศ, แบบเรียนบทกวี, (พระนคร : โรงพิมพ์กรุงเทพเคลิมส์, ๒๔๖๔), หน้า ๗๕. อ้างใน ถาวร สุมงคลและคณะ. "เพลงโคราช : การศึกษาในเชิงวิเคราะห์และวิจารณ์" (เอกสารวิจัยเสนอต่อคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ, ๒๕๒๒), (อักษานา) หน้า ๑๑.

๕. เพลงจังหวะรำ เป็นเพลงที่ร้องกันในปัจจุบันแต่มีการเล่นสัมผัสมากกว่า และ ร้องเร็ว และมีการรำไปด้วย

ลักษณะคำประพันธ์ แบ่งออกได้เป็น ๕ ประเภท คือ เพลงคู่สอง เพลงคู่สี่ เพลงคู่หก เพลงคู่แปด เพลงคู่สิบ เพลงคู่สองและเพลงคู่สี่ คือ เพลงก้อม เพลงคู่แปดเป็นเพลงคู่หกเป็นเพลงที่ร้องอยู่ในปัจจุบัน ส่วนเพลงคู่สิบเป็นเพลงที่คัดแปลงมาจากเพลงคู่แปด

เพลงคู่สอง เป็นเพลงโคราชยุคแรก ๆ มี ๒ รูปแบบ ดังตัวอย่างแบบที่ ๑

พอไค้กินหมากคืบ	เลยไม่อยากหยิบหมากเน่อ
พอไค้เห็นสามสิบกลีบ	มันก็อยากมืบ มั๊กเนอ
เราว่าสนาไม่สม	ไม่ไค้กางร่มกางเคอ
เวลาไค้กินเขา	ไค้ยินเสียงแมเอารองเออ

แบบที่ ๒

ไม่ไค้ทางล่งทางเลี่ยน	ใหญ่แล้วต้องเรียนทางลัค
คนหัวลานช่วยแรงคนคัก	เหมือนนกลองแตกช่วยแรงคนตี

เพลงคู่สี่ มีขนาดยาวขึ้น ๑ บทมี ๒ วรรค วรรคละ ๔ - ๗ คำ

ตัวอย่าง

เก็บมะม่วงรูท้าว	เก็บมะนาวรูโท
พระทรงธรรมพุทโธ	เมียไม่เคยสักที
เก็บหนวยไมหน้า	ชิงทำกรรม (นิ้วเอย) ฮักถึง - ไป

เพลงคู่หก เป็นเพลงที่นิยมร้องกันในปัจจุบัน แพร่พราวไปด้วยสัมผัสสระและสัมผัสอักษร แบ่งกลอนออกเป็น ๒ ท่อน ๆ ละ ๔ วรรค ท่อนแรกวรรคละ ๔ จังหวะ ท่อนหลังวรรคละ ๒ จังหวะ กลอนเพลงท่อนแรกแบ่งเป็น ต้นเพลง ๔ วรรคและกระทุ้ ๔ วรรค ดังตัวอย่าง

ต้นเพลง	โอ้อ...จะปลุกมะนาวเอาไว้ชกต้น	แต่พอกิ่งโคน (คอกนาน้องนา)- มันงามสง่า
	พอมะนาวเป็นหน่วยจะทำกรวยไว้บูชา	จะเกลี้ยกล่อมถนอมไว้เหมือน- คนไม่ในป่าสงวน

กระทู้	ปลุกมะนาวหน่วยโห่งกึ่งมันลงน้อยน้อย	มะนาวหุ่่งมาหน่วยจะคลา- แทนนมหนานวล
	นมแม่หนานวล มะนาวเป็นหน่วย	กึ่งมันก็กวย- ก็โน้ม (ตบมือ)
ท่อนหลัง	จะขึงหน้ามะนาวนี้ ยามพักรอนไคยอนรม จะปลุกมะนาวดูเอาไว้เหล่าเหลน เวลาฉิมกจะเบมะนาว	มันคือจะคี้กัวนางนม อาศัยเงามะนาวนาง ให้กึ่งมันเอนเป็นแทนนึ่ง มาคลาเวแทน...หนม

เพลงคู่แปด ต่างจากเพลงคู่หกตรงท่อนกระทู้ มีการเพิ่มคำมากขึ้น ดังตัวอย่าง
(คำที่ขีดเส้นใต้คือคำที่เพิ่มเข้ามา)

บทกระทู้ จะปลุกมะนาวปหน่วยโห่งใกึ่งมันลงน้อยน้อย มะนาวหุ่่งมาหน่วยขึ้นมาหน่วย
-จะคลาแทนนมแม่หนานวล
นมแม่หนานวล มะนาวเป็นหน่วย กึ่งมันก็กวย - ก็โน้ม

เพลงคู่สิบ เหมือนกับเพลงคู่แปด แต่เพิ่มจำนวนคำมากขึ้นอีกวรรคละ ๔ คำ
ดังตัวอย่าง
โอ้อ้อ...ทำไมจะไม่ได้อ้อ, แม่สาวคนงาม เข้ามาอนเฝ้า, (คอกนานองเอย)
กูะบานหนม
ถ้าหากไคกะน้องสาว, พี่จะเฝ้าอนตุ้ม กับแม่ช่ออัญชัน คอกเนอบานนวล
เวลาพีนิกนิกนิกแหกแหก, จะเขาไปแหวกคองน้อยน้อย จะคอยตะกิด
นิกนิกน้อยน้อย, กูะเขี่ยคตะนาแม่ชานวลนวล,
เวลาพีนิกนิกนิกแหกแหก จะเขาไปแหวกคองน้อยน้อย
จะคอยตะกิดนิกนิกน้อยน้อย ทำมือโน้มโน้มประโลมนอนนอน
จะเปิดหน้าเขานา ไหลวณญาไซนอน
จบลาคาวมันเขาไปนิ้ว ไนงาไซ หนาง^๑

เพลงโคราชเป็นเพลงที่เล่นในงานประเพณีหรืองานเทศกาลต่าง ๆ มีผู้เล่น ๔ คน
ชาย ๒ หญิง ๒ จะเล่นเฉพาะเวลากลางคืน ในการเล่นเพลงโคราชจะมีการรำประกอบจังหวะ
และมีท่าร้องโดยเฉพาะ คือ ผู้ร้องจะยกมือขึ้นป้องหูเมื่อเริ่มขึ้นเพลง (โอ) จบแล้วจะลดมือลง
เปลี่ยนเป็นท่ารำซึ่งมีทั้งท่ารำช้าและท่ารำเร็ว

^๑เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๗ - ๓๓.

เพลงโคราชเป็นเพลงชุดเช่นเดียวกับเพลงปฎิพาทย์ภาคกลาง มีเนื้อหาหลายชนิดเช่น เพลงเกริ่น เพลงเชิญ เพลงเกี่ยว เพลงคำ เพลงคร่ำครวญ เพลงจาก เพลงเล่าเรื่อง ฯลฯ

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย